

Pusztuló világ

Elbeszélések a hajdudöldről

Rákosi Viktor előszavával

**Irta
Móricz Pál**

Budapest, 1912
Singer és Wolfner kiadása

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest: Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2021
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár Digitális Tartalomfejlesztési és -szolgáltatási Osztálya
ISBN 978-963-417-507-0 (online)
MEK-20381

TARTALOM

Előszó.
A szélvész.
A postamester.
A fogadás.
A téglási toronyóra.
A hortobágyi szent.
A szemők juh.
Jacsó János hálája.
Az ítélet.
A csárdában.
A madarak barátja.
Debreceni komaság.
Nádudvari hizók.
Éjszaka a réten.
Kisértetlátás.
Üzenet a másvilágról.
Czifra Nyakó juhászék.
Bojtárfogadás.
Lóvásár.
Disznóhizlalás.
A vadrucák.
A selyem fejkendő.
Az utolsó nóta.
Nánási halottak.
Árva Máró Miklós.

Előszó.

Kopogtatnak az ajtómon. Szabad! Igazi magyar típusu alak áll előttem, mintha egy régi sírból vagy ódon képből pattant volna ki. Középtermetű, zömök, széles vállu, gömbölyűségre hajlandó. Beszéde csöndes, tekintete szelid, járása puha, de mindez nem a gyöngeség, hanem az erő és szoliditás benyomását teszi. Megvan mind a harminckét foga, de ritkásan egymás mellé helyezkedve. Nem szeretnék vele farkas korában találkozni, akibe ez belekap a két villogó fogsorával, azt addig el nem ereszti, amíg széjjel nem marcangolja. Mert ez a szerény fiú tud vad lenni, mint egy farkas és hűséges, mint egy szentbernáthegyi kutya.

Igy áll előttem Móricz Pál. E nivelláló, asszimiláló században meg tudta tartani a maga egyéniségét úgy külsőleg, mint belsőleg. Ott született abban a régi hajduvárosban, melynek széles utcáiba valósággal arany sugárvégekben dől be a puszták világossága. Ott született azon a széles hajduportán, melyet még talán a Bocskay kardja hasított ki, s bárhol járt-kelt a világban, lelke el nem szakadt attól a földtől, melyen bölcsője ringott. Csöndes nyári estén hányszor üldögéltem a vén hajduház oszlopos tornácán apjával, az öreg Móricz Pállal, s a világ dolgairól beszélgettünk. Bizony az ifjú Móricz Pál odakünn a nagy világban kóborolt, s az öreg úrnak jól esett, ha én tőlem hallott egyet-mást bujdosó fiáról. Az öregnek sehogy se fért a fejébe, hogy Palya nem siet haza szülővárosába gazdálkodni vagy hivataloskodni.

- Hajtja a vére, hajtja a vére, - mormogott maga elé s aztán az álmos csöndben halkán beszélgettünk tovább. Bevallotta, hogy ő a fiát boldogtalan embernek tartja, mert úgy látszik, nem ott fog meghalni, ahol született. Szerinte ez a legnagyobb szerencsétlenség, ami egy embert érhet. Azóta magam is rájöttem, hogy alighanem igaza van az öreg Móricz Pálnak.

Ha Móricz Pálnak nem volna olyan passzív, vagy még inkább szemérmes természete, ha nem volnának neki olyan csökönyös meggyőződései, az írásait nagyon könnyen divatba lehetne hozni. Mikszáth a legnagyobb sikereit a Jó Palócokkal és a Tót Atyafiakkal érte el, vagyis az úgynevezett etnográfiai novelláival. Hivatott és nem hivatott emberek a szépirodalom terén roppant kiaknázták a székelyeket, nem egy író sikereket is mutat föl ezen a téren. De az ilyen sikerekhez nem elég, hogy megírja az ember a dolgait, a sikert adminisztrálni is kell. Ehhez pedig nagy leleményesség, mozgékonyosság, életrevalóság szükséges, ami pedig a mi Móricz Pálunkból meglehetősen hiányzik. Ő csak öntudatlanul ássa ezt a kincses-bányát, melyet a hajdu nép élete tár elénk és szállítja napvilágra az aranyat. Páratlan szeretettel, majdnem rajongással végzi ezt a munkát. Valami erőskezű kritikusnak tarkón kellett volna ragadni ezt az álmodozót, jól megnyesegetni itt is ott is s öntudatosá tenni alkotásaiban. Akkor alighanem Móricz Pálnak már egy csomó értékes kötete volna a magyar irodalomban. Holott pedig csak az elején vagyunk annak, hogy a közönséggel megértessük, mit kapott eddig és mit várhat még ettől a fiatalembertől.

Csőkönyös meggyőződése pedig arra vonatkozik, hogy fél a művészi kidolgozástól. Azt hiszi, hogy ezzel eltávozik az igazságtól és meghamisítja a népet.

Ő nem barátja a stilizált parasztnak. Így persze a dekadens közönség nem kapván meg a novellisztikus hatásokat, morgolódik. Csak épízlésű emberek fedezik föl benne az értéket. Nem utolsó ezek közül a nyelve, az a debrecenvidéki magyar nyelv, melyet egyedül ő használ az egész irodalomban s melynek tisztaságát és egyszerűségét, szépségeit a *Magyar Nyelvőr* már régen fölfedezte. Ime a nyelvtudósok már fölfedezték, ideje, hogy az irodalom is messzire kitarja előtte kapuit. Ezzel oly forrást nyitunk meg, melyből sok-sok kupa üdítő itallal fogjuk oltani fáradt lelkünk kínos szomjúságát.

Szeretném erősen megdicsérni ezt az íróársamat, nem csak azért, mert megérdemli, hanem azért is, hogy visszaadjam önbizalmát. Mert az a hibája, hogy amily öntudatlanul alkot, oly öntudatosan agyonkritizálja önmagát.

Budapest, október 21.

Rákosi Viktor

A szélvész.

Takács Demeter úr rég látott ilyen ítéletidőt. Bögött a szélvihar. Sárkányfarku felhők hánykódtak a hajduköztség fölött. Ahová a sárkányfarka csapott, bomladozott az emberségesen kötött nádfedél. Az akácfa dacosan rázgálták lombjukat. Némelyiket derékon ölelte a vihar. Recsegett a sudárfa.

Nagytakács Demeter úr cselédjei éppen asztagot tetőztek, midőn az avas szalmakazlak, gólyafészkes szénaboglyák között rajtok ütött az ítéletidő. Öreg Girus Mátyást, mint pelyhet csapta le az asztag hátáról.

- Jaj, odavagyok! - rémleteset ordított a vénember. Szerencsére pelyvacsomóra vágódott.

A szorgos cselédség ijedten menekült az asztag tövéből.

A kénéket levegőbe dobálta, pozdorjává tépte a vihar. Széna-, szalmacsomók, kalászos kénék özönével repültek szerteszét. A bögő szélvésztől paskolt tájra haragos sötét felhők omlottak.

Takács Demeter váltig biztatta cselédeit:

- Hej, Marci, Mátyás!... Villára magyarok! Kötözzük körül az asztagot.

A többszöri nógatásra Nyakó Márton öregbéres bátorkodott ellenvetni.

- Követem alásan nemzetes uramat! Már mink ebben az ítéletidőben nem kísértjük a haragvó Istent.

- Nem vagyunk pogányok! - ez a mondás meg a kocsis „Pál fiam”-tól származott. Biztos helyen, az ólban folytatták a beszélgetést. Félelemtől reszkettek a lovak. A félhomályban anyja hasa alá húzódott a kis csikó.

Takács Demeter zordonan tekintett a hunyorgó cselédekre. Vérének lángja lobbantotta a szilajság. Napégette arca vörösre vált a féktelen gerjedelemtől. Pál fiamékat félrebb lökte. Pál fiam kezéből szilajdühödten szakította ki az asztagrakó vasvillát. A nyitott ajtón át a viharba rohant.

- Szoknya tinéktek, fickók, nem sarkantyú. Takács Demeter a bomladozó asztaghoz iramodott. Hiába volt kemény a lelke, kemény a marka. A szél a villahegyről is szaggatta a kénéket. Fölhördült Takács Demeter. - Nagyhatalmú Isten! - Még érthetőleg harsogott a viharból. Ámde többi szitkát túlbömbölte az idő haragja.

A kérlelhetetlen konok hajdú szeme porral, pelyvével vágódott tele. Káprázatok tünedeztek porlepett szemébe. Úgy hánykódott, úgy csapkodott a vihar, mint megtestesült sötét szörnyeteg. Rezes szárnyú sötét szörnyeteg... Takács Demeter vasvilláját fordította a fúvó szélvész ellen. Mintha csak elmarkolhatatlan csodával vívta volna rettenetes viadalát. Nyakán feszültek az erek. Melle süvöltött. Nyulfekvésnyi markában úgy forgott a vasvilla, mint csatabárd.

A cselédek az istállóajtóból fogvacogtatva lesték a borzasztó viadalt.

Pál kocsis olyasfélét dünögött:

- Tán csak nem bolondult meg a mi jó gazdánk?

Tokár Balázs, az oroszhitű dorogi hajdu, sűrűn hányta a keresztet. Keservesen fohászzkodott.

- Ördögi munka ez... Uram, szabadíts meg minket a gonosztól...

Nagytakács Demeter markában inszakadásig forgott a vasvilla. Hátraugrott, előretoppintott az asztagok között. Tán csak nem akarta villahegyre szűrni a vihart? Káromkodva csapkodta a szélvész:

- Uccu szél! Nesze szél! Pusztulj innét csúfság. Ördögöknek bérekedt kántora! - Szörnyű ütésre emelte föl cséphadaróként fürge karját, de lehanyatlott kezéből a villa. Rémséges csattanástól zendült meg az ég. Kénszagtól bűdöslött a tikkadt levegő. Valahová szörnyűt ütött az istenostora. A villám...

Ime az eső is cseperegni kezdett. Üdítő bugyborékok iszappá mosták a port. A rezes szárnyu, bömbölőstorku szélvész más határra nyargalt. Eltakarodtak a terhes felhők. Aranyhamvas szivárvány ívelte át az eget, mintha csak óriási kék liliom virágzott volna ki az aranycerépből... A verébsereg csipogva szállott elő ereszalji fészkeből.

Bogár után csapongott a fecske. Tarka galambok pipegtek a házormon. Ismét munkára szedelődöztek az emberek. Az utcán gyülemlett pocsétában ujjongva lubickolt a meztelenlábu gyermekesereg... Nagytakács Demeter úr holtáiglan kemény hajdú-hazafi maradt. Hanem midőn meghalt és temették, különös dolgokat művelt a szélvész.

Künt a temetőn, hófúvásban utat törvén fájdalmasan csikorogtak a nehéz csizmák, kopogós hajdúcsizmák. Eme szomorú alkalomról beszélt öreg Fekete János gazda:

- Még akkor fiatal kocsislegény voltam nemzeti Berencsi úr szolgálatában. Megettem kenyerem javát, de sem azelőtt, sem azóta nem éltem még olyan itéletidőt, mint azon a téli délutánon... A harangok zúgó nyelvét kitekerte a szélvihar. Kovács kántor úrnak torkára fagyott az énekszó. Tördelődztek a zúzos ágak. Hótól csapzott tele a koporsóvivő emberek szeme. A nehéz birkabőrbundát majd hogy letépte vállukról a szélvész. A nyitott sírnál olyant lódított rajtuk a fergeteg, gémeredett kezükből kicsúszott a koporsó... Felszörnyűködött a gyülekezet! Az üres halottas kocsit elragadták a lovak. Egyenest a rétségnek száguldtak el a fekete lovak. Fekete lovak a fehér hómezőn... Nemzeti Berencsi úr ékkor mondták:

- Ládd, ládd! Ez a Takács Demeter úr volt az, ki szilaj fiatal hajdu korában megvasvillázta a szelet.

A postamester.

A vasutak elterjedésével a postaforgalom is virágzásnak indult és miként a vasutakat, úgy a postát is egész sereg katonásan begyakorolt alkalmazott szolgálja. A vasutasok hatalmas nagy hadseregébe nélkülözhetetlen derék különítményként kapcsolódnak be a fürge postások. Mint szétportyázó, puhatolódzó lovasság a nagy seregzömnél, a postások is ilyenfélék a vasutasokhoz hasonlítva.

Hatvan-hetven esztendővel ezelőtt legföljebb még a „huncut német” csoda találmányaként emlegették a vasutakat. Az már ugyan világjárt magyar volt, aki a Budapeستől Ceglédig futó vonalat látta. Évtizedeknek kellett elmúlni, mire a gőzös dübörgését az elszigetelt vidékeken megösmerték, mire a koromfüstös gőzbika süvöltésében a haladás serkentő hangját megszerették. Természetesen akkor még a postaszolgálat más berendezésű volt. Nemcsak a levél-, nemcsak a csomagszállítás volt a főadata, hanem a vasutak helyett a személyforgalmat is nagyrészen a postamesterek postakocsikkal bonyolították le. Országosan nevezetesek voltak a Váradon át Kolozsvár-Budapest között közlekedő Biasini-féle postakocsik, amelyeknek az emlékét ma is örökíti Kolozsváron az első tulajdonosról nevezett öreg Biasini-szálloda.

Debrecennek, a híres cívis városnak is volt akkor egy nevezetes postamestere. A Hatvan-utcán lakott. Nemzetes Kádár uram volt a neve. Ménes számra tartotta a kocsilovat. Börösfedelü, bárkányi nagy kocsijaiba tizenöt-húsz bécsi kereskedő fölfért podgyászostól. „Delizsánc”-nak nevezték az ilyen alkalmatosságot. Kádár urat meg „postamester”-nek titulálták, bár sem aranycsillagos katufrékja, sem aranyrózsás tisztisapkája nem volt a nemzetes úrnak. Sőt ugyanolyan egyszerű gúnyában járt, minőben az elődjei megöregedtek. Hétköznap birkabőrös ködmen, bőrnadrág, vékonynyaku, gombos acélsarkantyúval a lóbőr-csizmán. Karimás fekete cívis-kalap koronázta be az öltözéket. Az a kalap is zsíros volt, mert a diófakomótból csupán vasárnap vagy sátoros-ünnep alkalmával keresték elő a templombajáró fekete magyar öltözőt. Külső viseletjére ilyen postamester volt Kádár István nemzetes uram.

A debreceni sárral, sáros úttal különösen számos vesződségei voltak. Hiszen, mindig nevezetes volt a debreceni sár. A vármegyébéli szegény fuvaros emberek már 1715-ben panaszolták méltóságos gróf Károlyi Sándor generális úrnak:

- Ne legyünk terhére a méltóságos gróf Kegyelmes Generális urunknak panaszunkkal, mert bárlan Debrecen annyi ezer forintokat elszededeget is a vámokért, hogy azon az egész várost meg lehetne kövel rakatni, mint Bécset vagy Posenban, mégis Debrecenben mindig olyan sárban jár a szegény vármegyebéli ember, hogy majd minden marhája, szekere belevész...

A szabadságharc után, Kádár uram postamesterkedése idején sem fogyatkozott még el a debreceni sár. Csorba polgármester még nem rendezte a debreceni utakat. A városi utak pallózására, kövezésére még nem költöttek el kincseket. Csorba polgármester, akit a német világban neveztek ki Debrecen fejének, új szita volt a szegen. A feketésbarna erélyes embert - háta mögött - „cigánynak” csúfolták a debreceniek. Kádár István postamester úr sem ösmerte még személyéről a polgármestert. No, hiszen szépen összeösmarkedtek.

A Hatvan-utcán, mindjárt a Kádár úr háza előtt elakadt a „delizsánc”. A kocsisok a bakról, a nyeregből hiába kurjogattak a lovaknak. Kádár úr darab ideig a kapualjból bámulta a tülekedést. Végül maga is fölindult a lógós lovak makacs viselkedésén. Ami nem volt csoda, mert a bárkából meg a bécsi utasok óbégattak kifelé. Rémlendeztek a jámborok, hogy napalkonyat előtt nem érik el Tiszafüredet és a hortobágyi pusztán szakad nyakukba az éjszaka, no, meg az a sok híres hortobágyi betyár legény...

Kádár István nemzetes úr tehát nem állotta tovább a tülekedést, az óbégatást, egy petrence-rúddal a kocsihoz rohant. Neki a makacs lógós lónak...

Csorba, a polgármester, a város kocsiján éppen akkor hajtatott arra. Ahogy meglátta Kádár urat a petrencerúddal, menten hozzáküldte a huszárját.

- Hahó, gazd' uram! - a huszár a postamesterhez lépett.

Kádár nem szólt rá, hanem mérgesen sandított a cifra ruhás emberre.

- Ne hóhérolja azt a lovat, kérem.

- Hijnye, - Kádár úr hatalmasat kurjantott.

- Hallja! A polgármester úr parancsolja, meg ne merje ütni azt a lovat.

- Elkotródj innét, ebadta országpusztítója! Ha a polgármestered volna itt lógón, azt is oldalba verném, - kiáltotta Kádár. Hatalmas hangjától, meg a petrence segítségével annyira neki-buzdultak a lovak, a kocsit menten kirántották. Csorba polgármester tovább hajtatott, hanem a huszárjával előbb följegyeztette Kádár István házának a „numerusát”. Még aznap délelőtt a városházára hívatta Kádárt. Kádár úr még le sem tisztította magáról a sarat, fölment.

A polgármester előszobájában megállította egy huszár a szűrös atyafit.

- Hová igyekezik, hé?

- Ide, ni! - Kádár a polgármesteri szoba szárnyas ajtajához bökött.

- Jó, jó! Várjon kend, míg sorra kerül.

- Mán hogy én várjak?

- Kend, hát!

- Félre az útból! Engemet ide hivattak!...

A szóváltásra, a Kádár úr hatalmas hangjára Csorba polgármester dühösen nyitotta ki az ajót, mert éppen valami osztrák generálissal tárgyalt odabent.

- No, mi az?

- Hivatott az úr, hát itt vagyok!

- No, bújjék be kend.

- Jól van, no! Bátor, úgy látom, kendet is kevés embersigre tanította a szüléje.

- Tán nem ismer kend engem? Nem tudja kend, hogy ki vagyok?

- Mán hogy én ne ösmerném kendet? Hisz' nagy Debrecen-városában hárman vagyunk ilyen rokonyi hivatalban mesterek...

A generális egy nagy bőrös karszékéből csak meresztgette a szemét. Csorba polgármester még megreszkírozott egy kérdést:

- Ezt meg már, hogy érti kend?

Kádár úr félvállal följebb lökte a szűrét:

- Ha tudni akarja kend, jól van, no! Hát én a postamester, Elkán a gyepmester, meg kend, ni! Kend a polgármester! Mink hárman vagyunk Debrecenben az igazi mesterek...

- Hehe-he! - a generális a sarokban nevetett. Csorbának nem volt inye szerint a fölvilágosítás:

- Jól van, no! Most elmehet kend, de a tiszteletlen viselkedésért ötven pengő forintokat fizet kend az ispotályi szegényeknek.

- Hogy kendet tisztessigre taníthattam, szívesen fizetek a szegényeknek, - bólított a civis, - ám, most nem hoztam magammal píz!...

- Ez baj!

- Nem szököm meg vele.

- No, nem éppen azért!... Hisz' le is ülhetné kend! Mégis sok pénz az ilyen embernek.

- Az én pízem bánja azt! - foghegyelte Kádár úr, - hát ne fájjon az kendnek!

A generális elnevette magát. Csorba polgármester kipirult arccal fürkészte a különös embert.

- Holnapig nem késő!... De, nehogy elfelejtse!

- Nem felejtkezem el.

- Istenáldja.

- Istenáldja!...

Midőn Kádár kiment, Csorba a generálishoz fordult. Magyar ember volt a generális.

- Mind ilyenek ezek uram.

- Ismerem őket, kálvinista fajták!

- Generális úr, nézze csak a címerüket, - Csorba egy faliképre mutatott, - bárány is foglaltatik benne. Apostoli kereszties zászlóval áll a nyitott biblián. Hanem a büszke pálma, ragyogó égitűz és sasformájú madár is a bárány mellett ékeskedik... Hé, - becsöngette a huszárt, - kéretem, hívjátok Szöllőssy főkapitányt.

A főkapitány jött és a különös panaszt hallván, megmagyarázta Csorbának:

- Bizony ezzel az emberrel szőrmentében kell bánni.

- Ezzel a gorombaszájú paraszttal?

- Nem a ruha teszi az embert, uram. Legalább itt Debrecenben - nem!... A kollégiumot is kijárta ez a Kádár. Tán még máiglan is tud zsidóul. És vagyonával, mint tekintélyével éppen Kádár postamester egyike az első debreceni polgárembereknek.

- No, nem néztem ki belőle, - Csorba őszintén beismerte, - node, majd jobban a szeme közé nézek.

Kádár István, a debreceni postamester, másnap délelőtt korán beállított a polgármester előszobájába. Ugyancsak a kenőcsös ruhája volt rajta, hanem a hóna alatt két vasalt ládikát szorongatott és mellén is dudorodott az ólomgombos bekecs.

Bezzeg, most már a huszár nem állotta útját.

- Erre, erre nemzetes uram! - Kádár István előtt a huszár maga nyitotta ki a szárnyas ajtót.

Csorba polgármester az asztaltól mosolyogva kiáltotta:

- No, Isten hozta Kádár István nemzetes uramat.

- Magam is igyekeztem, nagyságos uram!

A polgármester kezet nyújtott a postamesternek:

- Üljön le, no! Foglaljon helyet nemzetes uram.

- Megköszönöm szíven a nagyságos úrnak hozzám való jóságát, de nem is vagyok én erre érdemes.
 - Olyant már ne mondjon a nemzetes úr. Tudom én, hogy kivel beszélek.
 - Hejnye, - Kádár elmosolyodott, gúnyosan tekintett a piros bársonypamlagra, meg a saját kenőcsös, sáros bőrnadrágjára, - nagyságos uram, kérem! Még be találom piszkolni ezt az izét... Különben is a fizetség erányában jöttem.
 - Nem olyan sietős.
 - Nem addig van az nagyságos uram. Szavát ne felejtse, maga tetszett mondani, nem kis pinz ez...
 - Azt csak úgy mondtam.
 - Értem! De milyen pízta parancsol a nagyságos úr?
 - Nekem mindegy!
 - Nekem is! - Kádár az asztalon elsőb a két ládikát nyitotta föl. Az egyik láda körmöci sárga arannyal, a másik újveretü ezüst tallérral volt színültig.
- Csorba polgármester elnevette magát:
- No, Kádár nemzetes úr, kegyelmed megtréfált engem.
 - A pízzel nem szoktam terefálni, nagyságos uram, - Kádár a bekecs belsözsebéből is előhúzott egy hatalmas bőrrerszényt, az meg ropogós német bankóval volt tele, százasokkal, ezresekkel. - Tán csak kifutja?...
 - Már látom, csúfolkodik velem a nemzetes úr.
 - Nem illenék az olyasmi én hozzám, nagyságos uram! Én csak a rígi öregekkel tartok: - adós fizess! - Kádár nemzetes úr az ötven darab ezüst forint bírságpénzhez még másik ötven darabot olvasott le aranyban... Ezt az ijszaka fiadzotta a szegínyeknek, - magyarázta az öreg polgár. És mikor távozott, a hatalmas büszke polgármester hajadonfővel kísért ki a városház folyosójáig a darócszűrös öreget. Megösmerték egymást.

A fogadás.

A különféle országútszéli csárdák, csapszékek, korcsmák fölött messze kiemelkedik hírével, nevével, tekintélyével a hortobágyi vendégfogadó. Míg a rongyos csárdákban sok emberéletet kioltogattak a kapcabetyárok, addig a hortobágyi nagy vendégfogadóban legföljebb virtuskodásból lékelték meg egymás fejét a kapatos pásztorok, mert ebben a hatalmas tömegű pusztai fogadóban a nemes debreceni tanács által különösen megválasztott, mocsoktalan életű férfiak voltak mindig a vendéglősök. A hortobágyi fogadó vendégszobájában nyugodtan hajthatta fejét alvásra bármely pénzes utas. Debrecen város becsületes, bizodalmas fogadós gazdái inkább megőrizték, mintha zsandárok strázsáltak volna az ajtóján. Kapcabetyárnak nem volt a hortobágyi fogadóban maradása, magok a rendes betyárok is csupán fizetővendégszámba mentek itt. Rémes cinkosságoknak színhelye soha nem volt a Petőfi Sándortól megénekelt hortobágyi fogadó. Szükség is volt rá, hogy jó hírért féltékenyen megőrizték ennek a nevezetes helynek, hiszen jelentős országút kanyargott keresztül a hortobágyi lábas kőhídon. Bécsi és budapesti nagykereskedők ezen az országúton szállították különféle portékákat a Felső-Tiszavidék és Erdély nagyobb városainak a vásárjaira. Jó félszázad évvel ezelőtt még hét tágas, nagy vendégszoba fogadta itt az elkésett vagy fölakadt utasokat a fogadós magánhelyiségein, az ivóházak termein kívül. A híres Kátai uram vendéglőssége idején „érópai” hírű bálók estek itt egy-egy sikerült debreceni téli vásár után. A hazafelé húzódó külföldi kereskedőknek Kátai uram rendezte ezeket a hortobágyi bálokat. Kátai uram gondoskodott a táncosnőkről is. Akkortájt is négy országos vásárja volt Debrecennek. Igazi világsokadalom volt egy-egy ilyen debreceni vásár, mindig négy-négy hétig tartott egy-egy nagyszabadság. Némelykor a szeszélyes áprilisban, az úgynevezett Szentgyörgynapi-vásár kellemetlen meglepetéseket zúdított az országúton járó külföldi kalmárookra. Az úgynevezett „zöldár” ilyenkor szaladt keresztül a hajdu- és a kún-rónákon. A mármarosai hegyekről rohamosan megolvadt hólé annyira telezúdította a Tisza kanyargós medrét, hogy a tengervíz kitört és hullámaival mérföldekre elborította a zöld mezőket. Nemcsak a hortobágyi pusztán, hanem messze területeken fönnakadt a közlekedés. Előfordult ilyenkor bizony az is, hogy a vásárookra igyekvő kalmárok napokig a Kátai uram vendégszeretetére szorultak.

Nemesszármazásu ember volt Kátai nemzetes uram. Büszkén vallotta magát böszörményi „hajduhazafinak”. A hortobágyi vendéglősségből nem űzött kenyérkeresetet. A főjövédelme a fogadóhoz tartozó tagon a gazdálkodás és jószágtartás volt. A vendéglősséget olyan nemesebb szórakozásnak élvezte. Szórakoztatta, mint házigazda örült is a vendégjárásnak. Már az nagy megtiszteltetés volt részéről, midőn a vendégnek maga vitt ki egy-egy üveg bort. Azzal tartotta nemzetes Kátai uram:

- Nem vagyok én szolga, hanem gazda. Tartok én szolgát eleget mind a két nemből. Azoknak parancsolgasson az, aki fizetni köteles... És soha senkivel nem is csinált számadást Kátai uram, hanem a szeme ott volt a számadója kezén. Kátai uram a csalást a leggaládabb bűnnek bélyegezte, az volt a szavajárása: - az én nemesi becsületesem van ehhez a vendéglőhöz kötve, ezt az egyet szentnek tartom kálvinista ember litemre is...

*

Áprilisi enyhe szelek játszadoztak a zöld himes pusztán. Az aranysárga fejű kikericsvirág szinte kacagott a napfényben. Tiszafüred felől hosszú kocsikaraván húzódott a hortobágyi vendéglő felé. Lehetett együtt negyven kocsi. Minden kocsi elé négy jó ló volt akasztva. Különböző portékával voltak megrakva a kocsik. Több kocsin úri emberek is tanyáztak, négyen-ötven együtt. Persze németül beszélgettek. Az országútszélről két pásztor botratámaszkodva

nézte a lassu kocsisort. Mikor közelebb érkeztek, tisztességtudón megbillentették a karimás pásztorkalapot:

- Adj' Isten jónapot!

A kocsikon kucorgó urak is billentettek a sapkán, sőt az egyik, a legidősebb lelépett a kocsiról. Kezet fogott a pásztorokkal. Tört magyarsággal beszédbe elegyedett velük. Föltűnt a németnek a zöld mezőn visítózva kóválygó tengernyi madár:

- Hallják, pácsi, mitcsoda sok madar megvannak ezek?

- Ezek uram lébucok, vagy ahogy az urak szokták mondani: bíbicek! - felelte az öregebbik pásztor.

- Honnét meg megyen ez a sok madarak?

- Azt csak ők tudják uram, bár ne tudnák, mert nagy baj ám ez.

A németnek a „nagy baj” szó szeget ütött a fejébe:

- Miért van az meg nekik nagy baj, hogy úgy sietnek?

- Azt majd megtudja az úr is reggel, - mondta a szűkszavu öreg pásztor, de a német nem firtatta tovább a dolgot. Szaladt a kocsija után. Nevetve beszélt el a cimboráinak, hogy micsoda érthetetlen dolgokat beszélt az a pusztai vad magyar.

A kalmárkaraván késő este érkezett a hortobágyi vendéglőhöz, még a németeknek is föltűnt, hogy ilyen vásárjárás idején micsoda elhagyott volt a fogadó környéke. Mint máskor, az állást nem táborozták körül kocsik, sőt egyetlen vásáros kocsi sem volt látható. Kátai uram a széles tornácról boszusan nézte az érkező karavánt. Megvakarta göndör fejét. Durcásan szólt oda bizodalmas belső szolgájának:

- No, Sándor, ezeket most az ördög hozta ide. Ezek ugyan most megtanyáznak itt legalább egy hétig.

Az első kocsin négy úr üldögélt. Hamarosan lepattant a fiatalabbik, aki magyarul is rendesen beszélt:

- Adj' Isten jóestét Kátai urambátyám! Háláh! szerencsésen ideérkeztünk. Hogy van kigyel-med?

- Én, én?... Én csak jól vagyok, - adta foghegyről Kátai, - dehogy tik, öcsém, mint lesztek, mán azt is tudom.

Tíz német is körülkapta Kátai uramat a különös beszédre:

- Wasz szágt er?... Hogy, hogy mondja? - zsibolyogtak a németek.

- Nem mást mondok, mint hogy innét mán a kádarcsi-csárdáig se' mehetnek el az urak; sőt talán mán visszafelé sem mehetnek, mert estendet a bíbicek már arrúl is eltakarodtak.

- Wasz szágt er, píbic? - a bíbic szóra az öregebbik német előlépett, - én hallani már a píbicet!... - németül elbeszélte a többinek, hogy már az országútszélen mit mondtak neki a pásztorok! Kátai uram, ki sok ideig odaszolgált a Simonyi huszároknál, értett németül és a „píbices” emberre mordult:

- Uram, kár volt kinevetni azt a pásztor! Amikor azt mondta, hogy a bíbic-járásból még baj lesz, nem kellett vóna őket mindjárt fakípnél hagyni! Akkor megmagyarázta vóna, hogy ez a bíbicjárás az árvízveszedelmet jelenti. Megmondta vóna azt is, ha az urak Debrecenbe akarnak eljutni, az árvíz miatt legjobb lesz mindjárt Nagyivány felé visszafordulni. Onnét talán még Karcagnak eljuthattak volna Debrecenbe? Most már azonban minden kísőn. Az

urak legalább nyolc-tíz napra iderekedtek. Node se baj uraim! Enni-inni valónk kerül bőven a kocsisoknak is. A lovak se látnak szüksíget. A hét vendígszoba is mind üres...

A német kalmárok meglepetése elképzelhető, midőn a nagy haszonhajtó debreceni vásár helyett cókómókostól így a pusztai fogadóba szorultak. Nemcsak a vásári nyereség veszett el rájuk, a fogadó téres szigetjét félelmetesen zúgta körül az árvíz... A megrökönyödött fővárosi embereket némileg mégis megvígasztalta a pusztai fogadós gazdag ellátása, mert enni-inni csakugyan volt bőven, sőt Kátai uram csónakokon a nádudvari nemes urak cigánybandáját is kihozatta. Kitanult cigányok voltak azok. Tudtak azok „tájcsot” is muzsikálni. Muzsikaszó mellett mégis csak hamarébb eltelt az a tíz-tizenkét nap, mire a zöldár dandárja letakarodott a meghunyászkodó Tiszába, a mélyebb tófenekekre. Ámde lezajlottak a debreceni nagyszabadság legforgalmasabb napjai is. A Hortobágy vidékén csupán a sártenger maradt vissza. A portékával bizony innét se előre, se hátra nem lehetett mozdulni. A portékáknak ugyan adott rakhelyet Kátai uram a teremnyi szobában, hanem most már az ellátás költségei miatt is főtt a feje a bécsi kalmárságnak. A kocsisoknak is sok pénzt kellett kifizetniök, mert azok meg napszámra voltak fölfogadva. Főtt tehát a feje a kalmárságnak, hogy imhol vásárt sem láttak, mégis rájuk szakadt a sok kontó.

- Mi lesz most? - aggodalmaskodtak magukban. A tizenkettedik napon bizony gondterhesen környékezte meg a négy bécsi főember Kátai nemzetes urat.

- Kátai bátyám uram, - kezdette az egyik kalmár, aki jobban beszélt magyarul, - mi most már elmegyünk, tehát számolja össze a költségeinket, hadd fizetünk.

- Jól van öcsém, - felelte a hortobágyi fogadós, - ülj le! Hamar kíszen leszünk! Hej, Sári! Hívd be csak Sándort, kírjed be a felesígemet is!... - Aszerint történt. Jött a Sándor, megjelent a nemzetes asszony. - Sándor, - mondotta Kátai, - mit gondolsz, ezek a vendígurak mennyi bort ihattak meg? Csupán a summáját számítsd annyival, amennyibe magunknak került a bor meg a pálinka. Hanem vigyázz fiam, meg ne billenjen a tollad, mert itt a magyar vendígszeretetről, magyar becsületről van szó, - majd az asszonyhoz fordult Kátai, - te pedig lelkem párom úgíis tudod, hogy miket ettek...

- Értelek ides uram, úgy léssen! - szólt Kátainé nagyasszony. - Megtörtént a számvetés. A németek elámultan fogadták. Tizedrésze sem volt, mint amennyire magoktól számítottak. A négy német főkalmár hálálkódva kereste Kátait. Azonban Kátai uram nem volt sehól, valahová megszökött a pusztába. Kátainé nemzetes asszony meg csak annyit mondott a németeknek: - Uraim, ahogy egy az Isten az égben, egy parancsolója van a hortobágyi vendíglőnek is, ez Kátai uram. Nekem tehát ne hálálkódjanak az urak. Én ráam nem tartozik semmi sem. Isten hordozza békível az urakat. Jövő vásárkor több szerencsével járjanak...

A téglási toronyóra.

Téglás, ez a református szép magyar község, a hajduk fekete földjéről, mint kapu nyílik a rozskalászos szőke Nyírségre. Ottan sok locsogós zöld rétség lappang a hajlásokban. Valamikor a Bárczy uraké volt Téglás. A részbirtokos bökönyi Bekk Pál, híres királyi földkóstoló, egy Bárczy kisasszony kezével szerezte meg Téglást. Máskülönben is szerencsésen húzta a láncot Bekk Pál, kilencvenkilenc falut mérsikélt össze - magának. Degenfeld grófék Bekk Pál Paula lányával örökölték a nábobi vagyont, amelyből később - leányágon - hatalmas uradalmak származtak még a herceg Odescalchi, gróf Károlyi, báró Podmaniczky és Kálmán úr fajta Tisza családoknak is.

Tölgyerdő vidékes jótermő föld Téglás határa. Az ősi parkban karcsu fehér lányokként hajlonganak az édes nedvektől rügyező nyírfák. Még bökönyi Bekk Pál ültette a park fáit. A zsalugáteres öreg kastélyt bökönyi Bekk Pál rakatta magasra és fiatal feleségének azzal is kedveskedett, hogy az 1800-as évek elején valóságos nagy toronyórát állított be a kastélytoronyba. Nyírségen, Hajduságon nagy híre szaladt a téglási uraság órájának. Akkor leginkább a napóra divatozott az elsőbb községházak és kuriák falán. Zsebbéli vagy alabástrom talpas órája ritka uraságnak került. A családok különösebben végrendelkeztek az óra felől. A földnépe nem ismerte az órát. A robotos paraszt és a pásztorok a nap állása, csillagok járása után véleményezték az időt. Bezzeg büszkélkedtek a téglási magyarok az urasági kastély órájával, amely nap, mint éjszaka hiven kongatta az órákat a falu népének. Csodaszamba nézték ezt az órát. Nemcsak a bökönyi jámbor oroszok zarándokoltak el az órához, a rátarti gazdag hadházi hajduk hadnagya is befogatta a város csótáros négy lovát, sőt a rácfehértői kuriális nemes urak sem átalpták kíváncsiságukat. Lászlóék, a Csajkosok, Kálmánczheyek, Mezössyék, Pélyek, Szunyoghok, Leszkayak öreg és fiatal dámáikkal batárokon, homokfutó kocsin hajtottak a téglási kastély toronyórájának látására.

A téglásiaknak hizelgett ez a hírnév. Eleinte nagyra voltak a kastélyórával. Később gondolkozóba estek. Föltámadt a titkos irigységük. A magyar hiúság furdalta az oldalukat. Telebeszéltek a papjuk fülét:

- Mit ír minékünk ez az óra! Ha nem a mi szíp tornyunkat ikesíti ez a híres óra...

- Ó, ti balgák, - a tiszteletes úr váltig magyarázta, - pénzetekbe sem került, a kastély tornyából is hallhatjátok a hangját, ütését.

- Mit ír az minékünk! Ha csupaszon mereszkezik a falunk tornya. Mi nemcsak hallani, de látni is akarjuk az órát, - nyügleték a téglásiak. Hiába beszélt az okos papjuk. Bökönyi Bekk Pál úrhoz fordultak a téglásiak és a község nagyjövedelmű szárazmalmáért elcserélték az órát. Az 1852-ik esztendő telén sem volt már fiatal ez az óra, amikor Simon fráter, a nyírbátori minorita kolostor öles nagy, fekete reverendás kolduló barátját Téglásra szorította az itéletidő. Karácsonyi ünneplés után Ujvárosról Böszörményen át Bátorba, hazafelé kocsizott a barát. Útközben szakadt rá a keményszemű hóésés. A fürgeteges hóviharban hálálkozott a barát, midőn Téglást elérte. Sem a befujt utcán, sem az udvarokon nem mutatkozott élő teremtés. A kutyák a szalmalyukba huzódtak. Az emberek a kemencénél melengetőztek. Simon fráter észrevétlenül jutott be a kálvinista templomhoz. Birkabőr sipkája alól fázósan pislogott a barát. Tégláson soha nem volt vendégfogadó és mivel szükségből a fekete varjak is társulnak a tarka varjuval, a bátori fekete barát szintén úgy okoskodott, hogy a csúf időben a kálvinista papnál keres enyhelyet. A templomnál könnyen fölismerte a paplakot. Még kutya sem vakkantott rá, amikor kinyitotta a kaput. Az ólban három vadasszörű borzas marha didergett. Az öregebbik tehén barátságosan pislantott a váratlan vendégekre. Megértették tehénésszel, hogy a vendéglovakkal együtt hamarább bemelegítik az istállót.

Simon fráter a lovak elhelyezése után a szegényes külsejű paplakhoz indult. A téglási toronyóra délutáni egyet jelzett. Simon följebb húzta a reverendát. A tornácajtó küszöbén letopogta a havat, ám a csizmakopogásra sem jelentkeztek a pitvarból. Simon tájékozatlanul révedezett az enyhős pitvarban. Valahonnét a hátsóbb szobából hallatszott egy erélyes női hang:

- Csendesen gyerekek! Az előszobában szaladgálni nem szabad, mert már lefeküdt az édesapátok. - Simon fráter, a vörösképű fekete barát ennél az ajtónál kopogtatott és mivel élesfülü volt, jól hallotta a durcás női hangot: - ugyan kit hozott az ördög ebben a kutya időben?

Simon benyitotta az ajtót:

- A nagytiszteletű asszonyságot van szerencsém üdvözölhetni?

Az asszony meglepődve mereszkedett a barátra:

- Igen, az vagyok! - s nem huzakodott, amidőn Simon megcsókolta a kezét. Az éhes barátnak izlett a kézcsók, a puha női kacsón megérezte a fokhagymás pecsenye szagát.

- Én meg az a szerencsétlen vagy talán - szerencsés koldulóbarát vagyok, akit a kutyaidő Téglásra szorított. Szépen kérem a nagytiszteletű asszonyt, amíg csendesedik az idő, türjenek meg az úri hajlékukban!

A tiszteletes asszony elnevette magát:

- Bocsásson meg a tisztelendő úr, azt hittem, hogy az uramat hívják beteghez. Mert az én uram szokásba hozta, hogy a halálravált betegeknek szép imádság és vigasztaló beszéd mellett úri szent vacsorával is szolgál.

- Derék papi ember lehet a nagytiszteletű úr.

- Ebéd után egy kicsit mindig delel az uram, - magyarázta a tiszteletes asszony, - de nem-sokára felkél. Addig én helyettesítem. Isten hozta a tisztelendő urat. Ugy-e ebéd előtt van még?

Simon fráter ugyan tarisznyázott Böszörményben, de fiatal volt még s rámondta:

- Megkövetem a nagytiszteletű asszonyt, még igenis ebéd előtt vagyok.

- Sebaj, tisztelendő uram. Van levesem is, fokhagymás pecsenyém is. Gyerünk a másik szobába... Itt vannak a könyvek, itt az ujság is, ameddig jövök, töltsé az időt a tisztelendő úr.

Simon midőn a barátságos szobában szétnézett, fölkiáltott:

- Jézus Máriám! Hol vagyok? - az ágy fölött két kép függött. A töviskoronás Jézust ábrázolta az egyik kép, hét törrel szívében Máriát mutatta a másik. Simon keresztet vetett és a kedves meglepődéstől mélyen imádkozott. Jó idő multával erős kéznyomintásra tekintett föl. Alacsony termetű, pirosképű, lehetséges kövér úr állott a fráter háta mögött.

- Isten hozott barát! Mert noha az idő szorított ide, ez is az Úr akarata... Hosszabb idő óta néztelek, ám oly buzgón imádkoztál, hogy nem mertelek háborgatni. Persze, református papnál, csodálkozol ezen a két képen?

- Megvallom az igazat, nagytiszteletű úrnak, csodálkozom.

- Hát ezt a másik két képet ösmered-e? - A tiszteletes a másik ágy felé mutatott.

- Ösmerem. Luther Márton és Bora Katalin, - felelte a barát.

A tiszteletes elkomolyodott:

- Én úgy gondolkozom, ahová tiszteletből kifüggesztem a Luther képét, ott a Megváltó képe sem bálványimádás... Különben is egy jótevőmtől a halálos ágyán örököltem ezt a képet.

Simon nem nyilatkozhatott az érdekes önvallomásra, már jött a tiszteletes asszony a tízéves lánykájával. Hozták a terítéket, meleg levest és az ingerletes fokhagymás peccsenyét.

- Tessék jóétvágyal használni, tisztelendő uram, - kínálta a papné.

A nagytiszteletű úr a pohárszékből egy orros bort és két talpas poharat állított az asztalra:

- No barát, mi a neved?

- Dely Simon Mátyás, nyirbátori minorita barát vagyok.¹

- Én meg Kovács József, téglási református lelkipásztor vagyok. Simon Mátyás barátom, Isten hozott! Egyél!... Iszunk mind a ketten. Jó, hogy itt vagy. Ebben a kutyaidőben eltöltjük az estét is... Te meg, kedves párom, megállj csak!

- Mit parancsolsz, Józsikám?

- Te barát! Gyalog jöttél, vagy a szelek szárnyán?

- Nem vagyok én garabonciás. Kocsin járok én.

- Kocsin? Hát a lovad?

- Az ólba kötöttem. Gondolom, a kocsisom is ott van.

- Dehogyan is van, - mosolygott a papné, - a konyhában melegszik. Ételt és meleg ital bort adtam neki.

- No barát, akkor föl sem állunk innét estig...

A gondos Simon fráter mégis fölállott, kiment a lovak után. Odakint valami gyenge, beteges hangú óraütések verődtek a fülébe. A toronyra nézett. Három órát mutatott a téglási toronyóra s mikor a szobába visszatért, tréfásan megemlítette a barát:

- Kedves nagytiszteletű uram, ebben a csunya időben nagyon elrekedt az órájuk, alig hallani az ütését.

Kovács József nagytiszteletű úr bosszúsan pattant föl:

- Hagyd el! Ne említsd öcsém. Még megüt a guta... A múlt héten megállott ez a vén szerszám és ezek a jóemberek Debrecenből hoztak valami fusermestert. Órásnak mondotta magát. Három napig itt hizlalták. Igaz, hogy azóta jár az óránk. Ám, az is igaz, hogy a hangja nagyon rekedt.

- Annyi baj, nagytiszteletű uram! Csak közel jussak hozzá, majd megreparálom én a torkát.

- Canis mater! Te barát, te még ilyesmihez is értesz? Persze, hogy a mennykőbe ne értenél, hiszen a kolduló barátnak mindenhez kell érteni, - lelkendezett a nagytiszteletű úr s már kiáltotta a szolgálót, - hej, Zsuzsi! Híjd csak a harangozót.

Simon fráter a harangozóval fölment a toronyba. Körülnézte a drága masinát és hamarosan rájött az óra bajára; de mikor a paplakba visszatért, két juhászbundás gazdaember társaságában találta a nagytiszteletű urat.

- Bíró uram, kurátor uram, - a tiszteletes a rövid bemutató után áttért a dolog fordulójára, - no barát hogy leszünk?

¹ Doktor Dely Simon Mátyás, volt minorita barát, az országosan ismert volt hortobágyi állatorvos jelenleg Tiszapolgáron él.

- Rendbe jövünk, nagytiszteletű uram, - felelte Simon, - helyrehozom az órát, hanem előbb egy francia srófkulcsra volna szükségem?

- János, - az egyik bundás gazda rászólt a harangozóra, - nosza lóduljon kend Nyitu kovácshoz és hozza szaporán, amit a tisztelendő úr mondott...

Simon frátert, midőn a francia srófkulcs előkerült, az egész társaság fölkísérte a toronyba. Az óraütő kalapácsnál rejtőzött a baj. Az emeltyűnek a kalapácsot mozgó ága kurta volt. Simon lestrófolta a nyeles kalapácsot s megindult Nyitu cigányhoz. A fekete reverenda látására elkurjantotta magát a cigány:

- Anyjukom! Gyerekek, hé! - Nyitu mester keresztet vetett és a barát lecsüngő olvasókeresztjét kitörő örömmel csókolta meg, majd a feleségével és az öt purdéval csókolgatni kezdték a kezét is a barátnak, - jaj, drága főtisztelendő uram, katolikusok vagyunk mink is. Az én gyermekeim nem írtek még ilyen szerencsét ebben a füstös műhelyben.

- Jól van no, jól van báránykáim, - Simon barackot nyomott a nagyobbik rajkó fejére, - mester uram mondok, most meg maga adja ide nekem a bőrkötőjét.

A cigány gyanakvólag sandított a barátra, hanem azért lekapcsolta a bőrkötőt. Simonnak illett a kötő és elsőbb az órakalapácsot ütötte le a nyeléről, majd a lomok közül a nyélhez illő vasat választott ki. A kohótűzbe nyomta a vasakat s mikor kellőképpen olvadásig hevültek, a harapóval az üllőn egymáshoz illesztette a két vasat.

- Trauf! - mondta a barát. Nyitu mester ügyesen rávert a zizergő vasakra. Szépen összeforradt a két vasdarab. Ahogy kimérte, ugyanolyan hosszúra toldotta ki a kalapács nyelét, amelyet már játszva forrasztott a kalapácsba a barát, miközben a kovács a nagytiszteletű úrral sugdosott. Simon nem ügyelt rájuk, hanem amikor köszönettel visszaadta a bőrkötőt, csodálkozva tapasztalta, hogy Nyitu milyen alázatosan csókolta meg a kezét. Süvegét is leemelte a cigány.

- Drága, jó főtisztelendő uram, ha meg nem sérteném, kérdeznék a szent atyámtul valamit?

- Csak bátran, mester barátom.

- Ugyan mondja meg nékem azt a főtisztelendő úr, hogy a felsíges római pápa üszentséginek hány kocsija, hány hámos és igás lova van? És hány pappal dolgozik a főtisztelendő úr a műhelyben?

Simon nem tudta mire vélni a cigányt.

- Miért kérdezi tőlem ezt a mester?

- Csókolom a kezit-lábát a főtisztelendő úrnak, már hogyné kérdezném, amikor tudom, hogy a római pápa üszentséginek a főtisztelendő úr a fűkovácsmestere?

Simon elnevette magát.

- Ugyan Nyitu uram, ki mondta ezt magának?

- Hát a tiszteletes úr, - vallotta meggyőződéssel a cigány.

- Nyitu uram, a nagytiszteletű úr tréfált magával, mert én nyirbátori barát vagyok...

Mindnyájan nevték a cigányt. Nyitu félrerántotta a száját, de mindjárt föltalálta magát, csúfondárosan fordult a téglási paphoz:

- Nevethet a tiszteletes úr! Legalább láthatja, milyenek a mi papjaink.

- Nono, Nyitu!

Nyitu mester még jobban kipakolt:

- Nevethet a tiszteletes úr! A mi papjaink nem olyan ilhetetlenek, mint maga...

- Nono, Nyitu.

- Nono, Nyitu! Hát mit tud a tiszteletes úr? Még egy tengeri szurkálót se tudna csinálni.

- Hejnye, te Nyitu, - az öreg kurátor megcsóválta fejét.

- Jobb, ha kigyelmed is hallgat.

- Már miért hallgatnék te cigány!

- Azirt gazd'uram, mert ha az Isten ide nem vezérli ezt a tisztelendő barát urat, most szígyenszemre egészen elrekedt volna az a híres toronyóránk.

Nyitu kivicsorította a fehér fogát. A társaság - a baráttal - nevetve huzódott föl a toronyba. Akkor kerekedett igazi nagy öröm Tégláson, amikor Simon fráter helyreszófolta a kitoldozott órakalapácsot és a kalapács újból zúgva-búgva, zengedezve, tisztán, teljes erővel kongatta az órákat. Simon fráter sem úszta meg tisztán az óraigazítást. Nagy áldomást tartottak a faluházán. Másnapra kitisztult az idő és mikor kocsira ült a barát, a téglási kálvinisták toronyórája tele torokkal verte ki Simonnak a felejthetetlen kedves búcsúszót, a nagy érzéseket, hogy a magyar értse meg, szeresse egymást.

A hortobágyi szent.

A szentek nem mindig hordanak aranyos sugárkoszorút fejük körül. Többször fonják tuskéből a koszorújukat. Porfelhős az életútjuk. A Hortobágyról is került ki egy ilyen szent ember. Csontos János volt az ő becsületes neve. A szent legendák könyvében hiába kereskednénk utána. Nem jegyezték föl a Csontos János nevét. Juhász ember volt János. Juhász ember volt Jánosnak az apja, nagyapja is. Az országhódító magyarokig fölmenőleg juhász emberek voltak minden névtelen ősei. És a pápista felekezethez tartozott János. A Hortobágygal szomszédos Nagyivány községben lakozik ilyen felekezeti pásztornépség, amely a papbért báránycsordákban, malacokban szokta fizetni. Node, az iványi főúr ismeri az ő hiveit. Papbér-fizetéskor sem fogát, sem passzusát nem nézi az ajándékmarhának. Igaz ugyan, mint zöld dió, üdék és kövérek azok a báránycsordák. Csontos János báránycsordái mégis a legszebbek voltak a Hortobágyon. A rühtől sohasem sínyelt a János falkája. A legbalzsamosabb legelőt keresgette ki János. Tavaszkor az éjszakát is meglopta nyájáért. Jánostól nem voltak biztonságban a vetések bokrodzó hajtásai sem. Térült-fordult a falkával s tavaszi hajnalonkint, mint ereszkedő köd lepte meg a vetést a Hortobágy árka túl.

A Hortobágyon mégis szent embernek tartották Csontos Jánost. Soha nem hallottak tőle káromló szót. Utálta a káromkodókat. És az is ráillett, hogy a szentnek is maga felé hajlik a keze, mert Csontos Jánosnál megrögzöttebb birkatolvaj nem került a széles Hortobágyon. Barcza Daninak, a komiszárosnak, több gondot okozott János, mint száz más huncut juhász.

Virágvasárnap hetében is mi történt? Az újvárosi kis Klein Móric juhásztól százhetven darab birkát kötöttek el egyetlen éjszaka. Szőröstől-bőröstül nyomokvesztett a birkáknak. Barcza Dani a hortobágyi csárda úri ivószobájában beszélte a birkasort Dely Mátyás állatorvosnak:

- Mondom, ha mondom komám, nem más a tolvaj, mint ez az istenes Csontos Jankó juhász.

- Miről vélekszik így, koma?

- A jó multkoriban a Klein juhászt is megfeddette, mikor káromkodott a juhász. A bacsó maga vallja, tanúk is állítják, hogy Csontos rászólt: - Mihály, Mihály, ne káromkodj oly galádul. Meglásd, egyszer nagyon megver az Isten... És ime, most egyszerre százhetven darab juhát hajtották el a bacsónak.

Az állatorvos karikára fujta ki a füstöt piros cseréppipájából:

- Ha Csontos János tényleg feddette a juhászt a káromkodások miatt, akkor része lehet a tolvajlásban, mert erről a kegyes szokásáról híres a Hortobágyon. A káromkodós száju pásztorok nyájából szokott dézsmát szedni.

Barcza Dani komiszáros rettegett csontos öklével mérgesen csapott az asztalra:

- Ilyen veszedelmes birkatolvaj nincsen az egész Hortobágyon. Tudjuk, hogy ü lopta el a birkát, de sohasem vagyok képes rábizonyítani. Már cafatokra korbácsoltattam a testét. A multkor a csikorgó télen a kútághoz kötettem ki mezítelenül. Azután szalmatukarcokkal fonattam körül a hitvány öreg testét és úgy hordattam rá cseberrel a vizet. Az omló víz jégcsapokban fagyott a testére font tukarcokra. Már se' holt, se' eleven nem volt a hitvány emberke, mégsem vallott egy szót sem, csupán a bús, szomorú szemét szegezte rám, hogy végül én sajnáltam meg... Próbáltam szép szóval is. Az sem fogott rajta. Beszélhetne, komám, a fejével, mert én most kiverem a lelkét.

- Hát itt van a Csontos?

- Kint van a pandurokkal a nagyivóban.

- Megpróbálkozom vele, - szólt Dely Mátyás és átment a köznép fogadójába. A kecskelábu asztal végén gubbasztott egy hosszuhaju öreg juhász. A pandurok a kármentőnél a fogadónéval locsogtak. A juhász könyökre támaszkodva nézett maga elé. Úgynevezett süvöltős nyaku kis üvegben pálinka állott előtte. - Hej, János, hát maga már megint itt van?
- Itt vagyok, uram, - felelte a juhász.
- No lám! Most már virághéten is pálinkázik kend?
- Nem iszom én, uram! Csupán becsületből parancsoltam ki egy süvöltővel.
- Hej, János! János! Nem lesz ennek jó vége.
- Mire érti ezt, uram?
- Most is ezek a Klein-féle százhetven darab juhok?
- Ügyelt volna rájuk a számadójuk, hisz' úgyis elég szájas istenkáromló ember.
- Az igaz, de lám, most megint csak kend került bajba.
- Arrul én nem tehetek, uram! Nagy a Hortobágy. Minden birkának nem lehetek én az őriző pásztora.
- Ilyen vén ember léte, miért hogy is vereti, tömlöcölteti kend magát?
- Én csak gyarló ember vagyok, uram! Az Úr Jézus Krisztus még többet szenvedett.
- Bizony magába térhetne már kend is, - az orvos belátta, hogy nincs mit beszélni a vén juhással s visszament a komiszáruhoz.
- No, mondott-i valamit a vén huncfut?
- Azt mondta, hogy a Klein juháért nem tartozik számadással, s ha már szenvedni kell, elszenedi ezt is. Hiszen az Úr Jézus Krisztus még többet szenvedett.
- Mondtam, ugy-i mondtam, hogy kifog rajtam ez a vén birkatolvaj. Node, azt a keserves Ponciusát, - fölcsettant a komiszáros hangja.
- Komám, csak lassan! Akkor még inkább megköti magát Csontos János.
- Hát?
- Majd mást mondok én komámnak, - Dely Mátyás halkított hangon sugdosni kezdett a komiszárossal. Mindinkább földerült a komiszáros komor, fekete arca.
- Értem! Helyes! - mind sűrűbben bólogatott közbe Delynek.
- A többit meg majd a böszörményi plébános úrral beszéljék meg komámék, - fejezte be mondókáját az állatorvos. És a pandurok ló előtt kísérték Böszörménybe Csontos Jánost. A hajdu-kerületi háznál ott volt akkor a nagy tömlöc. Virághét hétfőjén csukták be Csontos. Elmúlt hétfő, kedd, szerda, csütörtök is, a juhász még csak színét sem látta a szigoru komiszárosnak. Virágpénteken csikordult a vasajtó. A tömlöctartó dugta be a fejét:
- No, öreg, gyerünk a komiszáros úr elé.
- Gyerünk, - sóhajtván tápaszkodott föl a vén juhász a priccsról. Eszébe jutott, hogy Barcza Dani ostorának minő rézből van a csapója. Ám, szinte még inkább meglepte, szíven ütötte az a szelídség, amellyel a komiszáros szólította Jánost:
- Mikor volt kend utóljára templomban, János?
- A Hortobágyon a puszta a templom, tekintetes uram.

- Egy kis lelki mosakodás ráférne kendre.
 - Gyarló emberek vagyunk mindnyájan, tekintetes uram.
 - Ne mondja kend, hogy pogány vagyok! Mától fogvaást mindennap kimehet kend a templomba. Hanem aztán estenként rendes időre visszajőjön kend a tömlöcbe...
 - Mi Urunk, a Jézus Krisztus áldja meg a tekintetes urat, - hálálkodott a vén juhász. Virágpénteket, virágszombatot a templomban töltötte a juhász. Virágvasárnapján a tisztelendő meg is szólította a juhászt:
 - Hát kend honnét való földi?
 - Nagyványi születés vagyok. A Hortobágyon vagyok én juhász.
 - Derék ember kelmed, hogy olyan messziről betöri magát az Úr malasztját élvezni.
- Csontos János némileg megrebbent és restelkedőn felelte:
- Nem olyan messziről járok én ide.
 - Hát?
 - A tömlöcből járok én ide a komiszárus úr engedelmivel, - magyarázta pironkodón az öreg.
 - Eszerint Böszörményben csak raboskodik kelmed?
 - Gyarlandók vagyunk mindnyájan, főisztelendő atyám.
 - Mi fát tett kend a tűzre?
 - Sok volna azt itt kibeszilni.
 - Itt én most nem is érnék rá a kend gyónását kihallgatni.
 - Hát?
 - Eljön kend a lakásomra, ott elbeszélhet mindeneket... - A plébánián sokáig eltartott a Csontos János gyónása. Újabb és újabb tolvajságokat sorolt föl az öreg juhász. Nem százával, hanem ezrével duródtak elő a lopott birkák a vén juhász hit alatt föltárt emlékezetéből. A plébános mind szomorodottabban csóválta fejét:
 - Haj, nagy bűnös ember maga János barátom.
 - Pedig én nem érzem magamat bűnösnek, - felelte határozottsággal a juhász.
 - Hát az a sok száz lopott birka, János barátom?
- János juhász kétfelé simította bajuszát:
- Én azok miatt a birkák miatt nem érzem magamat bűnösnek.
 - Ne mondjon kend már ilyent.
 - Mert engemet az Úr rendelt ki a Hortobágyra, - folytatta a juhász, - hogy büntessem meg a káromkodókat. Nem is loptam én juhot, disznót mástól, mint a nagyon mocskos száju pásztoroktól.
- A plébánosnak valahogy úgy melegedni kezdett a szívében:
- János, János, azért mégis rút bűn a lopás. Igaz, hogy galád bűn a káromkodás is, hanem azért az Úr a büntetést mégsem bizza az olyan gyarló emberre, mint kelmed is.
- Csontos János lehorgasztotta fejét.

- Meg amiket loptam, azokból sem kerestem a magam hasznát soha. A lopott birkák árát a szegénység között osztogattam szét.

- Mégis csak lopás volt az, János barátom, - a plébánosnak a meghatottságtól szelidebben hangzott minden szava, - sajnálom, János, én magát nem oldozhatom föl.

- Mondja hát a tisztelendő úr, hogy mit csináljak?

- Ha megfogadja, János barátom, hogy a mocskos szájuak büntetésére sem lop többször birkát?

- Jól van. A tisztelendő úr szavára megfogadom.

- És hogy még a komiszáros úrnak is számol a tolvajlásai felől?

- Tisztelendő uram, muszáj ennek meglenni?

- Muszáj, János barátom, mert a bűnért bűnhődni kell.

A vén ember keserveset sóhajtott, de azután fölemelte fejét, határozottan csengett a hangja.

- Jól van. A vallomást megteszem a komiszáros úrnak is.

- Én pedig föloldozlak tégedet, szegény eltévelyedett bűnös testvérem, - a pap meghatottan fogott az imádságába.

A vén ember egész megkönnyülten tért vissza a tömlöcbe és mindjárt jelentette magát a komiszárosnál.

- Vallomást akarok tenni, tekintetes uram.

- Meghallgatom János bácsit, - a szigorú komiszáros szokatlanul nyájasan pillantott a juhászra.

- Hát egyszer, - a vén juhász belekezdett titokzatos élettörténetébe. Évek hosszú soráról mind nagyobb és nagyobb falkába verődtek össze a lopott juhok, némelykor disznók is rőfögtek az éjszakákból, - el-elhunyorított a vén ember, - hisz ismeri a tekintetes úr is a kondások mocskos száját...

- Ösmerem, öreg.

- Hanem lovat egyszernél többet nem loptam. Rútul káromkodott a paphalmi csikós. Azt intettem meg egyszer. Attul loptam el két lovat. Bele is fulladt az egyik a Hortobágy-vízébe. Majd hogy magam is a hinárosba veszttem.

A komiszáros elnevette magát:

- Nem is való paripa a juhásznak, János bácsi.

- Jól mondja a tekintetes úr. Hanem ezek után még volna két kérésem a komiszáros úrhoz.

- Csak ki vele, János bácsi.

- Az egyik az, hogy a nagyhéten, meg húsvétkor a templomba kimehessek?

- Ezt szívesen engedélyezem.

- A másik az. Hogy több szegény kispasztort és juhászt is felsoroltam én itt, akikkel birkavásárt csináltam... Ezeket ne tessék jegyzisbe venni. Ezekre a nagy családu emberekre ráfért az a kis segítség. Bezzeg a Nyalkabolha csárdásék sokat nyerekedtek a lopott birkákon, nösztökéltek is a tolvajságra, tekintetes uram, inkább ezeket tessék jegyzisbe venni... - Csontos János juhász évek múltán szabadult ki a tömlöcből. Elmondhatta: - „ha loptam is, megszenvedtem irte.” Nagyon öreg, nagyon összetört ember volt már akkor a juhász.

- Én már többé juhász nem leszek, - mondotta Dely Mátyásnak, - itt maradok a tekintetes úrnál... - És ott is maradt a vén birkatolvaj. Az állatorvos minden vagyonára hűségesen vigyázott. Csupán nagykalapu Tóth Gergellyel, az állatorvos fiatal kondásbojtárjával nem volt kibékülve. Folyton és igen galádul szitkozódott ez a kondás, bár Csontos János többször feddette, sőt Dely Mátyásnak is többször panaszlotta az öreg János:

- Hej, tekintetes uram.

- No, mi az, János bácsi?

- Csak a böszörminyi tisztelendő úrnak ne fogadtam volna meg, ezt a Gergely fiút majd leszokatnám a káromkodásrul...

Száraz, fekete tél következett. Dely Mátyás, a hortobágyi állatorvos, akkor még a feleségével rendszerint Debrecenben telelt. Az öreg Jánosékat a kocsival Debrecenből küldötte ki a hortobágyi tanyára szénáért.

- Ne hajtsák meg kendtek a lovakat, - mondotta az állatorvos, - menet s jövet meghálhatnak kendtek a Hortobágy-szélen, a Ménes komám álomzugi tanyáján...

Az emberek meg is háltak a Ménes-tanyán. Negyednap múltán térültek Debrecenbe a szénával.

- Egy kis kavarodás volt a tanyán, - magyarázta Csontos János, - azirt kistünk meg.

- Mi volt az, János bácsi?

- A süldők irányában támadt baj.

- Hogy-hogy?

- Gergely öcsémet riasztották meg. Mikor mink az álomzugi tanyán ijszakáztunk, Gergely öcsémtől elhajtottak vagy hat süldőt.

Dely Mátyás jobban kezdett érdeklődni:

- Hát aztán?

- Osztán mink addig bőjtöltünk, addig imádkoztunk Gergellyel, hogy mikor Gergely azt is megfogadta nékem, miszerint többé nem káromkodik, harmadik ijszakán a süldőket visszahozták az - angyalok...

Dely Mátyás vidám, éles tekintetével a szemébe csipentett a hunyorgató öregnek:

- No, János bácsi, maga is nagy makher ám!

Tavaszi szegődéskor nagykalapu Tóth Gergely, a kondás, más gazdához állott el... Jó tíz esztendő múltával éppen vásárt tartottak a Hortobágyon. Dely Mátyás a csárda elől nézte a fölthajtást, mikor egy Kossuth-szakállas szép szál barna kondás ember került elébe. Derék csapat malacot hajtott a kondás másodmagával. Dely Mátyás előtt megállott, kalapját leemelte és kezét is csókolt az öles termetű hortobágyi patriárkának:

- Tán meg sem ismer mán engemet a tekintetes úr?

- Mán hogyne ösmernélek meg, fiam Tóth Gergely... Hát ez a derék csapat malac kié?

- Az én jószágaim ezek, tekintetes uram.

- Akkor jól fölsegített az Isten, Gergely!

- Nem is panaszkodom én! Hanem holtomig áldom az öreg Csontos Jánost.

- Az öreg János bácsi meghalt.

- Meghalt?

- Meg az! Az iványi temetőben nyugszik... Te Gergő, vagy tán még ma is azt hiszed, hogy akkor éjszaka az angyalok hajtották vissza azokat az ellopott süldőket?

- Nem hiszem én, tekintetes uram, - a kondás elmosolyodott, - azóta sokat gondolkoztam én afelől. Meg András bácsitul, a kocsisul is hallottam egyet-mást. Hogy engemet megtérítsen, hogy engemet a rút káromkodásrul leszokasson, az öreg János bácsi az elnyűtt vin testivel képes volt íjszakákat fentölteni, íjszakákat gyalogolni; mert János bácsi lopta el és hajtotta vissza az atyjafiának a tanyájáról a süldőket, mikor már megtörtem és két nap, két íjszaka bőjtöltem, imádkoztam vele. És a kimerültségtől elnyomott az álom, akkor az a roskadt testű öreg ember hajnalra visszalopta a süldőket... Sokat elgondolkoztam én efelől, tekintetes uram! És annyira hatott rám ez a töredelem, hogy ezentúl szígyenltem volna káromkodni. Sőt a korcsmát is elkerültem, mert ott leginkább káromkodnak az emberek. Bátorba, Mandel úrékhoz szegődtem el. Ott a Nyiren házasodtam meg. Rendes viselkedésemirt megbecsült az uraság. János bácsinak köszönhetem, hogy ma szíp felesigem, szíp gyermekem van. És hogy házam is van Debrecenben. Pár ezer forint heverő pinzem is került... Holtomig áldom János bácsit. A János bácsi megható példázása nélkül én is olyan szurtos, ríszeges, mocskosszáju zshivány kondás lettem volna, mint ezek a többiek...

Dely Mátyás megértő szeretettel szorított kezét a szép szál barna kondás emberrel... Virágszagu szél szaladt keresztül a Hortobágyon. Valahol a nagyiványi temetőben egy vén birka-tolvaj süppedt sírján megrezdült a fehérvirágos bodzafa.

A szemők juh.

Kisdér István juhász, a jánosréti tanyán, kellemetlen hírt ujságolt gazdájának, nemzetes Daróczi István mezőbíró úrnak. A juhász kampósbotja végével pituszkálta a porondot. Zsíros kalapja alól sunyin pislogott.

- Nemzetes uram...

- No, mid feslett?

- Hát izé! Idekint baj történt.

A nemzetes úr gyönyörű szál hajduaggastyán volt, miközben hátiparipája kantárszárát Gábor kocsinak dobta, szemközt fordult a juhászhoz.

- Hogy értsem ezt, fiam, Pista?

- Hát izé... A virtályog megölte a szemők juhot. A múlt héten nyuztam meg. Már szikkadt is a büre.

- Hát a virtályog ölte meg azt a szemők juhot? A virtályog? A nemzetes úr hiába fürkészte, a juhász nem zavarodott bele.

- Az ölte meg, a virtályog. Szegény birka megkerült.

Pedig szüretre szántam... Takaros darab jószág volt. - Ez volt a búcsúztatója a ráncosnyaku szemők juhnak. Kisdér István juhászék mihamar felejtették a szemőköt. Más esetek torlódtak előtérbe. A Jánosrétről a pusztára hajtották a falkát. Fehér tanyák kéménye nem füstölgött ezen a pusztán. Az egyes kutak neve után emlegették a járásokat. Például: Bagazia-kút, Nyalakodó-kút, Samu-kút, Bekecs-kút járásai... Órák jártáig terjengettek ezek a járasok, melyeknek termését a nemzetes mezőbíró úr nyolc-tíz lovasfelügyelővel s a pusztán vénhedt gyalogszeres csőszökkel oltalmazgatta. Némelykor az is megtörtént, hogy a szilaj legények porig verték az öreg gyalogszeres csősz. Csupán a mezőbíró urat rettegték. Másodjára egyik sem kíváncozott elébe. Még a zálog hagyján. Hagyján a szigorú bírság is. A tömlőben sem poshasztják örökidőig a magyart. Hanem a nemzetes mezőbíró uram karikás ostora! Attól már nemcsak feslett, hanem szakadt is a kerges hajdubőr. A nemzetes urat a jajgatás sem érzékenyítette el. A legátalkodottabb mezei zsvány is meglapult a nemzetes mezőbíró úr előtt, midőn karikás ostorát lekanyarította. A többi tilosban csípett legénynek meg elegendő volt Nagykovács János tömlőtartó árvatölgyfa-pálcája is. Ez a rögtönítélkezés nem volt föl-lebbezhető.

- Ránts le! Csapd föl! ilyen kurta volt a nemzetes mezőbíró úr ítélete; node néhány legényével csakis így őrizhette meg a majdnem ötvenezer holdnyi határ drága termését. A tilosban lappangók sohasem voltak biztonságban, mert a büszketartásu hajdudaliát gyakortább paripája nyergében lepte meg az éjszakai harmat. Majd itt majd ott bukkant föl tüzes háti lován. Máskor könnyű kocsin hajtotta a pusztát. Még alig virradt. A kocsis bóbicskolt a bakon, még az öreg úr figyelmeztette az álmos kocsist:

- Hohó! Gábor fiam. Rövidebbre azt a gyeplőt. Arra jobbrébb tarts. Úgy nézem, valaminémü juhnyáj legelészet amodébb... - A kocsis előtt, a hajnali szürkületben, alig vált ki a lomhán mozgolódó nyáj; de a nemzetes úr már azt is fölismerni vélte, hogy tulajdon számadója legeltetget ottan. - Hé, Gábor fiam! Bizol-e magadban? Erős-e a karod?

Gábor kocsis hetykén pederítette meg serkedő bajuszát.

- Hiszen nemzetes uram, leginyember vólnék.

A puli kutya csaholására juhászember tápázkodott föl a nyáj mellől. Kampós botjára támaszkodva vizsgálta a párák között lebegő kocsit. Ásítózott a boldogtalan.

- Gábor fiam, látod-e amoda azt a juhászt?

- Látom.

- Hát azután tudnál-e vagy jó tizenkettőt hegedülni azon a juhászon?

Gábor legénynek dévajul villant föl a szeme.

- Hogyne! Ha nemzetes uram parancsolja, akár huszonötöt is.

- Nono, Gábor fiam. Elig lesz abból tizenkettő is. Gábor kocsis elmosolyodott. Még mindig nem ösmerte föl a juhászt. Azonban a juhszélnél annál inkább elsavanyodott cimborájának, Kisdér Pistának a látásán. Node Kisdér Pista is inkább szeretett volna a ráctöviskes nyomáson széledezni, midőn fülébe zúdult a nemzetes úr szava: - A tatár vigyen el! Gyere már közelebb, hé Pista! Vagy talán már gazdádat sem ösmered?

Dér István juhász köszönésfélét dörmögött.

- Adjon Isten...

- Néked is, István! Persze néked már szabad az egész világ. Néked sehol sem tilalmas a határ, hiszen te a mezőbíró úr cselédje vagy? Pista fiam, a tatár vigyen el! Mondsza, hát én mit csináljak? Gazdád? A szeginy mezőbíró!

- Nemzetes uram.

- Most te csak hallgass. Én tettem be a garast. Mondsza! Hogy tartassak tilalmat, midőn mások azt látják, hogy még az én cselédjeim, a mezőbíró úr cselédjei is zsványkodnak?

- Nemzetes uram...

- Fiam, ez nem becsületes eljárás. Azért most csak annyit mondok néked, selyempuha itt ez a tilalmas pázsit, nosza, hasalj bele.

- Nemzetes uram...

- Te pedig, Gábor fiam, az imént dicsérted a karodat. Látom, hajlós finom az ostoronyeled is. Nosza, hegedülj vígig tizenkettőt István bátyádon... - Dér István juhász, Gábor legény is ösmerték a nemzetes urat. Tudták, hiába minden szabadkozás. Bár kellelten, Dér Pista juhász a gyepre dobta bundáját. Gábor legény neki fohászkozott, ámde verejtékezett a homloka, midőn fölgondolta, hogy most micsoda jeles embert kell fölpálcáznia. Hiszen Dér Pistánál botosabb ember nem került a határban. Keserveset sóhajtott a szegény Gábor. Haj, jaj, hányszor veri majd még ezt vissza Dér Pista? Azért úgy számított Gábor, ha már muszáj ütni, kíméli a juhászt. A nemzetes úr nem is állhatta szó nélkül: - Ejnye, te Gábor! - Gábornak megborsódzott a háta. Marokra szorította a pálcát és bár ez a hetedik ütés fölért a többi hattal, a nemzetes úr bizalmát eljátszotta Gábor. Fiam, sohse' boszantsd az embert... No te, Pista! Azért is mutasd meg Gábornak, hogy az igazi hajdú-fattyu miként forgatja a pálcát... Kelj föl Pista. Dülj neki Gábor.

Gábor kocsis szomorodottan hasalt a fübe. A juhász sem várta a további buzdítást. Ha nem szégyenli még talán sírva fakadt volna Gábor... Node a nemzetes úr Gábornak sem szánt hétnél többet, szeliden figyelmeztette a mérges juhászt:

- Ejnye, Pista fiam! Te meg már túlságba is viszed. Gábor fiam, te is fölkelhetsz... - A két magyar fogátszíva tapogatta a hátulját. Aggályosan várakoztak, mi kerekedik még ebből? A nemzetes úr nem is sokáig hallgatott. - No, ti ugyan nem vagytok kíváncsi!... Azt se' kérditek, miért érdemeltük mink ezt?

Dér István juhász dacosan vetette föl fejét.

- Nemzetes uram, többet nem tekergek a tilalmasban.

- A tatár vigyen el, jól beszíltél, Pista. De ez csak az egyik ok... Ebben a te Gábor cimborád nem volt riszes. Gondolkozzál csak! Gábor fiam te is segíthetsz István bátyádnak... Mi is lehet az a másik ok?

- Nemzetes uram, magam tudásával sohase' vitkeztem.

- Gábor, Gábor! Tisztessigesebb embernek gondoltalak. Hát az én szemők juhom mit vített néktek?

A két ember zavarodottan tekintett össze. Szinte toporogtak a nemzetes úr tekintetétől.

- Nemzetes uram...

- Pista fiam, nehogy megharagíts!... Hisz' most is ég az orcád a hazudozástul!

- Nemzetes uram...

- Tudok mindent. Ösmerem azt a virtályogot, amék az én szemők juhomat megölte... István! A te hegyes bicskád volt az a virtályog. Gábor fiam, te is hiába tagadnád, segítettél a szemőköt nyúzni. A tanyásék fia látta... Élt a szemők, midőn a nyakán fölhasítottatok a bűrt és csak azután szúrtátok agyon a szeginy párát. Ösmerem a számításotokat. Ti úgy gondolkoztatok, ha elsőbb fölhasítottatok az eleven birka bőrét, én már nem vehetem észre a nyúzott bűrön a gyilkos szúrás helyit... Igy volt-e legények?

- Nemzetes uram...

- Hát le is foghatnám a bíretekéből a szemők árát. Le is csukathatnálak bennötöket e kegyetlen zsványságotokért. Azonban most ez egyszer megeligszem azzal is, hogy a szemők bőréért ti is a bűrötökkel fizettetek.

- Nemzetes uram...

- István! Te pokolra való... Szóltál valamit?

- ...

- Nem? Jobb is! Mert még csak annyit mondok néked Dér István, te nyalka juhász, iziben fordítsd ki ezt a nyáját és amíg ílsz, se felejtsd, karikás ostorom is van nékem... Óvakodjál, nehogy valaha megcsattogtassam a hátadon. - Gábor legény szemsütve fészkelődött a kemény kocsiülésen... Bégettek a birkák. Sajnálták a kövér legelőt. Dér István juhász horgasztott fővel ballagott a nyáj után. Földön húzta a kampóját. Már virradt. Öreg Daróczi István mezőbíró úr szép magyar fejét melengetős aranysugarakkal ragyogta körül a fölkelő nap.

Jacsó János halála.

Az alföldön híres hajdúfészek Nádudvar. A törökvilágban olyan volt ez a hely palánkos földvárával, mint a félelmetes farkasfészek az ingoványok között. Ingoványos pusztán a rétség halmos szigetein, nádberkek között épültek itt a szilaj hajdu-vitézek első föld, nád- és vesszőfonat gúnyhói. A kanyargós Kösüly-víz partján, kiöntéseiben, vizenyős terpedt medrében ma is bokrétás fővel hajladozó, sejtelmes hangon susogó ősnádasoktól származott a vastag, kövér magyarhangzású Nádudvar nevezete is. A kontyos pogány törökkel, a vértés császári hadakkal indított traktáknál, a külön- és különféle békelevelekben sűrűn előfordul Nádudvar és a nádudvari hajduk neve, hogy palánkos bástyájok a föld színéről töröltessék, porba romboltassék. Persze, a súlyos kikötés leginkább csak papiroson maradt. A veszekedett szilaj hajduk megoltalmazták ingoványok közé telepített farkasfészket. A Kúnság, Hajduság és Hortobágy szélén fönmaradt Nádudvar. Még 1848 előtt is híres botforgatók voltak a nádudvari hajduk. A kállói „restorációkon” a nádudvari armálisták rézfokosa többször döntött. Véröknek sok századéves hullajtásával szerezték címerleveleiket a nádudvariak. Régi királyoknak, nagy magyar erdélyi fejedelmeknek számtalan címerlevele lappang és kallódik a nádudvari házacsok mestergerendájához dugva. Kevés birtokon a legnagyobb szabadságot élvezték a nádudvari nemes uraimék. Híres, nevezetes a nádudvari Rázsók, Lukácsok, Ludányok, Ács-Nagyok, Csekék, Szegedyek hada. Különösen a Szegedyek voltak kevély- és hamarikezü kismesek, akik szilajul rávetemedtek a verekedésekre, a rétségen elhatalmasodott betyárkodásokra, mert nem kellett tartaniok a derestől, a botozástól, mint a hasonzorú és erkölcsü parasztnak. A nemesi levél oltalmazta még a betyárt is... A nádudvari szilaj Szegedyeket csupádon egy ember múlta felül a botforgatásban. Jacsó Jánosnak hívták ezt a híres szegénylegényt. Jacsó pásztorságból sodródott a betyáréletre. Jacsónak mindig fájdalmas helyet talált az ütése. A nádudvari nemesek közül többnek meglélte a fejét, azért a nyílt összetűzést kerülték Jacsóval, hanem hallgatag annál többen agyarkodtak a fenelegényre. Addig settengtek, susogtak, végül elhatározták, hogy becsalják Jacsót és Nádudvaron föladják neki az utolsókenetet táblás rézfokossal.

András napkor az egyik híres Szegedy hívta meg a névnapjára Jacsót. János ugyan orrintott valamit, de hogy gyávának ne tartsák, önszántából belement a kelepcébe. Már vacsoránál megtörtént az összetűzés.

- Hallgass te házásó! - nagy kevély Szegedy András csúfondáros hujjantással lódított egy üveg bort a betyár fejéhez. Jacsó félrekapta a fejét, a másik szempillantásban meg villámgyorsan cserdült a kemény csáti botja. Nagy kevély Szegedy az asztal alá bukott. Jacsó leütötte a gyertyát és a zsibogó sötét szobából a pitarba ugrott ki, ahol többen várták cinkosok. Jacsó közibök csapott. Csattogtak a botok. Aki elébe került, leütötte Jacsó. Ám, sokan voltak a támadók. Jacsó véres fővel megszaladt, a nádfalkerítéseken, föld és vessző gerádján át. A borus éjszakában a plébánia felé menekült a betyár. A nádudvari öreg plébános éppen lefekvés előtt imádkozott, midőn zördült az ajtó, egy lihegő, véres ember vágódott a plébános szobájába.

- Dicsirtessik - izgatottan rebegette az ember. - Atyám, ha Istent ösmer, rejtsen el valahová. Jó katolikus ember vagyok. Ezek a nádudvari kálvinisták agyon akarnak verni...

- Bujj ide az oldalszobába, - felelte az öreg plébános, - de már kívülről riadoztak is.

- Erre, erre!

- Gyerünk, gyerünk!

- Itt kell lenni a betyárnak! - már az udvaron hallatszott a lárma, a zajongás. Mire a plébános kilépett, a tornácnál tanakodtak az emberek. Többen voltak, sokan voltak. Az indulattól rekedten harsogott a hangjuk, akkor léptek hátrább, mikor a fehér öreg pap fölemelte a pislákoló gyertyát és szelid határozottsággal megszólalt:

- Minden jólélek dicsérje az Urat.

... Az atyafiak döfködték egymást, sugdostak.

A pap följebb emelte a hangját:

- Hát kik vagytok ti, akik az én imádságomat háborgatjátok?...

Az öreg plébánost a nádudvari kálvinista nemesek is nagyon tisztelték. Némileg bizonytalanul, elfogódottan rezgett a hangja az egyik Szegedynek, amidőn társai döfködésére elébb lépett:

- Már megbocsásson a tisztelendő úr, de mink egy betyárt kergetünk.

- Maga az, Szegedy Ferenc?

- Én vagyok, - felelte a koma halkult hangon.

Annál keményebben, annál élesebben csengett a plébános szava:

- Akkor a magához hasonlót ne keresse nálam...

- Ühm, - a kevély nemesek még nagyobbat nyeltek, mikor a pap kinyitotta előttük a kaput, - erre, erre! Ne a kerítésen, hanem nyitott kapun menjenek haza kigyelmeik.

A szilaj embereket mintha csak leforrázták volna, „nyugodalmas jó ijszakát” kívánással szégyenkedve kullogtak el. A pap visszatért a szobájába:

- Fiam, - mondotta Jacsónak, - nem kérdelem, ki vagy, mi vagy, milyen a vallásod, eddig helyet adtam, de most menj és járj az Úr nevében.

Jacsó János lelkében megenyhülten csókolt kezét a papnak:

- Főtisztelendő atyám megmentette az iletemet, megyek; hanem meghálálom még a jóságát. Isten áldja meg.

Az öreg pap Jacsó távozta után tovább imádkozott. Hálát adott az Istennek, hogy a gyilkosság bűnétől megmentette gyarló embertársait... Múltak az idők, az öreg pap már nem is gondolt az izgalmas éjszakára. Végezte a dolgait. Pedig szegény papság volt a nádudvari katolikus papság. Alig volt kétszáz híve az öreg papnak. Éppen csak hogy megélhetett a nádudvari pap. Midőn újból következett a tél, a sárfalasi istállóban egy tehénke didergett a borjával. A nádudvari öreg papnak ez a borjas anyatehén, meg pár disznó, néhány tucat tyúk volt a jószágállománya. Hanem azért rózsapiros volt a fehérfürtös szelid arca, ha püspöki javadalmat élvezett volna, akkor sem teljesíthette volna hívebben, lelkesebben a hivatását. A zord idő sem tartotta vissza a hajnali misétől, melynek végeztével - az egyik nap - elégedetten ballagott hazafelé a kopogós fagyon. Ahogy az utcaajtón belépett, az öreg mindenestül szolgálja került elébe:

- Jó reggelt kívánok a tisztelendő urnak, - az öreg szolga oly szokatlanul mosolygósan mondta ezt, hogy föltűnt a papnak.

- Adjon Isten neked is Mihály, de miért van olyan jókedved?

- Nekem, nekem? - Mihály vígan, hamiskásan hunyorgatott a papra, - mindjárt jókedve leszen itt másnak is.

- Ugyan már kinek, Mihályom?

- Tisztelendő uramnak.

- Nekem? Aztán miért, Mihály?

- Mindjárt meglátja. Jöjjön csak velem.

Az öreg pap öreg szolgájával bement az istállóba.

- Jézus Máriám! - fölkiáltott és összezsápta kezét a pap. A jászolhoz két aranysárga, szikár-fejű, csodaszép ló volt bekötve. Jóízűen majszolták a szénát.

- Ehehe - az öreg Mihály szolga nevetett az öreg papon, - ez a levél meg az egyik paripa nyakába vőlt kötve. Átadta a papnak az ákombákom betűs papirlapot. A pap a mécsvilágnál hangosan betűzgette:

- Tisztelendő atyám! Amiért az íletemet megmentette, hálából ezt a két arabus csikót hoztam. Nem loptam, pénzen vettem. Nagy a sár Nádudvaron, ha temetni megy, ne gyalogoljon a tisztelendő úr. Isten fizessen meg még többel is, kívánom Jacsó János.

- Hejnye, - az öreg pap a levél elolvastával bosszankodott is, nevetett is, csóváltatta fejét, - hejnye, hejnye. No, Mihály, mit csináljunk ezzel a két lóval?

- Mit? - az öreg Mihály fölfortyant - nagyon becsületes ember vőlt, aki küldte. Ráfér a kocsinjárás a tisztelendő urra...

- Nem addig a Mihály; hátha siratja valaki ezeket az aranysárga lovakat? - az öreg pap nem is nyugodott meg, alig várta, hogy megvirradjon, mindjárt sietett a Jacsó János levelével tekintetes Nagy István szolgabíró úrhoz. Az öreg Mihály a kopogós fagyon szomorkásan vezette az aranysárga két arabs-csikót gazdája után. Szegedyék, meg a többi híres nádudvari nemes hajduk a kerítés mellől irigyen, hozzáértő gyönyörűséggel bámulták a két remek jószágot.

- Ez már aztán ló - tekintetes Nagy István szolgabíró úr is helybenhagyta az arabs-paripák tökéletes szépségét, a levelet meg nevetve adta vissza a papnak, - sajnálom tisztelendő uramat!

- Ugy-e, no, úgy-e, a szolgabíró úr is csak azt mondja? - az öreg pap szelid főhajtással fejezte ki megnyugvását.

- Nem úgy értettem szent atyám! - a szolgabíróból kitört a jókedv, - azért sajnálom a tisztelendő urat, mert illő kocsija, lószerszámja nincsen ezekhez a remek lovakhoz.

- Adok én kocsit, szerszámot is - a jelen volt nádudvari nábob Ludány Sámuel uram mondotta ezt, tényleg még ostort is adott az öreg papnak. Az arabus-lovak után sohasem kereskedett senki. És így történt, hogy a gazdag kálvinista Nádudvaron sok ideig a szegény pópista papnak volt a legszebb, a legbecsesebb kocsilova; mert számos csikót is nevelt az egyik gyönyörű arabus kanca.

... Ama híres Jacsó János késő vénségére, mint búcsújáró koldus vezekelt viharos fiatal-ságáért.

Az ítélet.

Vadliba-lesgödör ásása közben is napfényre vet titokzatos eredetű, gazdátlan csonttagokat az ásó; mert a hortobágyi pusztán számlálhatatlan olyan emberi csontváz porhad, melynek gazdája után nem zúgott-búgott a falusi harangszó. Sirató asszonyok sem borultak ezeknek a halottaknak a koporsójára. A Hortobágyon koporsó nélkül kerültek az anyaföldre a halottak. Prédikáció helyett a pásztor kutyája ugatott utánok holdas, fehér éjszakán, amikor a tiszta hold varázssugarainál gonosz lelkek mozgolódnak a pusztán és a rémlátó kutya ösztönszerűleg érzi az ösmeretlen halottakat.

- Vólt, nincs! - a Hortobágyon számlálhatatlan földterhe embernek fogták ilyen rövidre a búcsúztatóját. Azonban ura és tanuja sohasem akadt az ilyen cselekedetnek. Néma volt a pányvahurok. Nem beszélte ki a titkát az ólmosvégü pásztorbot sem. Hortobágyi pusztalakó meg ha látott is valamit, behunyta szemét. Hiszen minden pásztor ellene zúdult a „besúgónak”. Aki pedig egyszer szembehelyezkedett a pusztai emberek szokásával, rendtartásával, annak az élete sem éjjel, sem nappal nem volt biztos a Hortobágyon.

Dely Mátyás hortobágyi állatorvosnak is „szílről” feküdt a háza, tehát a pusztalakók életéhez Dely Mátyásnak is alkalmazkodni kellett. Mint a többi pásztornépség, Dely Mátyás is lakatra tette nyelvét. Csakis így túrték meg, csakis így élhetett hosszú esztendőket a pusztán, hol a betyároknak is nagy szavuk volt. A betyárok különösen 1849-től szaporodtak föl, noha a „kabcabetyárnak” a Hortobágyon sem volt becsülete. A kabcabetyárnál már csak a német zsandárt úttájták jobban a hortobágyi pásztorok; mert azok a nyalka lovas- és gyalogsandárok mindenről „protokollt” vettek föl. Inkább hazafisága miatt üldözték a magyar embert. A fegyveres, az elszánt zsvány elől kitért a zsandár, amikor elkerülhette az életére veszedelmes összeütközést. Nem volt csoda, ha tehát az egész országban vígan úzték a lókötetést, tinó tolvajlást, a juhászok, kondások csínyjeit nem is említve; hiszen a betyárok és orgazdák a pásztorok bevonásával céhszerűleg szervezkedtek a lókötésre. Lengyelország felé és a német földig titkos kifogóhelyekkel úgy be volt telepítve az ország, mint ahogy ma a vasútnak és hajózásnak megvannak a rendszeres, bizonyos állomáshelyei. Amikor pedig szorult a hurok, vagy hosszabb pihenőre is kint a pusztákon a nagyobb gulyáknál, méneseknél, nyájaknál helyezték el a lopott jószágokat. Ezeket a lopott jószágokat nagyobb távolságból sohasem a betyárok, hanem a velők cinkos orgazdafélék szállították tovább. A Hortobágy végtelen síkjai, nádas ligetjéi középpontjába estek a betyár-céh által megfutott titkos útvonalaknak, sőt Debrecen határán télen is kitűnő búvóhelyeket szolgáltattak a pásztorpanyákkal, jószág-pihentető-szállások hodályáival, aklaival beépített sűrű erdők...

Az ilyen ménesebbe csapott idegen lovakat nevezték hortobágyi nyelven „vendiglovaknak”. Ezeket túrni kellett minden „tisztességes pásztorok”, sőt ha kergették a betyárt és a betyárok orgazdáját, ilyenkor a kiállott hátulót vagy hámoslovakat egyszerűen a ménesbe csapták. A ménesből nyergeltek vagy hámoltak friss lovat helyettök, melyek azután napok mulva, sokszor teljesen lesoványodva kerültek vissza a kiváltott „vendiglovak” helyett. Ha netalán közben a lovak gazdája a Hortobágyra jött Debrecenből jószágait megtekinteni, abból sem támadt pörösködés. Meg kellett nyugodni a csikós szavában, hogy „bizonyosan valamelyik szomszid minésbe tivedt a lú” és hogy „majd előkerül”... Persze, a kabcabetyár nem tekintett becsületre. A csavargó-élet ezen söpredékének annyira véreben volt a zsványság, alkalomadtán jóltevőjét, a minden „rendes” betyárt istápoló pásztornépet is meglopta. Olyanfajtájú emberek voltak, mint az az öregkorára megvakult vén lóköető, akit irgalomból fogadott tanyájára az egyik gazda és aki gazdája lovait már csak vaktában tapogathatta végig. A szélső hároméves pompacsikónál fölsóhajtott:

- Hej, Estván, - mondotta a kocsisnak, - csak azirt sajnálom a vakságomat, hogy el nem lophatom az ilyen jó csikót...

Természetesen a pásztorok sem kímélték az ilyenfajtájú embereket. Némelykor ezek a kártékony emberférgék annyira elhatalmasodtak a Hortobágy-melléken, hogy sem gulya, sem ménes, sem a nyájak nem voltak biztonságban a kapcabetyároktól...

*

Dely Mátyás állatorvost sokszor kocsin találta az éjszaka; mert sokszor hasznát látta, ha meglepőleg kereste föl a távoli széjjelszórt pásztortanyákat, jószágfekvéseket. Így mindig tartottak tőle. Hiszen még a kocsizörgése sem árulta el a hortobágyi állatorvost, aki a kocsitengelyre a kerekek külső-belső végénél nem hiába húzott bőrdarabot. Nem vakogták a kutyák sem a jó kenyerespajtást. Dely Mátyás az egyik csendes nyári éjszakán bogár-lovával ismét egyedül járta a nagy pusztát. Már éjfél tájt járhatott az idő, mikor a „faluvégalmi” gulyástanyától tűzvilág lobbant a szemébe. Ez az éjféli pásztortűz szokatlan volt a Hortobágy-pusztán, azért Dely Mátyás a tanya felé fordította lovát. Midőn közelebb ért a gulyástanyához, megállította a „bogárt”. A puszta sötétjéből tisztán kivehette a tüzelgetőket.

Nagy pásztortűz lihogott a gulyáskunyhó előtt. Vörhenyeges sugarakat dobált Debreczeni Ferenc számadó gulyás arcába. A hortobágyi számadók között ez a Debreczeni Ferenc volt az első ember. Példás becsületességéért és józanságáért tisztelték... Debreczeni a botjával, tuskószékről, piszkálgatta a tüzet. Jobbról-balról Salánki és Hüse számadópásztorok foglaltak helyet mellette, süket Kis Mihály kondás-számadó távolabb üldögélt.

A pásztorok komoran, komolyan tekintettek arra a hátrakötött kezű, betyáros viseletű ismeretlen marcona emberre, aki a tűznél hajadonfővel állott előttük három öreg bojtárlegény őrizeténél. A beszélgetés hangja nem hallatszott el Dely Mátyásig. Azt azonban látta, hogy Debreczeni gulyás kérdezgette, faggatta az embert. Az ember is felelgetett valamit, mígnem fölállott Debreczeni és számadó cimboráival megindult a „négy gémes” nagy gulyakúthoz. A három bojtár távolabbról kísérte utánok a hátrakötött kezű embert.

Az éjjeli menet a tűzlángoktól rejtelmesen beragyogott gulyakútnál állott meg, ahol is az egyik bojtár a kútostor fölhuzásával hátraeresztette a kútgémet. Midőn embermagasnyira ereszkedett a gém, a bojtárok hurkot illesztettek a hátrakötött kezű ember nyakába. A huroknál fogvást a kútgém végéhez kötötték...

Debreczeni gulyás intett a kezével. A bojtárok a kútostorral magasba rántották a gémet...

Debreczeni a kútkávéra telepedett. A cimborák is a vályura ültek, negyedóráig váraoztak ott. Ekkor a cseberrel együtt fölhuzták a kútból a kútostort, rémes terhével mind lejjebb-lejjebb ereszkedett a kútgém, amelyről ezután leoldották az akasztott ember holttestét. Egylovas két-kerekű talyigára fektették a halottat. Ásót-kapát ragadtak, majd az ismeretlen halottal elindultak az Árkus-medre irányt...

Dely Mátyás nem tartotta tanácsosnak a további lesekedést. A sötét éjszakán borzongva hajtott el más tájakra. Harmadnap múltán a Faluvéghalomnál volt dolga. Debreczeni Ferenc, az öreg gulyásgazda éppen kunyhójában heverészett, a bibliát olvasta. Ahogy meglátta az állatorvost, félretette a könyvet.

- Isten hozta, orvos uram, hogy áll az élet a másik oldalon?

- Nem tudok semmi bajt. Hisz' volt már elég a sertéslegelőn... Különösen a süket Kis Mihály kárára.

- Az már megkerült, orvos úr! A többit is majd kinyomozzuk. Nyomon vagyunk.

- Hát a Császár uram méneséből lopott lóval mi van?

- Mán oda vannak írte! Az a szerencse, hogy nem messze van. Node, aki elkezelte, nem lop az többé sem disznót, sem lovat... - az őszinte beszédre Dely Mátyás az öreg gulyásgazdára villantott.

- Akkor hát jól láttam tegnapelőtt éjszaka...

- Ugyan mit látott az orvos úr?

- Láttam, amikor az ördög a hortobágyi hídon keresztül vitte annak a betyárnak a lelkét.

Debreczeni Ferenc fölemelte becsületes, komoly arcát. Erősen a szemébe nézett az orvosnak.

- Orvos uram...

- No, mi az, Ferenc gazda?

- Talán nem is a lelkit, hanem a kútgémen csüngő gaz testit látta annak a betyárnak az orvos úr?

- Hm...

- Mégis, mondja mán az orvos úr, hogy férközhetett közelünkbe, amikor esterázsa is volt kiállítva?

- Nem tudja, Debreczeni uram, hogy én szárnyon is tudok járni?

- Azt még nem tudtam, uram.

- Hát?

- De, hogy nemcsak az angyalokkal, hanem az ördöggel is szövetsiges kigyelmed, ezt most látom... Mert úgy volt biz' az. Fájdalom, máskint nem lehetett. Hisz', ha törvinybe adjuk, jól tagad, elbocsátják és megboszúlja magát. Sőt, ha elítélik is, akkor meg a többi gazembertől bizonytalan az életünk. Így pedig egy gazemberrel kevesebb. Mentek mán így el ezelőtt mások is. Megy még utánok több is. Nem örömmel cselekedszük ezt, csupán a magunk videlmére. Kigyelmed is köztünk il, jól tudja, hány forintját vették kölcsön az ilyen gazemberek, soha meg nem adom fejiben. Tehát minél kevesebben maradnak, annál jobb...

- Megértettem Debreczeni Ferenc uramat, - a két erőslelkű magyar ember egymás szemébe nézett. Hortobágyi állatorvos a gulyással egyetértőleg szorították meg egymás kezét.

... Az Árkus-medrénél csupán holdas éjszaka vakogtak még a kutyák egynémely ideig.

A csárdában.

Egész esztendőn át fujdogál a hortobágyi szél. Ősz felé sirámosabbra változik a hangja. Mintha csak az őshalmok csontlakói sóhajtoznának! Csörög a nádlevél, mikor novemberi délutánokon hirtelenséggel aláhanyatlik a nap és ellobban a bíborvörös lángözön. Még este sincsen, a ködös párák, nedves árnyékhullámok homálytengerként csapnak keresztül a dércsipett pusztán. Sós Pista, a híres betyár, kocogóra fogta lovát. November utólján éjszaka nem barátságos az elhagyatott puszta. Gödörbe léphet a ló. Förtelmesen rikoltoznak a vándormadarak. Emberi tanya után vágyódott a Sós Pista lelke is. Alkonyattájt a hortobágyi állatorvos lakásához fordult. Akkortájt még inkább saját különös törvényei voltak a pusztának. Nagyon is szélről feküdt az állatorvos lakása, nem lehetett kicsukni a pusztán járókelőket.

A lódobogásra Dely Máttyás, az orvos, kijött a szobából. Sós Pista pejlova kantárját a kocsinak dobta.

- Olyan rígen láttam Máttyás bátyámat, - szólt a betyár.

- Hát kerülj beljebb...

A szobasarokban sunyi árnyékok bujkáltak, hanem az ablakokból még tűnő sugarak szökdeltek a betyár egészséges, határozott arcára.

- Most ám én leszek a gazda.

- Az én házamban? - az orvos némileg sértődötten pillantott a betyárra.

- Ahán. - Sós Pista elnevette magát. - Ne tessik félreérteni. A hortobágyi vendéglőbe hívom Máttyás bátyámat.

- Vagy úgy. Gyerünk, - süvegét fejébe nyomta, bekecsét magára rántotta az állatorvos és a betyárral nekilódultak a pusztának.

Feketeszemű, kedves zsidó leányka volt a leánya a hortobágyi nagy vendégfogadásnak, Glauber bácsinak.

- Jusztin kisasszony, lelkem, - szólította a betyár - visontai bort kérek. Meg jó vacsorát is süttessen, főzessen! Hátha még az őszi ködös szellő is erre talál fujni valakit?...

Délután öt óra tájt már beesteledett, Glauber bácsi, a fogadás, kissé sietve nyitotta be az ajtót, talán a betyárra tekintettel is erősebben hangsúlyozta:

- Mindjárt ide érkezik a város szekere.

Összenézett az állatorvos és a betyár. Sós Pista elnevette magát a kérdő tekintetekre:

- Sebaj. A debreceni urak úgyse ismernek, pandur uraimék meg nem járnak kocsin.

- Hm. - Glauber köhécselve simította meg bársonysapkáját. Megtette kötelességét, nem erőltette tovább a dolgot.

- Máttyás bátyám azért vígezze a maga dolgát, a többit meg hagyja rám, - mondókáját befejezte a betyár is.

Dely Máttyás kiballagott az érkezők elé. Magában némileg tépelődött is. Mi lesz most?... A gyékénysátoros, úgynevezett ekhós szekerről Debrecen város tekintetes gazdasági szenátora Csáky Gergely úr szállott le, öreg Török Pál erdőmester és Bogdán Imre mezőrendőrkapitány voltak a kíséretében. Dely Máttyás dehogy is szólt nekik. Az urakat szem melláthatólag meg-

lepte a Sós Pista tekintélyes magyar alakja, mikor az asztaltól fölállott és elébe lépett az érkezőknek:

- Adj' Isten jóestét az uraknak, - tisztes komolysággal így köszönt a betyár.

- Kegyelmednek is barátom, - felelte Csáky Gergely szenátor, aki igen szerette a magyar köznépet.

- Én a mezőkeresztesi bíró vagyok, - folytatta bemutatkozását a betyár, - Várad felé tartok ökröket venni. Ha meg nem sérteném az urakat, jó szívvvel kérem, telepedjenek az asztalomhoz.

- Szíves örömet, barátom, - Csáky Gergely szenátorék magukat megnevezték, nyájasan paroláztak a főúri komoly megjelenésü magyarral.

- Glauber uram három poharat, meg abból a visontaiból is, - a betyár úriasan félignél alig följebb töltött a poharakba, hanem a koccintást már az asztalhoz telepedett tekintetes szenátor úr irányította.

A városa dolgaiban fáradhatatlan Csáky Gergely szenátornak mindenre kiterjedt a figyelme és mivel barátságsszerető magyar úriember volt, Borsod vármegyében is számosan kerültek ösmerősei, ezek felől kezdette faggatni a mezőkeresztesi bírót.

- Hogy szolgál az egészsége a vicispán úrnak?... Lévy megyei nótárius úr még mindig verselget? Hát Kesziben Dobozy uréknak van-e most jó „szóló” agaruk vagy inkább a gróf Szirmay agarai előzik a keszi urak büszkeségeit? Mezőkövesden és Keresztesen növekszenek-e jó lovak? Szeretik az iskolát a gyermekek?

- Az iskolázásból több is ránk férne, uram, - válaszolta a bíró, aki rendre és találóan felelgetett a debreceni szenátor minden kérdésére.

Nem csoda, hogy Bogdán Imre mezőrendőrkapitányból is kikiváncozott a szó.

- Mondja mán bíró uram, hogy sikerült az alhegyi szüret?

- Jól, tekintetes uram! Muzsikaszóval, vígan szüreteltünk.

- Osztán van-e ereje az új bornak?

- Meghiszem azt... A lakodalomból ki sem fogyunk a farsangon!

- Hehehe! - a mezőrendőrkapitány úrnak inye szerint volt az ilyen beszéd - hát a szípasszonyfözte kisüsti szilva- és törkölypálinka árával hogy állunk?... - Az örökkön szomjas mezőrendőrkapitány bizonyosan még tovább is tudakolta volna a kedves pincetitkokat, hanem konyhatúztól kipirultan beperdült a csinos és fürge Glauber Jusztin.

- Tekintetes uraimék, tálalhatunk mán? És miként rendezem a terítést?

Öreg Török Pál úr, az erdőmester, eddig szótlánul szürcsölgette a visontait, most fölmordult:

- Lesz-i jó vacsora, ez az elsőbb kérdés? A fenébe, ami pedig a terítést illeti, látja, hogy öten vagyunk, tehát ötre terítsenek, hallja!...

*

Csáky Gergely úgy megszerette, hogy teljesen magának foglalta le az értelmes mezőkeresztesi bírót. Jobbja felől ültette. Gondoskodott arról is, hogy ne maradjon üresen a szerénykedő bíró pohara. A paprikás halászlére, tepertős, turós laskára és ropogósra pirult kövér rucapecsenyére kiválóan izlett a visontai piros. Összemelegedtek a szívek. Kedvesen, derüsen folyt a beszéd. Bogdán Imre mezőrendőrkapitány úr a jó paprikás halászlére még talán a

szokottnál is szaporábban öntögette be a visontait. Már az is fájt neki, hogy a bíró többnyire csak a szenátorral beszélgetett és mivel különben is szokása volt a „dikciózás” - fölállott:

- Uram, uram! Mezőkeresztesi bíró uram. - Bogdán kapitány úr többször megköszönte torkát, - ihol, elfogyasztottuk a vacsoránkat, mi még csak nem is koccintottunk; mert a szenátor úr úgy lefoglalta bíró uramat, hogy mink szót sem válthattunk. Pedig az igaz magyar barátságban mi sem vagyunk utolsóbbak. A Kandia-utcában nekem is van egy tornácos házam, ha Debrecenbe jön bíró uram, el ne kerülje. Harapni való, meg pár pohár érmelléki bakar kerül énnálam is. Isten tartsa meg sokáig bíró uramat és vezérelje szerencsével az útjában. Lelkemből kívánom.

- Vivát! - jókedvűen kiáltották az urak. A szerénykedve mosolygó bíróval oly hevesen koccintotta össze poharát a kapitány, hogy koccintás közben az erdőmester pohara szélét is lecsorbították.

- Disznózom adtát! - Török Pál erdőmesternek másik poharat kellett hozni. Éjféle tizenegy óráját már a jó visontai sem kellett neki. Elszunyókált az öreg úr, a figyelmes Csáky szenátor ahogy észrevette:

- Csitt, barátaim, - szólt - a jó álmot hozó istenkéket ne riasszuk el Pál bátyánktól... Holnap is nap lesz. Glauber uram, csináljuk meg a számadásunkat.

- Már bocsánatot kirek a tekintetes úrtól, - vágott közbe a bíró, - nem addig van az! Az én asztalomt tiszteltik meg, hát az én vendigeim az urak.

- Hohó, kedves bíró uram, - Csáky Gergely szenátor úr ellenkezőleg magyarázta, - a hortobágyi csárdában hivatalomnál fogvást is én vagyok a gazda, bíró uram a vendíg! Glauber uram, csináljuk meg a számadást.

A vitatkozásra Török erdőmester fölébredt és iziben kimondta:

- Felit, felit, fiaim. Ez az igazság...

Török erdőmester osztóigazságában a bíró is megnyugodott. A fizetés után Csáky szenátorral kezet szorítottak.

- Persze, mink már nem látjuk bíró uramat, - szólt a szenátor úr.

- Biz' én nekem sietős az útam. Ki tudja, holnap hányadik határban járok.

- Sajnálom, bíró uram, mert holnap estére idejövünk az Ohatról. Hé, Matyi, - a szenátor a csöndesen somolygó állatorvoshoz fordult, - legalább te ne maradj el! Várjál itt reánk...

Az urak mentek a melegre fűtött vendégszobába aludni. Az állatorvos a betyárral nekilódult a pusztai éjszakának. Bogdán Imre mezőrendőrkapitány még az ambitusról is utánuk kiáltotta:

- Hé! Bíró uram! Oszt' ne felejtse el, a Kandia-utcában lakom!

Nehéz volt, sötét volt a novemberi éjszaka a Hortobágyon. Boros fővel ballagtak az állatorvosi tanyához, Dely Mátyás megszólalt:

- Hej, te Pista...

- No, mit akar Mátyás bátyám?

- Ember vagy öcsém! Édes szülőanyád is elhitte volna, hogy te vagy a keresztesi bíró...

A betyár nem felelt rá. A hortobágyi híd tulsó végén bizonyosan valami kőbe botlott meg, mert hamiskásan pendült össze a sarkantyúja...

*

Másnap este Dely Mátyás állatorvos a hortobágyi fogadóban várta Csáky Gergely szenátor úrékat. Alig telepedtek asztalhoz, az öreg Török Pál erdőmester mindjárt fölemlítette a bírót:

- Hej, Gergely öcsém, - úgymond, - sokat hallgattam az éjszaka, de annyit mondok, az a bíró értelmes ember ám.

- Az a, - felelte a szenátor s kérdőleg tekintett Delyre, - mikor ment el a bíró uram?

- Bíró uram! Micsoda bíró uram?

- Az a keresztesi bíró.

- Keresztesi bíró? Én ugyan soha nem láttam azt...

- Nem láttad! - az öreg erdőmester bosszúsan csapott az asztalra. - Hát akivel tegnap este vacsoráltunk, az a derék értelmes ember ki volt?

- Értem mán... Az a derék, értelmes ember sohasem volt, nem is lesz soha Keresztesen bíró.

- Hát ez meg már miféle beszéd, Mátyás?

Csáky szenátor nem szeretett léha tréfát.

- Pedig valóságot beszélek! Az a tegnap esti derék ember nem más volt, mint Sós Pista, a betyár.

- Ne bomolj, komám, - Bogdán Imre mezőrendőrkapitány egészen megrökönyödött, - hisz én ötször is paroláztam vele, sőt a házamhoz is meghívtam.

Dely a fogadóhoz fordult:

- Szóljon már, Ferus bácsi! Kivel vacsoráltunk tegnap?

A hortobágyi fogadás kezében megforgatta bársony sapkáját:

- Sós Pista volt biz' az, uraim! Node vacsorált mán az máskor is ilyen urakkal...

Tekintetes Csáky Gergely szenátor úr elnevette magát és a hüledező rendőrkapitányhoz fordult:

- Imre, ha tudtad volna, hogy az, mit cselekedtél volna?

- Nem tudom. Jobb így, hogy most tudtam meg.

Vontatottan indult a vacsora. Csáky Gergely szenátor gondolatokba merülten hallgatott, majd kétszer is mondta:

- Kár az olyan derék emberbe, hogy ilyenné vált.

- Ilyenné vált tolvaj, rabló juhászgazdája miatt, akivel, mint bűnrészeszt itélték el. Ám a börtönből megszökött, betyár lett Sós Pista - a mélyérzésű állatorvosnak búsan, szomorúan hangzott minden szava. A csárdaház ablakát siránkozva zörgette a hortobágyi szél. A vad, a nyers őszi éjszaka rémséges homály képét fenyegetőleg nyomta a reszkető ablaküvegre. Jaj, pedig ember az emberhez még kegyetlenebb...

A madarak barátja.

A tarlót őszi vetés alá szántogatják. A kukoricatáblák pántlikás levelei szárazon zörögnek. Ritkul a szőlőlevél. A tőkéről szüretre éretten duzzadoznak a fürtök. Vörös és sárga színhullámok ömlenek át a hervadó ligeteken. A szél, mely tavaszkor szerelmesen simogatja, ölelgeti a virágok, a fák megújuló hamvas zöld pompáját, őszidőn rejtelmes orvmadárként támad az erdőkre. Csattogó szárnycsapásitól porba hullanak a lombok. Megkezdődik a hajsza a rónákmezők négy lábú és szárnyas vadjaira is. Harciasan ropognak a vadászpuskák. Az én lelkem is visszazáll a pusztára. Odakint a Hortobágyon élt egy bölcs, mégis gyermeklelkű férfi, aki vaderkölcös emberektől, állatoktól kerülgetett tanyaházában nem tűrte meg a lövőfegyvert. Hadilábon állott a vadászokkal, még az országosan ösmert vendégszeretetét és barátságát is megvonta az oktalantul kegyetlenebbektől.

Dely Mátyásban a nagy tréfálkozót, a szikrázóan ötletes pusztai különcöt látták sokan. Pedig nevető álarcával, gyakori nyersségével az emberszeretet legmélyebb érzéseit rejtegette Dely; sőt a nagylelkeket jellemző gyöngédségét kiterjesztette a védtelenebb teremtményekre, az úgynevezett oktalan állatokra is. Ezt a ritka természetes nagyészü és akarat erős férfileket - bizonyára - a gyöngék, az elhagyottak iránti legbensőbb vonzalmak vitték a sokaktól sokáig lekicsinyelt pályájára, az állatorvosi pályára is. Nem a különység telepítette őt ki a Hortobágyra, hanem kiment, mert az a maga sorsára és vadságára hagyott kis ősi magyar világ, alkalmas teret nyitott a hasznos működésre és amit dr. Masznyik Endre Tolsztojról írt, Dely Mátyásra szintén ráillik: „élt parasztjai között, mint testvér, testvérei között, odaadva nekik mind, amije csak volt, élt a közjóért dolgozgatva, fáradozva s szenvedve...” Igaz, hogy olyan üldöztesekben, kiátkoztatásokban nem volt része, mint a jasznapoljanai remetének, de a félreértés, a mellőzés, a csalódások tüskéiből a magyar tolsztojiánistának is kijutott.

A hajdu puszták és községek népe annál inkább megbecsülte doktor Delyt. A Hortobágy és alföldi nagy vidékének parasztjai között más neve nem is volt Delynek, mint „Dely apánk”. A csodálatos dolgok iránt érzékeny és hálás parasztok adták Delyre „a madarak barátja” elnevezést is. A csegei öreg gyógyszerésznek télen beszélgették el a faluba beszorult pásztorok.

- Bizony, Dely Mátyás uramat a vadmadarak is szeretik, kint a pusztán a kocsijával úgy járkál a tuzoksereg között, mint a tanyai gazda a pulykái között...

Kint a pusztán a bibic a leglármasabb madár. Ha ember tűnik föl a láthatáron, a gyanakvó madár mindjárt a legéktelenebbül sikong és jajveszékkel, a hortobágyi pásztorok tanúsága szerint Delyhez ezek a bibicék is ragaszkodtak. Bátran mehetett a fészkhöz, sem nem sivalkodtak, sem föl nem repültek. Még a pacsirta is tovább ült a tojásán vagy bizalommal melengette gyenge fiacskáit a Dely szeme előtt. Ha pedig ragadozó madarak üldözték az apró szárnyasokat, amikor Dely a pusztán kocsikázott, a pacsirták és egyéb apró szárnyas szentek a vállára, kalapjára, ölébe szállottak. Csipogva, pihegve úgy kérték az oltalmát. Oltalmazójukban nem is csalódtak soha. Dely zsebbeli üvegben mindig hordott magával borosvizet. A fáradt madárkakat a tenyerébe töltött borosvizzel itatgatta. A szárnyas apró szentek azután magokat kipihenve üdén, vidáman repültek tovább.

*

A csegei gyógyszerészék oly sok különös dolgot hallottak már Dely Mátyás és a madarak ezen csodás barátsága felől, hogy legalább a tuzokokat illetően ki akarták tapasztalni ezt a regeszerű barátságot és vonzalmat. Kardos Géza csegei patikus orvos vadászcimborájával kigyalogolt a Hortobágyra. Dely Mátyás örvendezett a vendégeknek, csupán a vadászpuskák látására ráncolta össze homlokát. Mindjárt bele is vágott egy prédikációba:

- Fiúk, tudom én azt, hogy a teremtő a madarakat az emberek élelmére is teremtette, de tudjátok meg ti is, hogy én meg minden madár legyilkolásának ellensége vagyok, azért - ha szerettek - a bibicet, meg a többi rovarpusztító madarat meg ne lőjétek, különben vége köztünk minden barátságoknak. A lakásomba soha be nem teszitek a lábatokat...

A két vadász oldalba lökte egymást és kezet is adtak a híres hortobágyi orvosnak.

- Jól van, jól Matyi barátunk. Ime, kezet adunk rá, hogy nemcsak a hortobágyi pusztán, de máshol sem bántjuk a pártfogoltjaidat. Sőt becsületünkre fogadjuk, hogy egyetlen tollaszálát sem érintjük a madaraidnak, hanem igérd meg te is, hogy teljesíted a mi mostani kérésünket.

Dely Mátyás, ahogy mindig szokta, kezét végighuzta homlokán, kis ideig tartó gondolkozás után kibökte:

- Teljesítem. Adjátok elő!

- Látod, kedves öregem, mi gyalog jöttünk ki Csegéről, - mondták a furfangos vadászok - hát add ide a kis kocsidat a lovaddal, hadd nézzünk széjjel a pusztán! No meg ha lehet, hogy ne fáradtunk légyen hiába, tuzokot is szeretnénk löni...

Az öreg nagyot sóhajtott:

- Megigértem. Szavamat tartom. De előre bánom, hogy vaktába lekötöttem magamat. Azok a szerencsétlenek ösmerik a fogatomat s bevárnak bennötöket; így talán vége lesz a velök való barátságomnak is? - Mindamellet befogatott az öreg úr, hanem a küszöbről még annyit mondott: - Átok rátok! - azután szomorodottan befordult a lakásába.

A csegei vadászok jó szerencsével jártak. Alig két kilométernyire már rátaláltak az aranysárga napkeleti madarak táborára. Volt ötven főnyi vagy talán még több tuzok is a gyönyörű falkában. A hortobágyi orvos ösmerős fogatját tényleg közelre bevérték. Azonban egyszerre csak alig húsz lépésnyi távolságról szédületes zúgással fölrebbent, szárnyra kapott, nekiiramodott a lomha csapat. Nosza a két vadász is jó puskájával a szárnyrakelt tömegbe duplázott:

- Most csak lesz tuzokpecsenye, - magokban mind a ketten föllekedtek. Elmorajlott a puffanás, elszlott a puskaporfüst, hát nem hogy lelőtt tuzokot még tuzoktollat sem láttak a pázsiton...

A vadászok kimeredt szemmel bámultak a messzeségben elmosódó tuzokfalka után. Csodálkozva néztek egymásra. Az orvos szólalt meg elébb. Elnevette magát:

- Cimborám ez már nincsen másként, mint hogy megfogott bennünket annak a vén betyárnak, a madarak barátjának az átka...

A fölsült vadászok meghunyászkodva kocsiztak a hortobágyi orvoslakhoz. Dely Mátyás a ház előtt várta őket:

- No fiúk, hol a tuzok?

- Tuzok az nincsen! Még tollát sem hoztunk, - felelte a csegei emberorvos boszusan.

- Pedig hiszen szörnyűmód durrogtattatok, - az öreg úr nevette a vadászokat, - node gyertek be, készen az ebéd. A jó ebédnél, a jó bor mellett tréfásan faggatta a vadászokat Dely: - bevérték-e a tuzokok, hogy közéjük jusson a fogatom?

- Dehogyan is, - mondotta a csegei patikus, - alig húsz lépésről oly veszekedettül repültek föl, mintha már közibük lövöldöztünk volna...

- Hála Istennek, - a hortobágyi állatorvos elkomolyodottan folytatta, - meglátták a veszők, hogy nem én ülök a kocsin s így legalább megmarad köztünk a jóbarátság. Szegényekre szerencse, hogy nem csalódtak és továbbra is bizhatnak egy nadrágos úri emberben, aki szereti

őket. Mert, hogy a pásztorokat szeretik, a pásztorok iránt bizalommal viseltetnek, az természetes. Hiszen ezek a jó pusztai lakostársaik még csak a botjukat sem hajintják közējük, hanem boldogok, hogy kerülnek olyan madarak, amelyekkel megoszthatják a magányt és együtt türik, szenvedik az idő viszontagságait.

Debreceni komaság.

A régiebb debreceniek nem azzal tartották, hogy sógorság-komaság: nem nagy atyafiság. Ellenkezőleg! Jelentős baráti viszonyt, egész életre kiható bizodalmas összeköttetéseket váltott ki a debreceni komaság. A bibliás református civisek között kerültek olyan népszerű emberek is, akik kétszáz, kétszázötven komával, komaasszonnyal dicsekedhettek...

A debreceni józan, takarékos polgárnép a korcsmázást, a házonkívüli költséges szórakozásokat megvetette. Biztos, zavartalan folyású életének legnagyobb és legbensőbb ünnepélyességei a fehér tűzhelynél a születés, a házasság és halálozás eseményeihez fűződtek. Most, hogy a debreceni komaságról beszélek, a születés, a keresztelő eredeti szokásait mondom el.

A debreceni református polgárnép az úgynevezett „egyke” sodomai förtelmes bűnét nem üzte, sőt soha nem is ösmerte. Örvendezett a gyermekáldáson. Jehova Úristen legnagyobb kegyelme megnyilvánításának becsülte azt. Ősi hitként tartották, hogy a gyarló ember ilyenkor a teremtésben segítőtársa vagy legalább is szent eszköze a Jehovának; mert a szülék véréből alakult testbe az Isten oltja a lelket. A születés és keresztelő éppen ezért is volt egyik legnagyobb, legkedvesebbik ünnep a régiebb debreceni polgárháznál; de ünnepelték ezt a házon kívül állók: - rokonság és a jó barátok is.

A szerencsésen „világrajött” csecsemőt leginkább háromhetes korában keresztteltették meg. Ez idő alatt megerősödött az anya. Az anyának és apának volt idejük előkészíteni a keresztteléssel összekötött ünnepi vendégeskedést. Ezt a vendégeskedést, ezt az ősi áldomásszerű lakomázást gazdag, mint szegény megtartotta vagyoni erejéhez mérten. A kereszttelendő csecsemőhöz ugyan csupán egy rendes keresztapát és keresztanyát hívtak meg, hanem koma és komaasszony számba ment még az a tíz, húsz, harminc másik emberpár is, akik részesültek a kereszttelési ünnepségből. Ezek voltak azok a „lógó-komák”. A bábaasszony meghívására, a kitűzött napon, szintén ünnepiesen kiöltözve jelentek meg a kereszttelős háznál.

A boldog édesanya, bárha már előzőleg kikelt a gyermekágyból és rendesen végezte a házidolgait, a kereszttelésre kitűzött napon ismét ágynak feküdt. Szép fehéren, hálóköntessel, ágyban várta a komaasszonyokat. Pólyás kis gyermeke mellette feküdt és a boldog anya szeliden mosolyogva fogadta a különféle jókívánságokat. Az újszülöttet ekkor csókolta meg először a keresztanyja és a többi komaasszony. Ekkor vették először szemre a gyermeket. Az első bírálatok kereszttűzés is ekkor esett először át a gyermek.

- Ez mán ugyancsak takaros egy fiu, - mondotta az egyik komaasszony.

- Hennye, nizzik mán, - vélekszett a másik sugár barna szépség, - hogy tartja az ídes lelkem a fejit! Mintha csak tudná a kis betyár, hogy menyecskék níznek a szeme közé...

- Komám asszony, - szólott egy harmadik pirospozsgás arcu, - éppen olyan mirges nízisü ez a huncut, mint az apja. Ilyen nem született még a Csapó-utcán, node ebből lesz is ám takaros gyermek... - Hátha még lány volt a pólyásbaba? Akkor raktak rá minden szép himet. Elmondták angyalnak. Tündérszép Ilonának. Mikor azután a meghívott, teljes komaasszonysereg összegyülekezett a „nagyházba”, illően, ünneplő feketébe öltözve bekövetkezett az apa, a ház gazdája is. Az asszonyok újból kezdték a dicsérkezést. Az áldás, a kedves szóáradat csak úgy özönlött gyerekekre és apjára.

- Csak kilátszik az egiszsíges faj!

- Ez mán, komám uram, remek fiu...

Már erre a nagyanyó is megszólalt:

- Mit remek! Te még ennél is különb vóltál, András fiam; no az igaz, hogy te nem első, hanem harmadik vóltál.

A kedves trécelés a terített asztalnál sem szakadt félbe. A nagyanyó és a bába ezen beszélgetések közben ugyanis elrendezkedtek a terített asztalon. Még mielőtt a keresztelésre elindult a szépséges asszonysereg, ozsonnáztak is. Kávét, süteményeket, gyümölcsöket, dióslepényt, karafinában mézes pálinkát, virágos orrosban érmelléki bakar bor gazdag bőséggel kínáltattak fel a déleesti istentisztelet előtt. Ebben a nyalakodásban a gazda nem vett részt, csak amikor megkondultak az Istenházába hívogató déleesti harangok, a fekete ruhás komoly holló akkor térült be ismét a galambsereg közé. A bábaasszony az ékesen kiöltöztetett csecsemőt ekkor nyújtotta oda az első csókra az édesapának, aki jobb kezét gyöngéden gyermeke fejére helyezte. Ősi szokás szerint, komoly fölfohászkodással, így szólt:

- Légy áldás az én házamba és öröme a Jehova szent Úristennek!

- Ámen! - felelték vissza a komaasszonyok. Most már a keresztanya vette karjára a kis keresztelendőt. Legelől megindult a bábával. Utánok párosan a gömbölyű piros képű szép menyecskék délceg, festői menete a templom felé. Az egész utca hódolata az övék volt. Az úr, a szegény kalapot emelve üdvözölte a megtermékenyülést, az életöröm jelképének galambszép menetét.

A templomban még meghatóbb volt a gyülekezet. Olykor négy-öt csapat ilyen kereszteltetős asszonysereg összetalálkozott. Mindegyik csapat asszony külön széksorban telepedett meg. Nagytiszteletű uram, midőn így látta a keresztelősök fehérarcu seregét, kurtábbra fogta a déleesti imát. Öreg Garbóczi kántor uram is rövidebben énekelt a gyönyörű reszketős hangjával, mert a déleesti istentisztelet főbb eseménye az Úrasztalánál folyt le. Ahová a nagytiszteletű úr is kilépett. Hátáról lehullámzó selyempalástját széthuzta vállára. Selyemredők közé takargatózva állott az Úrasztala elé. Égre emelt szemmel, kezét imára kulcsoltan, édes szóval hívta magához a keresztelősöket. Mintha csak a virágos kis kert bokrétái mozdultak volna meg. A komaasszonyokból olyan bájoló szép eleven varázskarika zárkózott föl az Úrasztala körül. Azonban az asztal mellé csak a valódi keresztanyák és a bábák állottak. A bábák ősi öreg kancsóknál magokkal hozták a tiszta keresztelő vizet. Az egyházi az asztalra fölhelyezte a drágaművű, aranyozott szélű keresztelőtálat és minekután a nagytiszteletű úr a keresztanyáknak megmagyarázta keresztelői nemes kötelességüket, a keresztelési szertartás jelentőségét, a bábaasszonyra következett a sor. Fölfedte a kis gyermek fejét, a kancsót odanyújtotta a nagytiszteletű úrnak és a melegszerű keresztanya az aranyos tál felé tartotta a baba fejét.

- Mi legyen a gyermek neve? - tudakolta a nagytiszteletű úr.

- János, - mondotta a keresztanya.

- János, - folytatta a keresztelő pap, - én tégedet keresztellek az Atya, a Fiu, a Szentlélek, a teljes Szentháromság egy igaz Isten nevében. Ámen... Háromszor megöntötte a gyermek fejét. Némelyik nyivákolt ilyenkor, némelyik hunyorogva, nyikkanás nélkül fogadta az életküzdelmek özönvizének első csöppjét, amiből azután különféle jövendőlgatéseket kitalálhattak a komaasszonyok; majd a szertartást befejező áldókönyörgés után a komaasszonysereg az Anyaszentegyház új tagjával szép rendben visszasétált a szülei házhoz, ahol a boldog apa fogadta őket. Ekkor csókolta meg másodszer a kis fiút. A debreceni apa harmadik csókja már a felnőtt embernek járt ki, amikor asszonyt hozott a házhoz és a templomból hazavezette feleségét.

Hamarosan elkészült a vacsora is, hogy pedig a komaasszonyok, - idegen férfiszagot nem érezvén, - el ne unják magukat, rendszerint gondoskodott a gazda egy „szós” vagy szavas emberről, aki az asszonyokkal együtt ült a vacsorához. És pajkos beszédekkel vagy okos

tanulságokkal mulattatta őket. Ez a kiválóan beszédes férfi, - a „szóseember” azután az asszony-társasággal sorra „komapoharat” üritett és így mindenik jelen volt asszonynak örökös komája maradt, sőt az asszonyok után a férfiek részéről is holtiglan kijárt neki a komaság. Mivel pedig az ilyen kedvelt ember az idők folyamán sok keresztlőben résztvett, végezetül a félváros szép asszonyával és polgárságával komás lett. Ekként kerültek azután a régi Debrecenben olyan jeles kétszáz, sőt háromszáz komás emberek is, mint például a népszerű kappan Gyórfi Péter közlevéltáros, hortobágyi állatorvos Dely Mátyás, kántor Herczeg János uraimék.

Estét elérvén, vacsora után, sorra előkerültek az örömapa barátai, a szép komaasszonyok férjei is. Boka Károly unokái, meg a híres Zsiga Józsiék sem lettek volna igazi debreceni cigányok, ha hogy meg nem érezték volna füstjét az ilyen nagy „civis-keresztlőnek”. A keresztlősházhoz bizony előkövetkeztek hivatlanul is hangszerzsámaikkal a füstös cigányok. Előbb csak a pitvarból kezdettek beljebb kéreznedni bús hallgató muzsikaszóval. A nóta vége persze pattogósba csapott át, de már erre a fiatal jó vér a komaasszonyokban is megbizserdült. A szóse-ember sem lett volna soha az az igazi asszonyoknak kedves koma, ha meg nem értette volna ezt a muzsikát! Hiszen az a melegszemű piros keresztanya is nehezen várta már, hogy forduljanak egy-kettőt. Muzsikaszó mellett ragadós az ilyen jó példa, a dolog odalyukadt ki, hogy egyszerre nemcsak a többi lógós-komák, komaasszonyok járták a táncot, hanem az örömapa is kiintette az ágyból kedves életpárját az otthon „slingelt” hófehér reklivel...

Világos kivirradtig eltartott a multság, hahogy egyszer a sestakertitől, meg a diószegi bakatortól igazán jókedvre szottyantak a komák.

Nádudvari hizók.

Tekintetes Rab János úrnak mindjárt a Hortobágy szélén, a nádudvari határ szomszédságában feküdt a tanyája. Kösélyszögnek nevezik azt a pusztát. Jóságartásra különösen alkalmas föld az. Tekintetes Rab János úrnak, debreceni polgár jusson, szép számú nagyjóságga volt kiverve a Hortobágyra is. Disznai is voltak. Szép, nagy falka disznók.

A göndörszörű, konyafülű fekete sereg után tisztos haszonra számított a tekintetes úr. Ámde 1863-ban közbevágott az emlékezetes szárazság. Ez az aszályos szárazság már az 1862-dik esztendőben terpeszgetni kezdte izzó szárnyait a magyar rónák fölött. 1863-ban meg fészket rakott rá. Ameddig izzó szárnya kiterpedt, a földből gyökerestől égett ki a növényzet. A tavakból, erekből, hús kutakból kiszürsölt minden vizet.

Tekintetes Rab János úr a pásztorok híradásán fölötté elszomorodott. Lehorgasztott fővel kocsizott ki a Hortobágyhoz, hiszen a gulyákba belekapott a keleti marhavész. Tekintetes Rab János úr százöt darab nagyjóságából huszonötöt hagyott meg. A többi szőröstől-bőröstől elásták a kiégett földbe. Tekintetes Rab János úr még búsabb kedvvel hajtatott a sertéseit fölnézni. Szerencsére a disznóknak nem volt semmi bajuk. Némileg fölvidult a tekintetes úr. Vidámultan szólította öreg Zsidó Jósát, a hortobágyi híres kondás számadót:

- No, Józsi bácsi, a csapások között is megvigasztalnak ezek a gyönyörű darab disznók.
- Biz' ezeknél, tekintetes uram, a harmatos szilva sem szebb, - véleményezte Zsidó József.
- Hál' Istennek a Cserén termett makk, így valahogyan majd csak kitelelnek. Hanem a szalonnával nem tudom, hogy leszünk a jövő nyáron József?

Zsidó Józsi bütykös hüvelykujjával lenyomta a sercegő dohányt a pipában, elmosolyodott:

- Szalonna? Disznótor? Ehehe! Senkinél sem lesz több, mint tekintetes uramnál.
- Hiszen kapányi szál kukorica nem sok, annyim sincsen Józsi bácsi.

A vén számadónak bodor füst szakadt föl a pipájából.

- Ehe, - kahintott József, - a tekintetes úr csak bizza kondására a dolgot, elvigeztük már mink azt a Gyurkával...

Tekintetes Rab János úr ösmerte a hortobágyi pásztorszokást, hogy tudniillik pásztor uraimék nem szeretik a sok szót, még kevésbé a kérdezgetést, kezét fogott Józseffel:

- Isten áldja.
- 'Sten áldja a tekintetes urat is...

*

Az aszályos esztendő csupán a nádudvari hajdúknak hozott nem remélt áldásokat. 1863 tavaszán annyira kiszáradtak a sekélyebb vízű nádudvari rétek, hogy a máskor inkább csikban, halban gazdag tófenekeket is fölszántogatták a nádudvariak. Ahol azelőtt a buzogány rázogatta haragos sötét fejét és bokrétás nádszál lengedezett a szélben, most pántlikás levelű kövérzöld tengeri szálak sudárlottak az égre. A nádudvariak minden fölszántható rédjüket tengerivel vetették be. A szűz földből óriási csöves tengerik támadtak. Az aransárga-piros garmadákon, tengeritöréskor, telhetetlen vággyal hengergődött az éhes őszi napsugár. Vadmadarak torzrikoltozásait édes nótázások váltották föl. A nádfödeles fehér hajduközségben minden göré, minden házpad, ólpad, hombár, szuszik színültig megtelt kukoricával...

Tekintetes Rab János úr disznói a Hortobágyon sinylették át a nyarat. A Hortobágy partján, a partoldalból turkálták ki az aszott gyökereket. Őszre a kősülyszögi tanyába szorultak be. Már őszre a legelő is jobban zsendült... Leesett az első hó. Elkövetkezett a tél is. Egyszer csak, karácsony után, Gyuri kondás beállított tekintetes Rab János úrhoz:

- Tekintetes uram, - mondotta a kondás, - itt az idő, számoljunk el.

- Jól van, fiam Gyurka, hát számoljunk, - felelte megadással tekintetes Rab János úr.

- Tekintetes uram, hát izé, - Gyuri kondás jobbra bólintott, balra bólintott a fejével, - hát izé, azt még eddig nem is mondtam, hogy tengeritörés után elloptak a nyájbul huszonöt darab disznót...

- Tyühh, - tekintetes Rab János úr mérgesen felförmedt, - és kend ezt csak most jelenti nékem?

- Szípen kírem a tekintetes urat, ne bosszantsa föl magát, mert én már nyomukban vagyok a disznóknak, - Gyuri kondásnak széles mosolyra huzódott szét a szája, a vastag bajusz alól kemény fehér fogát is kivillantotta, - nádudvari gazdáknál rejtőznek a disznók. Nímely ríszök már egészen meghizott...

- Hm, - tekintetes Rab János úr becsületes szép kék szemével a barnapiros kondásra mereszkedett, - hát most mit csináljunk, fiam, Gyurka?

- Mit csinálnánk? Tekintetes uram bemegy a nádudvari főszolgabíró úrhoz, majd összeszedeti az a disznókat.

Tekintetes Rab János úr a Gyurka kondás szavához igazodott. A disznók esetét jelentette a szolgabírónál, aki a Gyuri kondás bemondásával huszonhárom darab hizott disznót szedetett össze a megjelölt gazdáktól, mert kettő a szolgabírónak maradt a fáradozásáért. Az érdekelt betyáros hírű nádudvari hajduk még örültek, hogy szárazon szabadultak a bajtól.

Öreg Zsidó Jóska hortobágyi számadó jövendölése beteljesedett. Lett disznótor, lett szalonna bőven tekintetes Rab János úrnál.

*

Tekintetes Rab János úr a disznótorból Zsidó Jóskát sem felejtette ki. Váltig szabódott a híres hortobágyi számadó, nem segített az öregben; mert a tekintetes úr maga mellé ültette Zsidó Jóskát az ősi ezüsthalmival rakott diófa-asztalhoz. Az izes torosebéd után kettesben maradtak az asztalnál. A tekintetes úr becsületes kék szemét a vén kondásra szegezte:

- József bácsi, kérdeznék én magától valamit.

- Hömm! - Zsidó Jóska megfontoltan szippantott a pipájából, de nem szólt rá.

- József bácsi, azt magyarázza meg már nékem, hogy is esett a soruk ezeknek a nádudvari hizóknak?... Úgyis tudja, hogy köztünk marad.

- Tudom, - Zsidó Jóska okos szeméből nevető sugarak cikáztak ki, - de hát köztünk is maradgyon!

- Köztünk marad...

- Mert hát nem jó azt mindenkinek tudni, amiket mi kondások magunk között elvigezünk. Hát, mondok a Gyurkának, amikor a Hortobágy-folyó partjánál összekerültünk, ugyi jó ember ez a te gazdád Gyurka?

- Bár a falat kenyir sem jobb, - mondta ő, - amikor a tekintetes úr kamarája tele van, a szeginy földnípe sem éhezik. Azonban az idén aligha lesz tele a kamrája. A szárazság minden veteményünket kipusztította. Disznót sem ölhetünk az idén.

- Pedig ugyi negyvennyólcban is odaharcolt a gazdád Gyurka? - mondtam én.
- Még pedig a huszároknál volt fűhadnagy, - mondta ő.
- Annál inkább meg kell lenni a disznótornak, - mondtam rá én, - hiszen te, Gyurka fiam, ugyi jól ösmered a dürgést Nádudvaron?
- Az anyám után félig-meddig magam is közibük tartozom, - mondta ő.
- Bizony, onnét már sok betyáros erkölcsü, huncut ember került ki, - mondtam én. Gyurka fölívágta fejét. Szikrázott a szeme:
- Tán, én rám cíloz kend? - mondta ő, de valami szigoruan.
- Dehogy, - mondtam én.
- Hát? - mondta ő.
- Csupán aziránt puhatolódzottam, ösmerős vagy-é ottand, Gyurka? Azt meg magad is tudod, hogy a tengerijöknek helyit sem lelik. A tekintetes úr meg jó gazdád; hát a többit rád bizom... Megértettél ugyi Gyurka? - mondtam én.
- Haneha a jó Isten is úgy akarja, nem hozok szígyent József bátyámra, - mondta ő.
- Annyit mondok tekintetes uramnak, ez a Gyurka nem számár ember a kondások között. Arra alkalmas ijszakákon huszonöt darab válogatott disznót hajtogatott be Nádudvarra és az ösmerős gazdáknak az udvarára hol két, hol három disznót *eresztgetett be*... Derík nípek ezek a nádudvari hajduk. A betívedt disznók gazdája után egyik sem kereskedett. Ólba zárták a disznókat. A jó disznótor reményiben becsületesen gondjukat viselték, rendesen felhizlalták. Talán jól vílekszem, hogy tekintetes uram sem panaszkodhatik különösebben a nádudvari hizók felől? - Mondókáját befejezte Zsidó Jóska. A tanyaház meleg ablakánál vígan cikáztak a téli napsugarak. Vörös fényrózsákat dobáltak a hortobágyi vén számadó hamiskás arcára.

Éjszaka a réten.

- Igazi pompabunda volt az.
- Márhogya a vén Alföldi molnár bundája?
- Az, uram, az.
- De talán mégsem volt olyan bunda, mint a piaci Nagy Sándor főhadnagy úr bundája?
- Volt az.
- Pedig azt Takaró Pál mester remekelte.
- Takaró?... Hm. Nem gyalázom a Pál barátom tudományát sem; hanem azért magam is vagyok valaki a nánási magyar szücsök között.
- Az is mind huncut, aki becsméreli Kola uramat.

Elégülten illegett a tapasztalt, vén szücsmester, közönséges nevén jánybeszédü Kola szücs.

- Node becsült is Alföldi a bundáért. Holtáig vámolatlanul örölte a háznipemnek szükséges kenyérnek valót. Tubákszínü volt a bundabőre. Rózsát, tulipántot, leveles ágakat haragoszöld selyemből penderítettem az oldalára. Hát még az a nyakhátra vetett, fekete kacagány? Ragyogott, mint a bársony. Selyemnél lágyabban suhogott ez a bunda. Fütött kemencével vetekedett az eleven, lompos kövér szőre. Daróczi István, nemzetes úr mondotta is Alföldinek:

- Hallja kend, Sámuel, gyanus nékem ez a bunda.
- Hogy értsem ezt, nemzetes uram?
- Idegeny szagot érzek rajta...
- Mi-it?!
- Mert, tudja kend, Sámuel, csupádon lopott jószág bűriből válik ilyen bunda.
- Azt a hét szilvafáját a nemzetes úrnak! Alföldi Sámuel dérdurral vágta be az ajtót.

Daróczi nemzetes csitítólág szólott utána.

- Nono, öregem.
- Nemzetes uram is hamarébb látja a hátát, mint engemet ennél az úriháznál, Alföldi Sámuel a zsalugáteres ablakon át kiáltott be. Hanem azért másnap, harmadnap ismét térült, fordult vén Alföldi molnár; mert pálinkácska, borocska, pecsenyécske, dohányocska mindig került az ilyen nemesi háznál. Meg a puskázásnál, agarászatnál sem mellőzték az öregem. Már pedig akkor fiatalodott ez a morcos hajdu, midőn az árkoktól nem borozdált pusztán kedvére kurjanthatta az agárnak:
- Hajrá, hajrá!

*

Következtek azok a hajdusági hófehér telek is. Kecsesen siklott a szánkó. Pára fagyott a prűszögös lovak orrlíkára. Csengett a csengő. Az öblös kasderékban juhászbundába keverközve kusnyogtak a bőrkucsmás vadászok.

- Hajhó! Zutztól, hótól lepett nádligetek!... A rétség jégborított tavaiban halak nyüzsögtek. Vadállatok lábnyoma pettyezte a hómezőt. Bűzös farkasfészek sem volt ritkaság. Hajhó! A

gyeplőfeszítésre torpogtak a lovak. Dördült a nyargalóra töltött puska. Bukfencezett az ordashátu rétinyúl. Mire a magános rétitanyához értek, vaddal rakták tele a kasfart.

Naplementekor fagyasztó zord szél támadt. Odabent volt a boldogság a boglyakemencétől melegített tanyaházban, amelynek jégvirágos ablakán epedőn villogott be a reszkető csillagfény. Szemvakító fehéren tündöklött a hólepte rétség... A vadászok pipafüst mellett hánytorgatták a nap eseményeit. A nyulvacsorára izlett a savanykás hajdubor. Alföldi molnár is nekividult. Vörhenyeges kopasz fejét csupádon akkor lappasztotta beljebb Kola szücsztől remekelt híres bundájába, midőn rovasára tréfálkoztak. És bár izzadozott a tarkója, még sem vetette le a bundát, noha a vadászurak bizgatták az öreget.

- Pajtás uram, ráfüllik a bunda.

- Sohse sopánkodjanak az urak! A jó birka hévnyáron is elbirja a bundáját! Hej, hej, ezek az urak. Alföldi Sámuel jól ismerte ezeket az urakat. Lefekvéskor sem vetette ki nyakából a bundát, pedig a sutba fektették. Izzasztó meleg sarok volt ez ott a két fal és boglyakemence között. Máskor a tanyás gyermekei szálpendelyben járták ott a happucárét, míg mostan az óvatos Alföldi csizmástól, bundástól vackolt a sutba. Hiába szútyongatták az urak:

- Koma! Tegye le már kend azt a bundát.

- Már miért tenném le?

- Hisz megsül kend, mint tök a kemencében.

- Már pedig verestök nem való sütötöknek, - mádi Kovács Gergely úr bizonyosan az Alföldi Sámuel vörhenyeges kopasz fejére értette ezt.

Hunyorgott Alföldi. Mozgott a szemöldöke. Szinte hánykódott tarkóján a kucsma.

- Hehe! Az én eszemen nem járnak túl az urak.

- Ugyan! Mit kárál kend? - mordult rá Csiszár Imre uram.

- Persze! Tegyem le a bundát? Várhatják.

- Fene bántja a kend bundáját.

- Tudom... Azért az én bundámat mégse nyirják meg az urak. Hiában mesterkednek, nem lesz itt bundaavatás.

Összenevettek a vadászurak.

- Jó'jszakát, öreg.

- Jó'jszakát, kigyelmeteknek is! Alföldi molnár derüsen nyujtózkodott végig a sutban. Az ablakon jégvirágok bomladoztak. A nádasban recsegett a jég. Ropogott a hó. Alföldi molnár az enyhelyen mihamar álomba szenderült. Hosszan tartott az álma. Nem hiában lidércjárta hírü a rétség, nehéz álmok környékeztek Alföldit. Verejték omlott a testéről. Kábultan nyüzsbölt. Égett a teste. Rugdosta a falat. Álmában is bundájáért vivódott Alföldi.

Oh, az éjszaka! Kint a réten hosszúk, hosszúk a téli éjszakák. Huh! A bundára ült a réti boszorkány. Fölkantározta a bundát. Libegett a bunda két szárnya és úgy repültek a tokaji Kopasz-hegy felé. Alföldi molnár báván mereszkedett utánok. A teremburáját, no, nézd! Szárnya nőtt a bundának. Suhogott-buhogott a bunda. Sziklatuskón bakkecskelábu gonosz lélek kuporgott. Nádsipon zengette a bűvös nótát. Az ördöggölyök duzmadt pofával fujták a varázstüzet. És az a bunda, a bunda veszekedetten ugrándozott a tűz körül. Hohó! Mindjárt a tűzbe ugrik az a bunda?... Alföldi Sámuel gyötrődötten nyöszörgött, míg nem aggodalmas érzésétől kettészakadt a kába álom fojtós fátyola. Riadtan tápászkodott föl. Ültéből bambán pislogott.

- Teremtő Atyám! Hisz csak álom volt. Ördög sem sipolt. Bundája sem táncolt. Szarvasfejű kígyók sem okádták a tüzet. Tapogatódzás közben csupán kérges tenyerét sütötte forróhoz. Fölszisszentett a molnár, mert szinte szikrázott a kemence oldala. Node, csakhogy a bundán nem ejtettek csúfot, megkönnyebbült Alföldi: - Pálinkás jóreggelt, urak.

- Jóreggelt kendnek is, öreg! - mádi Kovács Gergely úrék vaskaszrolyban főzték a mézes, mazsolás, citromos seprőpálinkát. Mécs pislákol az asztalon.

- Hehe! Ugy-e bizony elmaradt a bundaavatás?

- Jobb, ha kend is velünk tart.

Alföldi gyanútlanul kecmelgett ki a sutból. Azonban bundáját most sem akasztotta le nyakából.

- Engemet valami cudar álmok környékeztek, urak.

- A nyúltokánytól származott az.

- Ríti boszorkányokkal vivódtam.

- Az este sokat bicskahegyelt, öregem.

- Nyisz, nyusz! Alföldi nyomában különös, nyiszorgás támadt. A vén molnár gyanakvólag kapkodta fejét. Talán csak nem a réti boszorkány?... Nem az volt biz' az! Csupán akkor hallatszott a nyiszorgás, midőn egyet-kettőt lépett a molnár. Alföldi gyanakvólag pislogott az urakra, de azok a mézes pálinka fővését ügyelték... Nyisz, nyusz! Végről féltett bundáját simította meg a molnár. Bohó vén szívébe fájdalom nyilamlott. Mint szitakéreg: zörgött az egykori selymes bunda és megtorpant a molnár: - Mit cselekedtek a bundámmal, nemzetes uramék?

- Mi-ink?... Semmit.

- Akkor mitől perkelődött meg? Miért zörög ez a bunda?

- Azt kend tudhatja legjobban.

- Én?

- Kend, hát! Hisz kend bujt a sutba. Pedig előre mondtuk, majd rámelegedik a bunda.

- Hm! Alföldi agyában cammogvást támadtak a gondolatok.

- Persze, kend fíltette a bundáját. Mink meg úgy vélekedtünk, hogy kendnek, ilyen kemény időben, nem válik ártalmára egy kis meleg kemence?...

- Mit?!

- Tehát a parázsontó rétitőzeggel hajnalig dugattattuk a kemencét.

Nehézfejű Alföldi molnár szeméről most szakadt föl a fátyol. Ezért verejtékezett a teste? Ezért repült a bundája? Az urak mégis túljártak az eszén. Tűzzel tartották meg a bundaavatást... Aféle egycsővű, kapszlis fegyver volt az Alföldi molnár puskája, félőrjülten ragadta föl a sarokból.

- Ha már csúffá tettek, emlegessék meg az urak.

- Hohó! öregem.

Alföldinek beszélhetett volna az aranyszájú Pákozdy pap is... - Hatalmasat dördült a puska. Égett fojtás, lobbanó puskapor zápos füstjével lökődött tele az alacsony tanyaház. Az urak kétoldalt is fülelték Alföldit.

- Nono, öreg pajtás.

Ámult-bámult a vén molnár. Hát még a darulövő puska sem fogja ezeket az urakat?... Holott később tudta meg, az urak még éjszaka kiszedték puskája magvát.

- Öreg pajtás! Hisz mi csak tréfálkoztunk...

- Csak tréfálkoztak? - vén Alföldi Sámuel szeme könnyelábadt. - Nem érdeklettem én ezt a teréfát? - Olyan fájdalmasan mondta ezt az öreg, hogy már a szilaj vadászok is röstelkedtek; hiában kérlelték Alföldit, a bús öreg nekivágott a hólepte pusztaságnak...

*

Hitre fogadta Alföldi molnár, hogy többé nem ismeri meg ezeket az urakat. Ámde néhány hét múltán mégis kibékült Alföldi, mert „jánybeszídü” Kola szüccsel olyan bundát varrattak azok a szilaj vadászok, nem volt ehhez hasonlítható ékes bunda az Alföldi molnár elsőbbik híres bundája sem. Úriházakhoz, templomba, temetésekre mindig ebben a bundában járosgatott Alföldi Sámuel. Úgy lehet még a sírba is ebben a kedves bundájában temették el... Mert tél volt, zord tél volt, amikor meghalt a vén Alföldi.

Kisértetlátás.

Hóhullámos fehér volt a holdas téli éjszaka. Elnéptelenedtek az utcák. Csak amely háznál halott mellett virrasztottak, onnét pislákoló mécsvilág. A Holdvilágnak szíveszerinti volt ez a mélységes nyugalom és mégis!

- Tyüh! majdnem orrára bukott a Holdvilág. Égi útjáról addig pislogott a földre, egy fagyos csillaggöröngyben megbotlott a lába.

Szörkucsmás alak mozgolódott a kertek alatt, ezt a magányos embert fürkészte a Holdvilág. Midőn pedig megbotlott, mérgesen rugta félrébb a lába elé akadt csillaggöröngy. Vándor-tarisznyájából maroknyi sugárt hajintott a szörkucsmás ember fejéhez. E sugarak ragyogó fénnel csapódtak a kucsmás ember arcába és a Holdvilág mindjárt fölismerte Alföldi komát, a sunyi, veres Alföldit.

Alföldi elkáromolta magát:

- Ördög vigye ezt a Holdvilágot! - Alföldinek nem volt kedves a holdas éjszaka. Felhődző sötétséget szeretik az ilyen éjszakai tekerők... Hiába szitkozódott Alföldi, nyomon követte a Holdvilág. Ballagtában tűnődött az éjszakai rezesképű vándor:

- Hm! Ilyen késő éjszakán? A kertek alatt? Hová? Miért bujkál ez az Alföldi koma? Nini! Gubája alatt is mit szorongat a koma? - tűnődött magában a Holdvilág.

Tűnődhetek volna efelől a bakterek is. Azonban a kásaütő-malom tövében aludt a bakter. Bundájába huzódva lopta az éjszakát a bakter. Már olyan késő volt, duzzadtkeblű özvegy Zsófi komaasszony házikójának ablakából sem szökdécselt mécssugár. Jégvirágok bimbóztak a piciny ablakon. A temetőről zordon szél hengerbuckázott végig a gyepszéli havon. Szélvész urfi jégsarkantyuja nyomán porzott a hó. Zaj támadt. Hejnye! Talán csak nem a hófúvás hátán vágató irigy boszorkák rugták össze a patkót? A Holdvilág felhőfoszlányból hasított zsebkendőjével megdörzsölte zúzlepelt szemét. Hehe! Elvigyorodott a Holdvilág. Más egyebet szimatolt a Holdvilág... Szép-özvegy Zsófi asszony házában csapódott az ajtó. Ennél az ajtónál tűnt el Alföldi. Ehe! A veres Alföldi... A Holdvilág vigyorogva ballagott a rétdalra és mivel a bakterek meg a kásaütő-malom tövében aludtak, senki sem ügyelte, az éjszakában miként lökött füstöt az özvegy asszony házában kéménye? Egyedül a Takács szomszédék kutyája szimatolt pulykapecsenye-szagot. Nyugodtan lakmározhattak - Alföldi komáék. Majd elfújták a mécsvilágot is. A párnával dugott ablaku meleg szobában hivo-gatólag dagadozott a vetett nyoszolya. Zsófikáék - ősi szokás szerint - reteszeletlenül hagyták a pitvarajtót.

- Kukukk! egyszer csak huhogni kezdett a kakukos óra. Egészséges álmából felriadt Alföldi. Mint kénesgyufa villanása, különös kéksárga fény áradozott a szobában. A lihogó fénynél hosszú alak lépdelt az ágy felé. Sárgaarcu tünemény. Már a dunyhához nyujtotta kezét. Alföldinek kimeredt a szeme. Szinte érezte a hideg csontokat. Az ijedségtől egyszerre megoldódzott Alföldi nyelve.

- Zsófi, te! Hoccide a pisztolyt.

Ez a pisztoly kapszlis, derék hajdupisztoly volt. A falon csüngött. Éppen a Zsófi feje felett. Zsófi álmosan dörzsölte szemét.

- Kendet mi leli?

- Nem látod? Hát nem látod a kísértetet? Ott! Ni! A boszorkánymestert! - Zsófi fel-tápázkodott. Mintha nyikkant volna az ajtó? De vaksötétség volt a szobában. Csupán Alföldi rikoletta: - A seprüt! Hamar a küszöbre a seprüt!

Zsófi a vaksötétségben nem találta a mécses sem. Reszketett a Zsófi hangja.

- Mi leli kendet?

- Hamar a seprüt, add ide!

Zsófi végre az ablakhoz talált. Az ablakból kirántotta a párnát. Enyhén szürödött be a hamvas téli éjszakák fehérsége. Zsófi szégyenlősen igazította helyre felgyüremlett ingét.

- Hisz, tudhatja! Minditig a pitvarban áll a seprü.

- Tyüh! Akkor mind hiába! - Alföldi káromkodva gyújtott mécses. Sehol nem találtak senkit.

Zsófi megkönnyebbülten sóhajtott fel. Selymes pilláját dévajul villanó szemére süllyesztette.

- Talántán nem is jól látott kelmed?

- Ráösmertem.

- Ne beszéljen már ilyent.

- Az a lisztlopó vén Alföldi molnár bátyám kísértett ittend.

Zsófi a dunyha alá húzta fejét.

- Az az öreg ember?

- Inkább vinn leginy, az ebadta! Istentől rugaszkodott vinn igetnivaló!... Ijszakának idején is miért kattog a malomkű a malmában? Miféle fehérlepedős alakok járnak-kelnek a malom-házához? Hej, Zsófi! Boszorkánymester ükelme!

- Jaj! Ne ijesztgess már, László.

- A titkos szereket is ösmerek ezek a vinn molnárok. Ám ilyen kísértésit még nem tapasztaltam. Node számolok vele.

- Ugyan, László! Hagyja azt a nyavalyás vinn embert! - Zsófi magához ölelte Alföldit. Azonban nem időzhetett a koma... A sugártoronyban ráhúzták a hajnali harangszót, a „bolygót”. Mécsvilágok gyuladoztak az apró ablakokból.

*

Nevezetes eseményekre virradt a Mike. A hajduköztség egyik részét nevezik így.

Paprika Kovács Mátyás nemzetes uréktól hízott pulykát loptak az éjszaka. A pulykának nyomaveszett.

A reggeli órákban történt a másik eset. Számos verekedéseiről jól ösmert fiatal hajdu, veres Alföldi koma megtámadta vén Alföldi Sámuel molnármentert. Alföldi Sámuel molnár a nemzetes főhadnagy uréknak fájdalmasan panaszlotta ezen esetet:

- Pedig rokonság is hozzám ez a László. Világiletemben sem vittem neki. Mégis a garázda ember ok nélkül rámtámadott. Viresre vert éngemet.

Midőn a csendkatonák felkísérték veres Alföldit, így szölt Alföldi:

- Mit tagadjam? Noha atyámfia is! Magyarosan eltángáltam a vinn lisztlopót.

- Hejnye, te László! - Takács Gábor főhadnagy fejét csóválta.

- Megkövetem nemzetes uramat! Hanem azirt nem érzem magamat bűnösnek.

- Hogy értsem ezt, László?

- Boszorkányokkal cimboráskodik az öreg, nemzetes uram! A mult ijszaka éngemet is megkísértett az öreg, nemzetes uram! Ezirt vertem el az öreget, nemzetes uram.

- Hehehe! László fiam! Hiszen boszorkányok ma már nincsenek! - veres Alföldi komát kinevették Takács Gábor főhadnagy urék. Kinevették a komát és lecsukatták. Bizony lecsukatták a kísértetlátó, boszorkánymestert agyabugyaló Alföldit. Ellenben kísértetek ide! Kísértetek oda! Az is igazság maradt: - duzzadtkeblü szép komaasszony, Jónap Zsófiika ezentúl is, éjfélnap is félemletlenül fogadta az özvegyi ajtaján bizodalmasan kocogtató férfiakat... Teletarisznyás hajdu férfiakat.

Üzenet a másvilágról.

Mindenik hajduháznak hasznos ékessége a boglyakemence. Nem hiába mondják a hajdusági fiúnak:

- Sutra pulya! abban a kemencétől és faltól határolt, magasan rakott sarokban van az igazi enyhely. Télen a gyermekek virágként melegszenek itt a nagyapó bundáján. A padka is ott terpeszkedik a boglyakemence körül tapasztva. A prémjére telepsznek a tanyázgatók és hátukat a meleg kemencéhez vetik. Éjfélélig fonogatják a szalmát. Ezekből a fonatokból varrják a szalmakalapokat... Még a kucik is a boglyakemencéhez tartozik. Az ajtófélfá mellett trónszékhez hasonlatos magasban van a kucik. Ez a kucik idősebb férfit illet meg. Fejével a kemencetorkot éri. Nagycsizmás lábát a padkán pihenteti meg. Nevezetes díszhely ez; mert a kemencetorkon nemcsak a macska dorombol, hanem az orrosban a mézesbor is ott melegszik... A hajdu komáknak ez a kávéjok, mézzel, borssal, paprikával elegyesen... A kucikból azt is hallhatni, midőn a gazdasszony az előtét emelgeti a kemenceszájról. Bizonyosan pitét süített az asszony, vagy parázs-krumplival kedveskedik a vendégnek. Veres Alföldi koma is a kucikból neszelte az időjárást. Odakint borzalmasan dudált a szél, kavarta a havat. A Hajduságon nem ritkák az ilyen téli éjszakák és a pislogó lámpavilágnál különös árnyékok rajzolódtak a fehér falra. Bőrködmönös, birkabőr-kucsmás emberek árnyai.

- Hm.

- Hm!... - a csintalan menyecskek könyökkel döfölték egymást... - Kezdi, már kezdi Alföldi koma.

Azonban Alföldi elsőbb rácsiholt a pipájára, csak ezután tért át a beszédre.

- Hm!... A minapékba, hogy a rítoldalón jártam, különös eseményt halottam Pácsóékról...

- Ugyan mán mit hallott, koma?

- Sőt inkább Pácsó komámtul magátul tudom... A múlt hetekben gyermekágyynak esett a komámasszony és megkísértették. Jószerencse, hogy a komám otthon volt; mert valami veszedettül nyirvákoltak a macskák. Mintha csak ezredmagokkal ugrándoztak volna az ablakpárkányra. A padon is hajcurázták egymást. A pitvarban is zörömbölés támadt. Miként zsaráttűz úgy szikrázott a fekete macska szeme. Ha Pácsó komám otthon nem lett volna, ez a fekete macska ezer pajtásával bizonyosan betört volna az ablakon.

Amaz pirosarcu fiatal menyecske, Karócz Mátyásné, apjukja mellől nyögdécselte:

- Juj! Alföldi bácsi ne beszéljen már ilyeneket.

- Mán pedig, ha Pácsó komám otthon nem lett volna, ezek a gonoszok bizonyosan megpocsikolták volna a komaasszonyt, meg azt az ártatlan kis gyermeket. Megrontották volna őket... No de Pácsó komám se teketóriázott sokáig. A szegrül leakasztotta puskáját. Nízi... Hát nem vólt megtöltve. Pácsó komám meg mán azt is tudta, ilyen esetben a közönsiges serétnek nincsen ereje. Azért darabos sóval, borssal, paprikával töltötte meg a puskát, még egy holtember csizmájáruul való patkószegfejet is közibe nyomott. Fojtás gyanánt még ártánydisznó sertéjével tömte le... És azután az ablakon ugrándozó nagy fekete macskára süttötte a puskát. Csörömpölt az ablaküveg. Egyszerre lecsendesültek a macskák. A padot sem dübörögtették tovább. A pitvarban sem zörömböltek a tepsik. Pácsó komám az ablakból tisztán látta, ezernyi macska sinalt szertesét a havon, leghátul egy fekete macska kullogott. Ez húzta a lábát... Pácsó komám csak azirt nem ment utána, mert nem akarta a felesigit, gyermeket magánosan hagyni...

Kéki Balázs tizedes Jarabin mesterrel a tükör alatti kanapén üldögélt. Fejét csóválgatta Balázs. Alföldit nem zavarta ez a fejcsóválás még az sem, midőn Jarabin mester, az ács, vigyorilag sodorgatta bajuszát.

- Hm! - köhintett Alföldi. - Még nem fejeztem be a mondókát.

- Talán megdöglött a fekete macska?

- Dehogyan... Inkább az a különös, ezen ijszaka óta a vén Csokajiné bába mindig betegeskedik. Sántít a ballábára... Pácsó komáékra azirt orrolt, mert nem hívták a gyermekágyhoz. Pedig az ilyen kitanult bábák szoktak fekete macska kipiben kísérteni.

Az asszonyok borzongva hallgatták Alföldit, a vén Nyikó Ádám, boczi Molnár Jankó, karórágó Csorvási szomszédék is ámultak a beszédjén. Ellenben Kéki Balázs tizedes, dongó Nagy Tamás kovács, de főbbképpen Jarabin mester, a kitünő ács, fejüket csóválták. Ők mindannyian forgolódtak a világban és tudták, hogy a bábák érdemes, hasznos asszonyok és a vén Csokajinének kisebb gondja is nagyobb, mintsem fekete macska képében rémítgesse a gyöngébb elméjü jámborokat; sőt Jarabin mester olyasmit dünögött:

- Alföldi komám se' mindig boszorkázta a bábákat! Kivált a midőn még nem hiába kopogtatta a nyalka Kőrösi bába ablakát.

Ezen Jarabin mesternek talán még a szépapja származott a Hajdúföldre és az öregjei is mindnyájan a tisztas ácsmesterséget folytatták. Jarabin sem tanult más mesterséget és a nánási ácsok között a legelső ember volt. Nemcsak mint vándorló legény, de mint katona is barangolt a nagyvilágban. Hadakozott „pémonttal”, franciával is. Ama bizonyos Küszöbli „generál-major” vitézségi médáljont is akasztott Jarabin mellére, ekkor már „sarzsi” volt Jarabin a Dom Migueleknél. És még az ilyen embernek mesélgetett Alföldi? Jarabin nevette Alföldit. Alföldi viszont azzal vígasztalta magát, világbölcseknek is akadtak csúfolkodói, azértlan tovább mendemondázgatott Alföldi.

- Hiszik, nem hiszik kigyelmetek, ez meg tulajdon magamon esett meg... Nagypintek ijszakáján a ríti tanyárul lódultam hazafelé csáti bottal kezemben. Gyalogszerrel. A nagylegelőn toronyiránt poroszkáltam. Távól, valamelyik juhászkarámnál pásztortűz lihogott. Egyszer csak a Verestenger-járásban, a Feketehalomnál különös érzés fogott el. Halálos csend nyomta meg a pusztát. Amint a holdvilágot níztem, mindjárt eszembe jutott a halott vőlegény története: „jaj, de szípen süt a hóld, egy eleven, meg egy hólt...” - Aki a sírba akarta vinni a mátkáját. A halálcsendes pusztán most is hideg fénnel világított a hold és én hátra-hátrakaptam fejemet. Talán a Feketehalomból bújt ki? Nem hiában, hogy tatárherceg temetőjének mondják ezt a helyet... Fekete kutya hömpölygött utánam. Világított a szeme a kutyának. Nem volt ez nagy kutya. Ha megállottam, a kutya is megállott. Ha elindultam, a kutya is nekiindult. Szinte nyakamon éreztem a lehelletit. A hátam is izzadt a nagy kocogástul. Vígre is megsokaltam a szaladást. Fölemeltem a csáti botot, hátratorpantottam.

- Mindjárt azon kellett volna kezdeni. - Jarabin mester torkát reszelte a tükör alatt.

- Iszkiri te! - kurjantottam a kutyának! S mit csinált a kutya?

- Ugyan mán mit csinált volna?

- A földre ült. Csóválta a tüzesszemü bojszás fejét. Lábát is rámemelte. Vicsorgott a kutya és mintha csak meg akart volna ígézni, úgy nízett rám. Mindjárt tudtam, ez a kutya nem valami jótéltílek. Istenemhez, teremő atyámhoz fohászzkodtam, uccu! neki iramodtam a pusztának, a kutya meg utánam. Egíszén a temetőig kergetett, midőn is a városban kurjogatni kezdettek a kakasok és a kutya az árkon keresztül a temetőbe ugrott. Morgott a kutya. Különös elváltozott hangon mondta:

- Szerencséd, hogy ütött az órád...

Jarabin mester nem hallgathatta tovább:

- Mi a menykőt! Kenddel már a kutyák is beszélgetnek?

- Az ilyen kutya beszél mindenkivel, ha az órájában magánosan találkozunk véle... Mert nem kutya volt ez, de kárhozott lélek, azért kísértgeti az éjszakajárókat. Hetekig sem hevertem ki ezt a borzalmas szaladást. Ágynak estem. Nem is gyógyultam föl addig, ameddig a löki tudós ember valami szerrel meg nem nyugtatott, - végezte mondókáját Alföldi és diadalmasan tekintett körül. Az asszonyok, südő lányok rémledezve villogtak az ablak felé, amelyen sejtelmesen zörgött az éjszakai szél. Egyedül Jarabin mester vágott közbe.

- Bizonyosan egy eltívelyedett szegény kutya riasztotta meg kendet, komám? És a szaladástól zúgott a kend füle?

- Mán én pedig láttam, amit láttam. Hiszem, amit hiszek! - nyakaskodott Alföldi.

- Én meg már éjszakáztam csatatéren is, - felelte Jarabin. - Sok száz vires halott között. Voltam forposzton temetőben is. Hát tudom, aki meghalt, akit eltemettek, nyugszik az.

A konokfejű Alföldit nem győzte meg Jarabin mester, inkább Alföldi tudakolta:

- Eszerint mester komám nem hiszi a másvilágot sem?

- Megvallom, sokfelé forgolódtam, de még idáig nem találtam meg az országútját. Sem még olyan emberfiát nem láttam, aki valaha ott járt volna. Mert hisz a temető még nem a másvilág. Azt kálomistának, pápistának, zsidónak porhasztóhelyül árkolják körül. Nem rémsígek, virágok fakadnak a temetőben, komám!

- Ejnye! Hejnye már! - Alföldi fejét csóválgatta.

Jarabin mester felől csöröghetett az ablak. Jarabin mester kimondta:

- Sőt tovább megyek, komám. Hahogy létezik olyan kimenőnapos másvilág, amelyenről Alföldi komámék mesélgetnek, itt most Isten nevével fogadom kendteknek, holtom után híradással leszek, üzenetet küldök abbul a másvilágbul...

Alföldinek torkán akadt a szó; csak idő múlva hebegte:

- Nono! Komám.

Jarabin mester fogadásáról ezentúl is sűrűn fordult szó és bár a tiszteletes uraknak is fülébe jutott ez a beszéd, Jarabin mester nem állott el fogadásától. Ennek a kemény embernek halálos ágyán is ez volt az utolsó szava:

- Sohse' sirassatok engemet... Majd híradással leszek a másvilágrul. - Ezóta sok esztendő elmúlt. Sok esztendő óta porhadozik a kitűnő ácsmester. Nemzedékek takarodtak el utána. És bár világéletében szótartó embernek ösmerték Jarabint, még mindég nem érkezett meg a Jarabin mester üzenete... Ilyen körülmények között nem is csodálható, hahogy a nánási hajduk is különféleképpen vélekszenek a másvilágról.

Czifra Nyakó juhászék.

I.

A Nagylegelőt, nádkarámos juhásztanyák síkbirodalmát, árok választotta el az Apám rétjétől... Ámbár ha maga a Tisza fodrozgatná ott habjait, az örvényes folyón is tilalmasba lopná nyáját ez a zsványkodásra szer juhászi nép, - az Apám vélekedett így erdélyi fajlovaktól röpitett kocsijában. A tunyhaszárnyu álmat rég lefujta szeméről a hajnali szél, mely a fűzfák kesernyés leveleit megrezegtette. Az Apám kaszálóján görbedeztek ezek a fűzfák. Nem takarták el a kaszálón tévelygő falkát. Hiában volt a nagy tilalom, valamelyik zsvány juhász ismét a tilosba lopózkodott.

- Hó, megállj! Az öreg kocsis megállította a tüzes fiatal lovakat. Az Apám a maga földjén biztos erővel lépegetett. Vékonynyelű ostort szorongatott markában. Már pedig Czifra Nyakó Gáspár juhász nem hogy ilyen ostortól, még a táblásfokos elől sem hátrált meg soha. Miért is kovácsolták volna juhászbokra a kampót?... Egyébként most már ideje sem volt a nyáj kiterelgetésére. Lesz, ami lesz, Czifra Nyakó Gáspár juhász is egy ember, az Apám is egy ember, azértlan Gáspár juhász bátran állotta a farkasszemet. Még csak lomposzörü bundáját sem vetette félre széles válláról. Kampós botja végére támaszkodott. Pipázott a juhász. Nyulánk legény volt ez a juhász, zömök, nyilttekintetű férfi az Apám. - Czifra Nyakó Gáspár, már mondtam, többekszor mondtam gazdádnak, annak a határpusztító Kocsány Tóninak is, az én földem nem közlegelő. Az én kaszálómat ne csapásoljátok. Mégis a tilalmasban találok kendet.

Czifra Nyakó Gáspár úgy mereszkedett, mint valami bundába takart szobor. Vállát sem rándította. Érthetetlenül dűnögött.

- ...

- Tán süket kend?

- Elaludtam. Oszt betívelyedtek a juhok.

- Elaludt kend? Oszt betívelyedtek a juhok? No, majd móresretanítom kendet. Adjon kend zálogot.

- Zálogot?

- Zálogot! Telik a falkából.

- Ühüm. Persze, telnék!

- Szaporán, atyafi. Szakítsunk ki vagy huszonöt darabot.

- Mán hogy én szakítsak ki? Azt már nem cselekszem, uram... Ám itt a falka az úr előtt.

Azonban az egymáshoz szokott birkák nem igen hallgattak az idegen szóra. Az Apám nagynehezen mégis kiszakított vagy húsz darabot. Czifra Nyakó juhász gúnyosan somolyogta az Apámat.

- Na, lám! Pulikutya se' kellett az úrnak.

- Ezt a néhány cangát a mezőbírónál keressék kendtek... Most pedig kifelé a nyájjal.

- Jól van, uram, jól! - Czifra Nyakó Gáspár vigyorogva készülődött a menetelhez, hanem elsőb füttyentett. Füttyentett a juhász és a kiszakított birkák is a nyájba iramodtak.

- Az Apám a juhásznak fordult.

- Megbolondult kend? Vagy engem tart bolondnak? Nem ajánlom!

- Dehogy, uram. Csupán a pulinak füttyentettem.

- A pulinak? Nohát ne füttyörésgessék kend, ha már így kapatta a nyáját.

Czifra Nyakó Gáspár vigyorogva terelgette a nyáját, amelyből az Apám ismét kiszakított vagy húsz darabot. Azonban alig hajkurászta harminc-negyven lépésre, a zálogos juhok ismét szétrebbentek. Megint füttyentett a juhász... A határárok megöl másik juhász duródott föl. Messziről hallatszott kacagása a barnapiros képű juhásznak. Az Apám előtt most már nyilvánvaló volt, hogy a juhász mókázik vele.

- Te juhász, hogy merészelsz velem így szemtelenkedni?

- Mánhogy én?... Hisz' megengedtem az úrnak, miszerint zálogolhat a nyájból. De, hogy osztég behajtja-e tanyájába? Mán én arról nem felelek.

- Így vagyunk?

- Így!

- No, te komisz juhász, kitanítalak a magyar becsületre.

- Nékem mondja ezt az úr?

- Neked. Birkatolvaj!

- Huj, az áldóját az úrnak! - Czifra Nyakó Gáspár a bundanyakhoz kapott... Csak a tiltott pázsitra dobhatta volna, mindjárt lett volna itt zálogolás, kampósbot... Azonban későn kapott észbe; mert az Apám összemarkolta a bunda elejét. Bundájába szorult a juhász. Az Apám előre kitett lábán keresztül a földhöz vágta a juhászt, a másik pillantásban meg már a kampósbot is az Apám markában begyeskedett. Midőn tápázkodott a juhász, menten rácsapott a kampósbot. Az Apám előbb csak a lábát, kezét lazsnakolta Gáspárnak.

- Nesze te, birkatolvaj! Nesze.

- Jaj, jaj! Ténsuram...

Erre már a másik juhász sem lappangott tovább az árokpart-oldalon. Bundáját a fübe hajintotta. Feje fölött forgatta a kampósbotját és úgy rohant az Apám ellen. Az Apám sem volt rest, búbonvágta Czifra Nyakó Gáspárt. Hiában kurjogatta a segítségül loholó Dübbencs Bata Mihály juhász.

- Az én cimborámat meg ne üsse az úr, mert kutyák nyalják föl a vérit.

Az Apám most már a kurjogató cimborá felé indult. Jelentősen suhogtatta boldogtalan Czifra Nyakó Gáspár juhász kampósbotját.

- Gyere Mihály, gyere no! Jut ebből neked is.

Dübbencs Bata Mihály bátorsága lelohadt, midőn meglátta a gyepen nyújtózkodó cimboráját.

- Ténsuram!

- No, gyere csak közelebb, Mihály.

- Nem jövünk mi többet ide, tekintetes uram.

- Nyavalyás birkatolvaj, ne félj! Nem bántalak. Gyere közelebb, Mihály és ezt a hitvány cimborádat rakd föl a tergenyész számarra. A kútnál jól megmosd.

- Jaj! - fájdalmában fölajdított Czifra Nyakó Gáspár.

- Véres ember ez...

- Hm! - Dübbencs Bata Mihály a pázsitra dobta kampósbotját. Horgasztott fővel sompolygott cimborájához. Az bizony tehetetlen véres ember volt és jajgatott, midőn a tergenyész számarra emelte Mihály. Elindult a számar. Kifelé a tilalmasból. Czifra Nyakó Gáspár Dübbencs Bata Mihály vállára hajtotta fejét. A juhok, azok a komoly, csendes juhok magoktól követték a tergenyész számarat. Az Apám is búcsúzott a juhászoktól.

- Ami pedig a zálogot illeti, már nekem a ti zálogotok nem kell. Csupán a Gáspár cimborabotját tartom vissza... Ezt is inkább a jövőre nízvést.

Szégyenlősen hallgattak a juhászok. Czifra Nyakó Gáspár bevérezte a tergenyész számarat is.

- Jaj, jajajj! Nem. Őkémét, márhogy Czifra Nyakó Gáspárt, hozzá saját kampósbottal, még így nem tanították ki a magyar becsületre.

II.

- Pali öcsém, baj van! - bizáki Puky László járásbíró fogadta e szókkal az Apámat.

- Urambátyám, állok elébe.

- Fiam, elsőbb a panaszt tudd meg.

- Én? Panaszt?

- Azt bizony. A Kocsány Tóni juhásza panaszkodik ellened.

- Az a zsvány Czifra Nyakó Gáspár?

- Zsvány?... Nem tudom. Csak azt tudom, cimborájával, valami Dübbencs Bata Mihállyal támolgyott idefőnt. Ugyan be volt kötözgetve a feje Gáspárnak. Bata Miska támogatja. Panaszolták, te verted el Gáspárt.

- Micsoda szemtelen zsványok.

- Meghiszem azt... Hanem az itt a főbb baj, Czifra Nyakó Gáspár igen erős bizonytságot hozott a sérüléseiről. A vén Szaladi orvos állította ki ezt a levelet.

- Hiszen a tilalmasban csiptem azt a zsványt. A legkövérebbik kaszálómat gázoltatták.

- Meghiszem, öcsém.

- Midőn pedig zálogot követeltem tőle, még neki állott följobb. Csúfot üzött belőlem. Szétriogatta a zálognak kiszakított birkákat. Veréssel is fenyegettek a tulajdon földemen. Bizonyosan meg is vertek volna azzal a jóféle cimborájával, hahogy meg nem előzőm őket.

- Ebben sem kétségeskedem.

- Végül meg bocsánatért esdekeltek. A zálogot is elengedtem nekik.

- Ezek pedig, lásd! törvénybe jöttek. Úgy sejdítem, gazdájok, Kocsány Tóni bizgatja a betyárokat; mert tisztességes juhász szégyenletében sem panaszolja el az ilyesmit.

- Engedelmet kérek bátyámtól. Ez már igazán Kocsányékhoz illő szemtelenség, midőn a tolvajok panaszolják be a kárvallott gazdát.

- Öcsém, mindamellert tanácsolom, magad intézd el ezt az ügyet a juhászokkal; mert az az orvosi levél súlyos sérüléseket bizonyít.

- Értem. Hisz' az orvos is a Kocsányék háziorsosa.

- De, ládd! Súlyos ám a te kezéd is... Mint jó embered, javaslom, cselekedjél valamit; mert ezek nem tisztességes juhászok.

- Csak nem alázkodhatom meg ilyen zsványok előtt? - az Apám dohogva távozott el.

Közelgetett a tárgyalás napja is; de bizony az Apám még mindig nem cselekedett semmit a juhászokkal. Ellenben az Apám komorodott arcvonása Farkas Bertinek, a jeleshírű járási komiszárosnak is szembetűnt. Hej, micsodás szemek is voltak azok. A bozontos szemöldök alól bűvös furóként nyomódtak a rosszjáratu emberek rezegős lelkébe. Olyan éles, rabvallató tekintetű volt ez az ólomszürke szempár. Maga Farkas Berti izmosnyaku lovas ember volt. Domboru mellén érdemkereszt ragyogott. Azt a keresztet híres betyárvezér fejéért tüzték az ő rettenthetetlen mellére. Kék dolmányos pandurjaival mostan is nyomhajtásból fordult be kitűnő agaráspajtásának, az Apámnak pázsitos udvarára. Már szeretettebb vendég nem érkezhetett nálánál... Az igaz magyar baráti tanyán, terített asztalnál, szót szó követett.

- Pali komám, tán a fogad fáj?

- Hagyd el, pajtás, hagyd el.

- Vagy az agarad sántult meg?

- Berti pajtás, törvénybe idéztek.

- Hívták már oda a tardosi bárót is.

- Ez azonban különös ügy. Zsvány juhászok panasztak be... A tilosban kissé becsületre tanítottam Czifra Nyakó Gáspárékat. Az a vén Szaladi orvos meg erős látlevelet adott nekik.

Farkas Berti sarkantyúját pengetve hallgatta az esetet.

- A Kocsány Tóni juhásza? Esmérem, jól ösmérem Czifra Nyakó Gáspárt. Dübbencs Bata Miska sógort is. Még a gazdájokat is. Jeles határpusztítók. De te azért ne búsulj, pajtás. Majd elrántom a nótájokat. Tudom, örökre elmegy a kedvök a törvénybejárástól. Pali pajtás, bizd rám a szemtelen juhászokat.

- Ám ne felejtsd, most ezek a juhászok a panaszosok?

- Hát osztán? Világéletemben sem láttam teljesen ártatlan juhászt. Mindig furdalja lelküket valami birkasor. Pajtás, csak bízd ide.

... Bizáki Puky László bíró, a derék magyar bíró valóban nem tarthatott tárgyalást a kitűzött napon. Hiába várták a panaszos juhászokat. Sem Czifra Nyakó Gáspár juhász, sem Dübbencs Bata Mihály nem jelentkeztek a törvénytevése. Puky főbíró - panaszosok hiányában - barátságos kézszorítással intézte el az ügyet, az Apámnak szorította meg a kezét.

Bezzeg Kocsány Tónit nevette mindenki, midőn Farkas Bertit káromolta Tóni.

- Már másfél hete Ujvárosra kisírtette juhászaimat az a veres pandur. Egyenest a nyáj mellől... Azóta mindig lakat alatt tartja őket.

Nevették Tónit. Kunérolták Tónit.

- Bizonyosan birkát loptak a juhászaid, Tóni...

Lopták, vagy nem lopták a birkát a juhászok, az bizonyos, midőn hazakerültek, igen hallgatósan viselkedtek. Törődötten, cábáruul szédelegtek a megviselt emberek. Kocsány Tóni firtatására végezetül annyit jegyzett meg Dübbencs Bata Mihály:

- Az Úristen sújtott minket, amiérthogy a ténsurra hallgattunk és a juhászbecsület ellenére bepanaszoltuk azt a derék Pál urat.

Czifra Nyakó Gáspár is fölsóhajtott.

- Héj, mert a juhász bölcsebben cselekszi, midőn hallgat.

Fölsóhajtott Czifra Nyakó Gáspár, hanem arról tovább nem beszélt, hogy Farkas Berti komiszáros minő oktatásban részesítette őket.

- Ez még a valami, fiúk! - mondotta volt a komiszáros. - Hát már a zshiványok is a törvényt járják? Még tik is az igazságot keresitek? Hm. No én meg majd a büdi Dogáli úr jerkéit tudakolom tületek. Czifra Nyakó Gáspár fiam, hallottad híroket?

- Nem én, tekintetes uram.

- Hát te, jóféle Dübbencs Bata Miska?

- ...

- Persze, te sem hallottál felőlök, Mihály? - Farkas Berti komiszáros kacsintott azzal a rabvallató ólmoskék szemével.

- Jaj, jajajj! - Róka Gergely pandurkáplár markában tüstént csattogott a bivalybőrből fonott korbács. Verje meg az Isten! Nem juhászoknak szerezték a törvényt. Czifra Nyakó Gáspárék - legalább panaszos sorban - nem is mentek többször törvénybe.

Bojtárfogadás.

A hortobágyi pásztorok köztársaságában a juhászok alkotják a népség, katonaságot. A csikós, gulyás a főrend. A kanász jól beválik bocskoros nemességnek, hanem azért, mint népség, katonaság, a juhász sem lekicsinyelni való. A juhászok homlokán is ott ragyog a büszke jel, melyet a szabad puszták napja éget a magyar pásztorok nyílt arcára. Az uraságok megtört, alázkodó házi cselédségéhez képest a maga karámja körül úr, fölemelt fejű férfi a juhász is. Odaelőbb még több szabadsággal éltek és éppenséggel nem voltak érdektelenebbek a pásztorvilág lovonjáró csikós-, gulyás-főurainál sem. Egynémelyik juhásznak a Hortobágy sik földjén túl magasra kinőtt a híre, mint magányos jegenyék a pusztán.

Odaelőbb, a szabadabb pásztorvilágban Gombos János juhászszámadó ilyen nagyírű pásztor volt a Hortobágyon. Már a termete különleges volt ennek az embernek. Középmagas ember volt Gombos, hanem a felsőtestében olyan széles, olyan vastag csontozatu, tölgyárbocfa izmu volt Gombos, két erős ember kitelt volna ebből a szélesen domborodott testből. Törzséhez illő nagy volt a feje. Rózsapiros arcából a világoskék karika szemek gyermekszeliden ragyogtak ki. A magyar komondor-kutyáknál láthatni ilyen hűséges, okos, bátor, vidám szemeket, melyeknek némely figyelmeztető fölvilanásából kilángol a tiszteletet, tartózkodást ránkparancsoló őserő.

Gombos Jánoshoz fogható erős ember nem került másik a Hortobágyon, sem a messze vidékéig. Bármely nagy ökröt felölelt a két első lábánál, hogy annak csak a hátsó lábvégei érték a földet. Azonban nemcsak erejével, békeszerető természetével is kivált szilaj társai közül Gombos János. Még gondolatban sem vétett senkinek. Sohasem perelt senkivel. Azon komáit is megmosolyogta, akik csúfolták:

- Komában egy jó asszony veszett el.

Gombos János mosolygott az ilyen évődésen:

- Jól van ez így, komám! Mert ha én is olyan garázda természetű vólnék, mint az a kutyaütő vén Csibi, a tömlőc fenekín rothadnék el...

A komák, magukban, igazat adtak Jánosnak; mert a vén Csibihez hasonlatos garázda juhász nem került a Hortobágy mellékén. Az élőfába belekapaszkodott ez a fékezhetetlen vén ember. Ha földig verték, máskor ismét kezdte. A debreceni nagyvásárban verekedés sosem eshetett meg a vén fene Csibi nélkül. Tulajdon édes fia sem állhatta ki az öreg Csibi kötekedő természetét. Szép szál fiu volt ez a Csibi Pista. A káromkodást utálta. Gyerekkorától mindig imádkozott, ezért kedvence volt a hortobágyi szent juhásznak, a híres birkatolvaj Csontos Jánosnak is, aki tíz darab anyajuhot hajtott a Pistának, amikor az tizennégy esztendő alig volt.

- Ezeket a juhokat a jó Isten küldötte neked fiacskám, mert sohasem káromkodol, - magyarázta a hortobágyi szent. Csakis őkegyelme tudta, hogy az ország melyik részében kereskedik valamelyik Istenkáromló juhász az ellopott anyajuhok után?...

Kedves viseletéért, jó kedvéért a hortobágyi juhászok mindnyájan szerették Csibi Pistát. Azért is nagyrabecsülték, mert nemcsak szóval, botra is bátor legény volt a Pista. Ébren alvó, minden pergő zajra talpraugró legény volt Pista. A hortobágyi fogadóban sűrűn fordult szó Pistáról. Bent az ivóban a vastag tölgyfaasztalnál vagy tíz öreg juhász tanyáztatott. Odakint a koplalónál kikötve ugyanannyi számár szundikált. A Gombos János fekete kesely csődör-számara ritkaságszámba ment közöttük, mintahogy gazdája meg a juhászok között volt a legelső.

Csibi Pisti szórakoztatta a juhásztársaságot. A nehéz kampósbot úgy forgott a kezében, mint valami szélvitorla; mert inkább káprázatos vitorlához hasonlított, mint bothoz. Midőn a legény befejezte a bámulatos kargyakorlatot, Gombos János elismeréssel nyujtotta feléje a tele borosüveget:

- Pista fiam, gyere közelebb! Huzd meg jól!

- Köszönöm a János bátyám hozzám való jóságát, - a legény jót huzott az üvegből.

Gombos tetszőleg mustrálta a bojtárt.

- Ember vagy, szerelmes fiam. Én mondom ezt szemedbe. Ügyes vagy! Jó pásztor vagy! Megbízható ember vagy! Ha akarod, Szentmihálytul benkoszton első bojtárom lehetsz.

- Mengyek, János bátyám, - felelte a fölvidult legény, - örülök, ha kendet szolgálhatom. Legalább minden juhászi tudományt eltanulhatok kigyelmedtül...

Gombos János azonban tovább puhatolódzott:

- Magad tudod, ecsém; idáig nem sokat társalkodtam veled. De úgy hallom, hogy igen bátor ember vagy és hamar fordul kezeden a bot?

- Ami azt illeti Gombos bátyám, ez igaz; node magam sem filek egypár koppantástól. Kapott már az én koponyám is, hanem líket még nem ütöttek rajta.

Gombos megtapogatta a legény fejét:

- Erős fejed van, fiam. Még az enyémet sem líkeltik meg, pedig fiatalabb koromba lett volna benne módja...

- Nem is legény ütötte meg azt akkor, bátyám, - Csibi Pista csak kimondta, ami a begyében volt, - ne bizzuk el magunkat.

- Pista, te tán azt hiszed, hogy te az a legény vagy?

- Én azt hiszem, bátyám...

- Nono, Pista fiam, - Gombos megfogta a legény derekát és megszorította.

- Jaj, Gombos bátyám, - a legény fájdalmában fölkiáltott, - a lelket is ki tudná kend szorítani belőlem.

- Pista te, hát ide mernél-i ütni a fejemre?

- Ha úgy akarja, Gombos bátyám, oda ütök én.

Gombos János levette a kalapját:

- No Pista, hadd látom milyen bátor ember vagy. Üss ide, mert nem az az igazi ember, aki üti, hanem aki bírja.

Csibi Pistának megraggyant a bátor szeme:

- Jól van, no! Ha akarja, bátyám, odaütök.

- Akarom, akarom! - mondotta hidegvérün a hatalmas juhász.

Csibi Pista fölemelte a kampót, kemény karral odacserdített Gombos fejére. Sikerült a lékelés. A vér menten kibuggyant a Gombos fejéből. Gombos János zsebkendőjével leborította a sebet és ültőhelyéből fölállott a hatalmas juhász. A többi juhász megilletődötten nézte az emberi alaku oroszánt! Megrebbenve huzódoztak széjjel. Mi lesz most? Hisz félkézszel széttépi ezt a legényt. Félve várták, mit mond most?

- Gyere közelebb, fiam, - mondta szeliden a hatalmas juhász. Csibi Pista bátran mellé lépett, még a szempillája sem rezdült meg, midőn Gombos János kezét fogott vele. - Ember vagy, fiam. Most már látom, hogy van bátorságod, ha engem meg mertél ütni, aki szíttíphetnélek. Most már teljesen megbizok benned, az első bojtárom te leszel, kedves szolgám.

Csibi Pista vidám arccal felelte:

- Megkövetem Gombos bátyámat, én sem vártam ennél egyebet, hiszen kigyelmed parancsolta, hogy üssem meg.

Lóvásár.

Gorzsás Jóska is hadházi hajdú volt, Székely Gábort is Bocskai-népéhez számították, ha mindjárt nem a birtokossághoz tartoztak is. Gorzsás volt a fiatalabbik. Nehézkes léptű, nehézkes gondolkozású, tömzsi gyalogszeres hajdú ember volt a Jóska. Vén Székely Gábor inkább madárhúsával, könnyű fölfogásával tünt ki. Gorzsás füstös volt. A verhenyeges Gábor hajdút furfangja, fürgesége is érdekesebbé tette a székely névre. Abban mind a ketten egyeztek, hogy az ákácoktól árnyékolt méhesben szívesebben hallgatták a „dungók” duruzsolását, mintsem napsütötte pusztán a kaszapenge suhogását... Ellenben telente a fonókban Székelyék voltak a szóvivők. Nyáron a kenyérszerző paraszti munkálkodás helyett inkább a rétséget bújták. Vadmadár tojással szedték tele a tarisznyát. Darúlövő puskával zsákmányoltak ezüstfém tollas kócsagot. Midőn pedig tél következett, a meglékelt erekből halat, csikot meregettek. Olykor a debreceni nagy szabadságkor hajcsárul szegődtek ráckupecek falkáihoz. Le a Bánságig járták a vásárokat. Azonban saját kézre is dolgoztak. Ha egy lovat, marhácskát elköthettek az országos vásárban, Gorzsásékat nem furdalta a lelkiismeret. Zordonabb időben a jó gazda búzás szuszékját is megabajgatták. Kamrákat ástak ki. A tyúkólat sem kímélték. Némelykor a gyepszéken vagy a nyomáson birkát is berheltek. Az ilyen birkát ítéletnapig kereshette a juhász, mert az ilyen lopott birka a két jeles hajdú pogányul telhetetlen bográcsában menten áldozati báránnyá változott... Mivel azonban a kihívóbb bűncselekménytől tartózkodtak, a dolgos hajdúnemzetség szemhunyvást tűrte a két javíthatatlan földterhét. Olykor a házi tömlőbe csukták, olykor össze-vissza verték a kutyaütőket, midőn néhanap rajtaveszítettek, ez volt a csattanósabb büntetésök. Csupán a becsületes munkát nem fogta kezük. Mostan is éppen a pitvarajtóban hasalt Gorzsás. Majd kiugrott a szeme. Madzagkötél végét szorongatta. Előzőleg buzaocsut szórt az udvarra. Az ocsu fölött fadarabba föltámasztva tátongott a dagasztóteknő, a Gorzsás madzagkötele a fadarabra volt hurkolva. Galambcsapda volt ez. Gorzsás hajdú eszelte ki. Hadházi Gergely uraméknál százával költött a galamb, midőn tyúkhús nem került, a galambpecsenyét sem vetette meg Gorzsás Jóska. Igaz, hogy nagy türelem kellett az ilyen galambvadászathoz. Némelykor sokáig a földön kellett hasalni, meddiglen Gorzsás Jóska elránthatta a teknőt...

- Hihi, hi! - csúfondáros kacagás harsant a galambvadász fülébe.

- Hogy az ördög! - Gorzsás mérgesen mordult föl. Már éppen el akarta rántani a madzagot, amikor így váratlanul megzavarták. A fölriadt galambok csattogós zúgással repültek harmadik szomszédságra. - A teremfáját neki! Vagy kelmed az, Székely bátyám?

- Hihi, hi! József ecsém, nem is gondoltam, hogy ennyire csemegés vagy. Még galambpecsenyére vágyakszol?

- Valamivel csak foglalatostkodni kell, ides bátyám! - Gorzsás Jóska szégyenkedve tápáskodott föl.

- Hennyé, te pokolraivaló! Hát néked ez is foglalatostkodás?

- Hát mit csináljak?

- Mit csináljak? Mit csináljak? Még ez a furcsa! Nékem, az öregebbiknek kell számontartani, hogy hólnap lesz a nyíregyházi nagy szabadság!

- Pinz nélkül, mit csináljak én a vásárba?

- Pinz nélkül?... Hászen éppen azt megyünk oda, hátha minékünk is akad ott valamiféle seft?

- Nem bánom. Gyerünk, ha Gábor bátyám jónak látja.

- Hogy jónak látom-i?... Ihol, mán a szeredás is a nyakamban van. A darulövőt is kettészedtem, a szűrűjbe lötyög. Te se' titovázz sokáig. Iziben kenyeret, szalonnát a tarisznyádba, azután gyerünk.

Gorzsás hajdú nyakába penderítette a szűrt. Minekután pipájára is rácsiholt, fokost ragadott a kézbe. A két jeles hajdú „pinz nélkül” így lódult neki a nyiregyházi vásárnak.

*

Híres vásár a nyiregyházi vásár. A Nyírségről, Hajdúságról tízezzrel verődnek ide össze a vásárosok. Mostan is a baromvásárban gyönyörűség volt a jószágfölhajtást nézni. Hatalmasan mozgó fehér tenger volt az ökrök, tehének falkája és a bársonyos szőrű kényes lovak ragyogtak, mint harmatos virágerdő. Számlálhatatlanul széledeztek a bundás birkák. Néme-lyik vad sertéskonda szurtos volt, mint a szurokban fűrésztött ördög... Mindenképpen jó vásár, szép vásár volt ez a sokadalom, csupán Gorzsáséknak nem sikeredett az üzlet. Gorzsás déltájt panaszsra is fakadt:

- Pinz nélkül a vásárba?... Ugyi mondtam ides bátyámnak?

- Ne bosszants Józsep, - fertyegett a foga közül Gábor hajdú, - pinzzel bolond is csinál vásárt. Inkább a szemedet nyisd ki! Aztán filelj is mindenfelé... - Gorzsás váltig pislogott, váltig fülelt, csak nem sikeredett az üzlet, pedig már a lacipecsenye szaga is izgatta. Szinte nyáladozott az erős kivánságtól, midőn a foszlós fehér cipóra, ropogó bőrös cigánypecsenyére gondolt... Arra riadt föl, midőn Gábor bátyja oldalba ütötte: - Héj, te alvajáró!

- No, mit akar kelmed?

- Ne szotyogj, cimbora! Csinálunk már mink is üzletet!

Az ekhós szekeren kis tírják (tót) fiúcska ült. Ostorral csapkodta a saroglyához kötött jóhúsu paraszti lovacskát.

- Nyete! Csak mán vinnének innét!...

Összevillogtak a hajdúk. Gorzsás már oldozta is a kötőféket. A vén Székely a fiúcskával nyájaskodott.

- Visszük mán gyermekem.

- Vigyéék is! Elég sokáig vigyáztam rá!

A hajdúk a lovacskával mihamar előgyeledtek a vásári tömkelegben. Székely Gábor eléggülten sunyított Gorzsásra.

- Józsep, hé! Mit is mondtam néked? - Gorzsás elmosolyodott, bár érthető aggodalmak is gyötörték, mert hiszen az ő markában volt a kötőfék vége. Gábor hajdú leolvasta Gorzsás arcáról a félszet: - Ne rímüldözz, ecsém! Ha eddig segített, ezutánra is megsegít minket a jó Isten...

Gorzsás keserveset fohászkozott:

- Csak legalább a gazdáját ismerném, hogy majd félreállanék az útjából...

Gábor elnevette magát:

- Míg engem látsz, ne filj semmitül! Mindjárt kerül ennek gazdája... Hej, hé! Samu szomszíd! Hová vezeti azt a lovat?

Samu szomszéd valamelyik bizonytalan nyíri faluból girhesecske lovat ráncigált a kócmadza- gon. Samu szomszéd is szintafféle rendü kupecséget üzött, mint Székely Gábor hajdúék. Az

ilyenfajta vásáros emberek szemök nézéséről felösmerik egymást... Samu szomszéd is fürkészileg állította meg lovát.

- No, mit akarnak kendtek tőlem?

- Csak a lovad akarjuk szemrevenni szomszéd...

- Az én lovam igaz jószág.

- Magam is úgy nizek! Rokony a miénkkel. Akár meg is cserélhetnénk.

Samu szomszéd is szemrevette a hajdúk lovacskáját. Űrgette, forgatta a lovat. Takaros paraszti lovacska volt az.

- Nohát nem bánom! Persze tóldás nélkül?

- Tóldás nélkül? Tán megkerültel?

- Lassabban, csak lassabban, földi! Ha kell kendteknek a lovam, jó! Ha nem kell, úgylis mindegy! De én bizony két pengő forintnál több tóldást nem adok a keselyre.

A veres Székely Gábor megrázta fejét:

- Mán látom, hogy csúfolkodik kend, szomszéd. Még tíz pengő forint tóldás sem volna sok ezirt!

- Kendtek meg tán azt hiszik, hogy én lopom a pinzt? Meg aztán nizzik kendtek az én paripámat is.

- Nyüvöd a paripádat, szomszéd! A vak bárónak dicsird a lovadat. Inkább azt nyögd ki mán! Megtóldod-i a keselyt öt pengő forinttal?... Azonban sajátószintén kimondom, csakis azért adjuk ennyiért, mert otthon felejtettük a passzust...

- Megvan véve, - mondotta Samu szomszéd a bizonytalan nyíri faluból. A Samu lelkét sem háborgatta a passzus. Hamarjában fölbecsülte a cserelovát. Látta, hogy jóval többet ért a tulajdon girhes paripájánál. Nehogy megbánják a jómadarak, Székely hajdú markába nyomta az öt pengő forintot.

- Sok szerencsét! - Gorzsás megkönnyülten szusszantott föl. Megnyugodva vezette maga után a kócmadzagos lovat. A Lacikonyhánál áldomást is tartott a két ember. A keselyt a sátorkaróhoz kötötték. Maguknak ételt-italt parancsoltak. Közben Gorzsás félszemmel kifelé is pislogott. Menten talpra is ugrott a távolban támadt vásári fölzúdulásra.

- Ides bátyám, én mán csak körülhízek...

- Eridj! - Székely Gábor jóízűt kanyarított a bőrös pecsenyéből. Gorzsás elkocogott és mire visszatérült, a vén Székely már muzsikáltatott is a Poczok-bandával. Gorzsás izgultan hajolt Gábor bátyja füléhez:

- Ütik ám Samu szomszédot!

- Ütik?

- Ütik bizony. Verik, mint a kétfenekű dobot... Merthogy a vásárban összeakadt a cserelű igazi gazdájával...

Gábor jót húzott a boros üvegből, azután Gorzsásnak is odakínálta:

- Igyál, no!...

- Köszönöm! Nekem mán eligsiges vólt, - a Gorzsás összeszorult torkán akadozva csúszott az ital.

- Így hát ütik a szomszidot... - A vén Székely nyakába kapcsolta a bekötött ujjas, keshedt, kurta hajdúszürt, melynek a szövetjéből már kifoszladoztak a zöld levelek, piros bazsarózsák.

- Ütik ám!

- Úgy kell neki... Hm... Máskor ne csereberéljen! - Gorzsás hajdú ámulatlan pislantott Gábor bátyjára. Minekután még bőrös pecsenyét, foszlós fehér cipót is méretett a tarisznyába, a kulacsot is megtöltette borral, ekkor mondta Gábor: - Gyerünk, ecsém!

Disznóhizlalás.

I.

Nyitu Ádám disznósikoltásra riadt föl. Alig pitymallott a zuzmarás téli hajnal, Nyakas szomszédék torkonszurták a kövér hizót.

- Kövér hizó?... Nyitu Ádám kénytelen volt a száraz kortynyeléssel megelégedni, mert Nyakas szomszédék nem hívták meg a disznótorba Ádámot. Ádám cigány búsán kapargatta fésületlen boglyas fejét. Kebeléből sirámosan böffent föl a szó. Feleségét, a harcsaszáju, kövér cigányasszonyt szólította:

- Hallottad, Náném?

Náné rozoga nyoszolyán, füledt dunyha alatt nyüzsgölődött purdéival. Azonban az éhkoppfröstökre huzódozott a fölkeléstől.

- Hallottam?... Hallottam hát, te rücskös.

- Nono, Náném.

- Csak te hallgass! Dandóék is kövér disznót öltek, pedig csak brácsás a negyedik bandában... Körtinénél is visített a disznó, pedig az csak özvegyasszony.

- Náném?

- Hadd el! Még annál a vín rízeges Kankánál is volt disznótor, pedig am már csak bandába sem jár, a bégét hordozza Lajjék után... Kukuék, Csikariék is - - -

- Náném!

- Murzukék, Poshadték, még csak - -

- Hadd el! Hadd el már, te vadasszony.

- Rézmíves Tódorékról nem is beszélek... Mindnyájan öltek kövér disznót. Node a Naplesi, meg te, soh'sem öltök! A Naplesit még értem, mert a sok purdejával veremben lakik, mint az ürge. Annak jó ürgehús, talán még a görinyhús is?

- Hadd el már, Náné!

- Ámde Naplesi csak szegény tapasztó cigány. Hanem te! Nagynyitu Ádám... Úrhoz számítod magad. Mindig kolbászra, hurkára, gömböcre, meg büröspecsenyére vásik az a szíp fehér fogad.

- Náném.

- Hadd el! Trombitás vólnál, mi vólnál! Fliglihornista... Első bandából. De utolsóbb vagy, mint amék nagybögön nincsen hur. Te még soha nem öltél disznót. Annyicskát sem, mint az öklöm.

Nyitu Ádámnak szikrázott a szeme.

- Hallgass! Náné, hallgass! Megeszlek! Majdnem hajbakaptak a nemlétező kövér disznón. Midőn egyszerre csak elvgyorodott Ádám, sőt kurjantott is Ádám:

- Megván!

Náné kimeresztette szemét. Reménykedve emelgette a pihés, borzas fejét. Cigányék még hisznek a csudákban.

- Mi van meg? Ha a disznó van meg, hol hát a disznó? Ha mindjárt töviskes disznó is.

Nyitu Ádám ezenközben nyakába kapcsolta foltos csurakját. Visszaszólt az ajtóból:

- Lesz disznó, Náném... Kövér disznó a - jövő télre.

Tunyha Náné álmélkodva tekintett Ádámja után. Azután megszoftatta a kisebbik purdét, majd falnak fordult és gondtalanul hortyogott Náné... Pedig ez egyszer tisztán számított Ádám. Mert voltaképpen mi is szükséges a kövér disznóhoz? Csácsóék is így kezdik. Hogy kezdik? Előbb soványka malacot vásárolnak és addig hizlalják a soványka malacot, végül kövér disznóvá gömbölyödik. Már pedig mitől hizik legszebben a disznó? Talán a makktól? Arról csak álmodoznak a disznók. Akkor mitől? Kukoricától. Csőstengeritől.

- Ha tehát tengerivel rakom tele a padot, majd csak támad kövér disznóm is! Nyitu Ádám számítgatott illetéknéppen, midőn jógazda Ormós Mihály háza felé kocogott. A Béni gyerek révén komások is voltak Ormós gazdával. Nyitu Ádám magában így vélekezett: - Majd kirek a nemzetes komátul harmados földet, terem azon tengeri, futja abbul disznóra is, hizlalni is... Magában vigyorgott a cigány.

II.

Nyitu Ádám a szolgálégény fedezetével türhetőképpen somfordált a verécén belülré, noha környékezték a kutyák. Tisztességtudóan kopogtatta meg a kisház-ajtót.

- Bujj'be!

- Szerencsés jóreggelt kívánok nemzetes komám uramnak.

- Neked is cigány!

Ormós Mihály a búboskemence melletti enyhelyről derüsen fürkészte a hórihorgas cigányt. Falatozott a gazda. Lágycipót. Hideg kolbászt.

Nyitu Ádám sóváron pislogott a terített asztalra. Elértette Ormós Mihály.

- Kóstold no! Ha a fogad alá való!

- Köszönöm a hozzám való jószágát.

- Soh'se hálálkodj cigány.

Nyitu Ádám boldogan vicsorgatta fehér fogát. Mégis előbb szemügyre vette a kínált karos-széket. Nincsen-e rajta szurok? Nem rejtőzik-e benne tű?... Nyitu Ádám ilyen gondos szemle után letelepedett a székre. Falatoztak. Használták a rózsás kancsóban illatozó ürmös bort is. Ormós Mihály jólelküleg hallgatta az Ádám terveit disznóhizlalásról, tengeriföld kapálásáról és előre vidult, hogy majd a tunyha cigányok miként izzadnak a határ legtávolibb csücskére kutyagolvást. De meg a kapanyél sem pikula.

- Adok Ádám, hogyne adnék földet. Mindjárt a dorogi csárdalaposnál. Föl is szántatom. Be is vettetem. A termés harmadrészét is padodra rakatom. De becsületesen vígezzíték a munkáját, koma.

- Itt a kezem, nem disznóláb!

- Látom. Tudom... Azóta már meg is főzte volna Náné.

III.

Ebben az esztendőben gazdag terméstől virult a nánási határ. Az Ádámék tengerije gyönyörűen fejlődött. Dicsekedtek Ádámék, hogy az Óperenciás tengernél is zöldebb a tengerijök. Hát még csövére?

- Tudjátok, - úgy mondta Náné, - a purdémnél is nagyobb.

Nyitu Ádámék tengerije addig nőtt, imhol következett a törés ideje is. Midőn a pántlikás szárazlevelek zizegve hajlongtak az őszi szélben és a hörcsög dudorodott pofával hordta vermébe az aranysárga kukoricaszemeket. Csutkából, napraforgó kóróból épült sok száz kunyhó a véghossznélküli kukorica-rengetegekben. Ott, hol lakótanya sem volt, most százával nyüzsgött az ember. Férfiak, nők, öregek, ifjak színes, vidám csoportja bujkált a kukoricatáblák rejtekében... Nóta is zendült. Rakott szekerek kattoptak a dülőutakon. Csengett a címeresszarvu jószág kolompja. Bambult kis csikók nyértezve keresték anyjokat. Az ostorhegyes paripa nyalkán görbítgette nyakát.

Báránfelhők bodorodtak a kék égbolton. Mintha csak a tengeri-táblák közepéből, a csutkahunyhók előtti szabad tüzekből szállingottak volna az égre. A paráznál sült gyenge kukorica étvágygerjesztőn illatozott. Halomra gyűjtve vigyorgott a vörös disznótök.

Nyitu Ádámék egész cigányrokonságukkal kicsődültek. Garmadára törték, halomra rakták a szárazhéjban rejtőző kukoricacsövet és midőn esteledett, a homályból imitt is, amott is tüzek lobbantak. Zümmögő hangok támadtak. Ilyenkor már hűvösek az éjszakák, de nincsen puhább, melegebb ágy a frissen hántott kukoricahéjnal. A purdénak feje sem látszott ki az illatos levélhalomból.

Kukoricacső-fosztás közben dallamok zendültek a melegvérű ifjak ajkáról. Majd a csillagok járása felől beszélgettek. Ki sokáig nézte az útjokat, mélaságba ringatódzott... Mesélgettek is. Némelyik mese tréfás volt, másik hátborzongatós.

- Huh! mi zördült ott a tengericsutka között. Még Náné is fölsikoltott. Majd annál vidámabban kacagták a bogarászó bundás kutyát, midőn a zörgő kukoricaszalak közül elődugta fejét... Majd gyérült a szó. Édes szendertől lankadoztak a fáradt szempillák. Micsoda éjszakák voltak ezek!

- Jó éjszakát! Micsoda álmok repdestek a halálfejű pillék szárnyain.

Még nem virradt, máris fölzajdult a tájék. Kocsik zörögtek. Lármas vasfazék hánykódott az üres kaszárban. A koránérkezők riogatták az alvókat:

- Hej, hó!...

- Csülökre cigányok... Rakodjunk!

Kipkedtek-kapkodtak az álmos cigányok. Már virradt. Nemsokára özönlő napsugaraktól ragyogott az illatos, párás tájék. Garmadában hevert az éjszakákon át fosztott kukoricacső... Máshol a gyermekek turkászgattak a haragos vörös kukoricacsövek után, hanem ebben a garmadában: - Hehehe, hihhi, haha! a Nyitu Ádám garmadájában nem tizenöt-húsz cső vöröslött. Omló vérként piroslott az egész rakás. A napfényben szinte lángolt a sok ezernyi piros tengericső. Ormós Mihály gazda arca majdhogy kétfelé szakadt a kacagásra ingerlő gyönyörűségtől és ha már Mihály gazdának ennyire tetszett a piros tengericső halom, még inkább kevélykedtek a cigányok. Vigyorogtak a fehér foguak, amidőn a szomszéd földekről is gyülekeztek a hajduk Nyitu Ádám vöröstengerijének bámulására.

- Ez már igazi vörös csoda.

- No, még ilyen eset Pócson sem esett, - kuncogtak a hajduk a vastag bajusz alól, nevetgélve híresztelték a csodapiros tengeri-termést, amelyből rakott szekerekkel jutott Ádámnak is. Részelés után Ádám kevélyen kuporodott a rakott szekérre. Melléje huzódott Nánéja is. Ádám hetykén tekintgetett szét, Náné büszkén illegette magát.

Ormós Mihály még a hátilováról is buzdította a cigányokat:

- Ez már csak gazdag termés. Vajjon megbirja a padod, Ádám?

Most már a cigánynak állott följobb. Bizalmaskodva vicsorogta:

- Az én padlásomat soh'se féltse, koma! Kérisfa ágosra ípült az, komám.

- Nono, Ádám! Mihály gazda elvágtatott és útközben mindenhol figyelmeztette a szorgoskodó hajdukat Nyitu cigányra. Azt mondom, megnízzítek, mert az öregapátok sem látott annyi piros tengerit egy rakáson...

IV.

Élesen csilingelt a csengő. Ádámék kikanyarodtak a kukorica-rengetegből. Mindenfelől az útszélre sereglettek a hajduk. Százan kurjongatták:

- Hej, Ádám! Nyitu.

- Állj meg már Ádám, hadd nizzük a tengerid!

Ádám eleinte dicsekvésre fogta. Büszkén mutogatta a sok piros tengerit, csak idő múltán kapott észbe, hogy csúfokodnak a gádzsók, midőn csak úgy harsogott feléje a csúfondáros szó.

- Nyitu, honnét hozod ezt a sok pikulát?

- Nem pikula ez komám, hanem vörös uborka...

- A kutyát bolondítsa kend, - incselkedett a harmadik, tengeri ez! Piros tengeri, ha mondom.

- Ádám, szólj már te is! Valójára piros tengerit fuvarozol?

Már erre Ádám is nekivadult.

- Piros tengerit, hát!... A fekete halál sárgítson meg. Mit akarsz tüle?

Egy útszéli göröngy menten puffant Ádám hátán. Náné visított:

- Jáj, megölik a rájom!

Kacagtak a magyarok. Az egyik sunyin kérlelte a többit:

- Ne bántsátok ezt az ijedt cigányt. Tudja ez, mit csinál? Vörös borjúkat akar nevelni ezzel a sok vörös tengerivel.

- Bolond kend, komám.

- Jól van no! Ha nekem nem hiszi kend, kérdezze meg Ádámtul. Ugy-i Ádám pajtás, a burkus császár katonaságának kell az a sok vörös borju, merthogy a rigiekbe moly esett?

Ádámnak a dühtől vérben forgott a szeme. Náné toroka egész berekedt a kiabálástól. Ámde a hajduk nem unták el a tréfát.

- Én meg azt mondom, la! Ádám darut akar hizlalni.

- Inkább az előháti varjakat szelidítse meg, mert a disznó úgyis megvesződik, avagy ijedtében világgá szalad ettől a sok piros tengeritől... A pajkos magyarok mindjárt rá is kezdték a csúfságos kardalt:

- Nyitu, kár! Kár!

- Nyitu, kru! Kru!

- Kár, kár! Kru Nyitu.

Midőn pedig még azzal is ijesztgették, hogy a kuszmirnak sem kell az ilyen piros tengeri, Ádám keseredetten ugrott le a szekérről, Nánéját a vörös tengerivel együtt faképnél hagyta. Oldalúton kocogott a város felé. Bujkált, mint az ordas farkas. Fogát csikorgatta. Sírt. Átkozódott. Meg sem pihent az Ormós Mihály gólyafészkes házáig.

- Ugyan hamar hazáértetek Ádám, - Ormós nagyártatlan arccal fogadta Nyitut.

- Jaj, nemzetes komám uram, miért cselekedte ezt velem?

Nyitunak rángatódzott a szája, szemöldöke, még az orra is.

- Hát tíged mi lelt, Ádám?

- Hisz még a kuszmirnak sem kell a piros tengeri.

- Ne bolondozz' már te, Ádám. Ormós Mihály nekivörösödött a kacagástól, midőn Ádám a vörös tengeri fuvarozása közben szenvedett csúfoltatásait számolta elő ékes cigányi szóval.

- Jaj, nemzetes komám uram, jaj! A bandából is kikárognak ezek az irigy malaclopó cigányok.

Ormós Mihály vigasztalta a nekivadult cigányt.

- Míg engem látsz, ne búsulj Ádám! Szívesen adok én neked vörös tengerid helyett fehéret is... Ezt különben annál is inkább cselekedhette Mihály, mert hiszen szándékosan vetett piros kukoricát a Nyitu Ádám harmados földjébe... Mindazonáltal Nyitu Ádám végleg akkor békült ki, mikor nemzetes komája göndörszörű fekete süldőt is ajándékozott búfelejtőül. Olyan gyönyörű hizóvá fejlődött ez a süldő, - Náné is elösmerte! Nánási cigányháznál nem szúrtak még ilyen nehéz, kövér barmot... A disznótor-szagra gyült éhes varjak ámulva károgták véres tetemeit.

- Kár, kár...

Nyitu Ádám boszusan hessegette a varjakat. Magában úgy vélekszett Ádám, hogy még mindig azt a hírhedt vörös tengerit kárálják azok az okos, azok a csúfondáros varjak is.

A vadrucák.

Mintha jó szóért adta volna, a Törő mester csizmáit úgy kapkodták a löki vásáron. Többi csizmadiamester uraimék még délután is a szerencsét lesték. Bezzeg Törő Dániel utolsó pár csizmáját is eladta déli harangszóra. Tardosi révész, Vókáli Demeter vásárolta meg ezt a pár csizmát. Nem is igen alkudozott a révész. Törő Dánielnek olyan kedve kerekedett, hogy a „Laci-konyhára” hívta Sarlai, másként Csizmaszár Sándor komáját, a vén hajdu fuvarost.

Csácsó cigányék ott cifrázták a nótát. Utasembernek bőrös cigánypecsenye, foszlós lágycipó sem megvetendő eledelek... Az is fölemlíthető, hogy a ladányi bíró úr mindéig Törő Dánieltől vásárolt csizmát. Bényei Péter volt ez a bíró. Ladány község meg ott fekszik valahol a Tisza-folyó nádbokrétás, gyékényzöld palástu kiöntései között. Örvendezett a két ember, midőn a „Laci-konyhában” találkoztak. Bényei Péter bíró iziben megcsavarta csikóbőrös kulacsa nyakát. Elsőbb öblöset szippantott, majd - miután borjuszáju ingujjával illő módon megtörülte a csutora léleklyukát - Törő Dánielnek nyújtotta a kulacsot.

- Igyék mester uram! Tokajban szűrték.

- Megkövetem a bíró urat! Nem vagyok én erre érdemes.

- Ilyent már ne mondjon a mester úr! Hiszen a kereszteri vásárban sem találtam a Törő uram csizmáinál alkalmasabbakat.

- Hm! Törő Dániel torkát reszelte.

- Node, nem is pártolok el Törő uramtól. Nem biz' én, holtomiglan.

Erre meg már Törő Dániel kínálta föl hadházi ürmössel tele kulacsát.

- Tán csak az én italomat sem utálja a bíró úr?

- Ugy-e bizony hogy megy-bor ez is, mestergazda?

- Megy ám, ha visszük...

Széles mosolyra derült a bíró piros arca.

- Meg ne sértődjik bátor beszídemem, a mester úr! Ám, úgy hallottam a hajdu atyafiaktól, kigyelmed nagy barátja a vizimadaraknak?

- Ha hallotta, jól hallotta bíró uram. A szoboszlói Kösüly-folyó mentén születtem én. Onnét származtam el, a nánási kövér földre... Nád között, a rítségem játszogattam én. Jelenleg is tartogatok két darut.

Bényei Péter bíró mosolyogva folytatta beszédét.

- Gémeik, gólyák, ami vadvíz-járta határunkon sem idegenek... Azért a sok takaros csizmáiért, no meg a hozzám való igaz barátságáért egyszer olyan ajándíkot viszek kigyelmednek, holtáiglan megemlegeti.

Magyar embernek nem tulajdonsága a kíváncsiság. Azért Törő Dániel sem firtatta ez ajándéknak a mivoltát... Az őszinte barátkozás után kemény kézfogással búcsúztak egymástól. Bényei bíró elment Ladányba. Törő Dániel Csizmaszár Sándorral Nánás felé. Boros fővel indultak útnak. Igazat megvallva, Törő Dániel el is felejtette a ladányi bíró ígérését... Annál inkább fölvidult a lelke, midőn esztendő múltával kocsi zördült a közvégen. Sallangos hámu paripák húzták ezt a kocsit. Éppen a Törő Dániel rácsos kapuja előtt állott meg a kocsi. Bényei Péter bíró ült a kocsi hátulsó ülésén. Bőrös volt az ülés. Bényei Péter bírón selyemvirágos fekete szűr ékeskedett.

- Adj' Isten jónapot, Törő Dániel uramnak.

- Isten hozta szegény házamhoz Bényei Péter bíró urat.

- Mester uram! Mifelénk úgy tartják, jobb későn, mint soha! Tehátlan én is beváltottam az ígéretet.

A kocsis vesszőfonat kosarat emelt le a kasfarból.

- Sáp, hápp! - vadhangok hallatszottak a kosárból. Bényei Péter bíró a Holt-Tisza szigetén pelyhes vadrucafíókákat fogdosztatott össze, ezekkel kedveskedett Törő Dánielnek... Örvendeztek is Törő mesterék. Abban az időben ajándékmarrhának nagyobb volt áránál a becse. Ültek is nagy áldomást az örömeire. Törő Dániel mindenhol dicsekvett a vadrécével.

- Ragyogó bársony a tolluk. Gyöngyházfines a szárnyok, - ekként dicsekedett Törő Dániel... Nőttön-nöttek a vadrucák, még lábasba sem került a pecsenyékük, Törő Dániel mindenhol szájhármónikázott a komáknak: - Koma, ha a must kiforr, csapunk dáridót. Az anyjokom vadléré főzi meg, süti meg a kácsákat...

Közben múlt a nyár. Szuszékban, hombárban pihent a garmadára hordott buza. Hordót töltött a szüret. Bevágott a kukoricatermés is. A padláslyukból koszoruba kötött piros tengeri csövek mosolyogtak a járókelőre. Fölhizott a Hajduság. Vidámak, jókedvűek voltak a hajduk.

- Csálé Csengő... - Miközben erős karral fordította ekéjét, nótát dudolt a szegény béreslegény:

Szánt az ökör, csörög-csattog a járom,
Jaj, Istenem, merre van az én párom?
Az erdőben minden fának van ága,
Jaj, Istenem! Magam vagyok csak árva...

Bár lomhán léptettek az ökrök, mégis szaporodtak a barázdák. Kidugta fejceskéjét a gyöngén zöld őszi vetés is. Kint a pusztán sárga nyárlevelet sodort a szél. Hűvös éjszakák következtek. Dániel mester elégülten hunyorgott a rucákra.

- Anyjokom! Maholnap megtartjuk a vacsorát. Hehe! A jeles vadréce-ruca vacsorát.

Valóban elkövetkezett ez az idő is. Törő Dániel utcasorjára járta a komákat:

- Vasárnap este ne sajnáljanak elfáradni szegény házamhoz. Vadréce-ruca vacsora lészen.

Másként történt. Törő Dánielék szombat virradtával hiában keresték a házinevelésü vadrucákat... A pocséta szélen látszott még tapséros lábuk nyoma. Pihét is hullajtottak eleget. Csupán a rucák nem voltak sehhol, Törő Dániel a cigányokra gyanakodott:

- Bizonyosan Dudriék emelték el a vadrucákat. A cigánynemzet ilyen csemegés-fajta.

Törőné asszony fejében megvillant valami.

- Apjukom?

- No, mit akarsz?

- Márcsak megvallom! Ijféltájt különös zajgást hallottam. Mintha a rucák zsázsongtak volna?... Szólni is akartam apjukomnak, de elnyomta szememet az álom.

Ámde hiába kutakodtak, nem kerültek elő a vadrucák, ellenben Törő Dánielt holtáig kunérozták a komák:

- Koma! Dani koma! Hiznak-i már a vadrucák?

- A paszulycsürköztét neki! Ne bomoljanak már kendtek, - dohogott Törő mester.

- Haha! - nevték a komák, holott pedig ökelmek se tudtak többet a Törő Dániel vadrucáiról; mert azon az őszi éjszakán vastagon bodorodtak a felhők, midőn a rucafalkának nyoma-veszett... Már fagytól pillédzettek a vizek. Kezdődött a vizimadarak vándorlása. Vadlud, réce, vöcsök, szárcsa vándorútra indultak az északi mocsarakból. Az éjszakában vándorló madarak búgva hasították a levegőt. A fekete felhők rengetegéből nagynehezen kiszabadult egy fáradt holdsugár. Éppen a Törő Dániel eperfájának hegyén pihent meg. Mélabúsan kongott a toronyóra. Madárcsapat után madárcsapat nyomult a végtelenségben. Egyszer csak fölneszelt a holdsugár. Kerekre meresztette pislaszemét... Már ugyancsak nyugtalankodtak a Törő Dániel kácsái. Szárnyuk alól kihúzták bársonyos szép fejüket. Belenéztek az éjszakába. Hallgatták az éjszakai hangokat. Elsőbb a kunkorgóstollu gácsér szólalt meg. Búgott a hangja:
- Gváp...

Káprázatos hirtelenséggel fekete madárcsapat iramlott keresztül a Törő Dániel kertje fölött. Szinte sodorták az eperfa hegyét, ijedtében lekushadt a holdsugár.

- Gvoá! - bizonyosan ezek a fekete madarak is szóltak valamit a Törő Dániel rucáinak. Imhol, szétcsapta szárnyát a gácsér, utána a többi is. Törő mester erős bizodalmban szárnyokat sem metszette a rucáknak és fölzudult a falka. Elébb ugyan esetlenül verdesték szárnyokat. Zavarodottan csapongtak. Majd éleset kurjantott a gácsér:

- Kvápp! Gvá! - megismerte szárnyaerejét. Néhány csapással a levegőbe lódintotta magát. Példáját követték a tojók is. Egyik fürgébben, másik esetlenebbül. Gvá...

A pihenő holdsugár elmélázott az ősvadhangokon. Fölsóhajtott a sápadt legény:

- Szabadság! Szabad puszták világa! Ti vagytok az én gyönyörűségeim is.

- Kvápp! Gvoá...

Megrázkódott a holdsugár. A gyönyörűségtől rázkódott meg. Midőn a Nagyfeketehalom felől megcsapta a szabad puszták nyers levegője... Az eperfa hegyéből fölugrott a holdsugár. Hegedűjét hóna alá szorította a sápadt legény. Vándorbottal kezében nekilódult a nagy éjszakának. Foszlányos csurakját libegtette a szél. A fellegek közötti országúton ezüstös por felhődzött a holdsugár lábanyomán. Az álombamerült hajdúházak keskeny üvegablakába is szóródott ebből a porból. Virág Kola gazdáéknál ki volt törve az egyik ablakkarika, néhány ezüstös porszemecske a feketeszemöldökü hajdúleány fehér orcájára pattant. Szűzies álmában elmosolyodott a leány... Piros buzás almák illatoztak a mestergerendához dugva.

A selyem fejkendő.

Tikk-takkolt az öreg óra. Téli estén a talpas lámpás enyhe fényénél Dobó néni előre hajtotta fehérfejkötős fejét. Dobó néni kék szemében a tisztán eltöltött élet aggkori békéje, megnyugvása mosolygott. Keskeny, vékony kezecskéjével fehér vászonkötőjét simíttgatta. Az ódon karosszékéből úgy tűnt föl törekeny kedves alakja, mint öreg, nagyon öreg fekete virágvázában egy omlatag, gyöngéd fehér virág. Tikk-takkolt az öreg óra. Halkan, szeliden beszélte Dobó néni:

- Akkor még virágjában volt a gazdám.² Fiatal házások voltunk. A búza már virágzik, vagy talán már érik is, amidőn György napja következik az orosz-kalendárium szerint. Dorogon lakott egy kedves emberünk, Kozák György uram. Mindétig nagy György-napokat szokott tartani. A házánál sokan, sokfelől összejöttek ilyenkor. Nem volt még akkor olyan lenézi világ. A Kozák György uram házánál együtt cicáztunk, táncoltunk, mulatoztunk ilyenkor a legelső fiatal földessasszonyokkal. Mi, nánásiak, három-négy kocsival mentünk György napjára. Mi menyecskék és a lányok külön kocsin ültünk s hogy a port ne verjék ránk, hátul szekereztek az emberek. A ruhánk többnyire fehér és vasalt volt, csupán a pruszlikunk volt ragyogó selyemből, bársonyból, no meg a főkötönket is selyemből szabta Fodorné asszony. Iskátulyákba, kocsiládákba raktuk el a kényes holmikát. Dorog aljáig köznapi öltözőinkben kocsiztunk. A fészületnél, a bokros ákácfa-soron túl magasnövésű búzatablák rengedeztek. Kék búzavirág, piros pipacs inderkedtek a kalászok közül. Megállítottuk a kocsit. A búza közé mentünk az iskátulyákkal, a ládácskákkal. Már napáldoztára hajlott az idő.

- Látlak, látlak! - az emberek a kocsikról hamiskásan kiáltozták.

- Ehen, - mi fiatal menyecskék és a lányok csak nevtünk a búza között. Vastag szőke haju, meg fekete asszonyok voltunk mi ott együtt. A fahegyről még a lemenő nap is kíváncsian rezgelődött felénk.

- Juj! Zsuska gömbölyü karját megszurta az acat, Kati is éleset sikkantott ám. Midőn a leterített pokrócon kivágott pici cipőkéjéhez áttört selyemharisnyáját húzta föl, egy szöcskő ugrott a fehér lábszárára. Juj! éleset sikkantott a Kati is ám. Mi meg kacagtunk; mert hamis eszű a fiatalság... Node, amikor fölöltöztünk és kijöttünk a búza közül, olyanok voltunk, mint szép tündérsereg. Búzavirágbokrétát tűztünk selyempruszlikunkra. Minthacsak iskátulyából pattantunk volna ki, a mi ruhánk nem volt gyűrődött. Kozák György uram házánál leginkább a mi táncunkat esengték a férfiak... Másnap azután, mikor hazakerültünk, nézem! Nézem! Keresem! Bizony én elveszítettem valamit. Mit veszítettem el? A marcelin selyemkeszkenőm maradt oda. Pedig azt a keresztapám hozta a debreceni nagy-vásárból. Hennye! Hennye! Búsultam. Még mondtam is a gazdámnak, hej, csak még egyszer láthatnám azt a kedves drágaszép kendőt, szívesen annak adnám, aki fölmutatná! Hennye, hennye! Bizonyosan odamaradt az a búzatablában, amikor az aranyszőke kalászok között öltözködtünk.

- Ehm, hem! - a gazdám nem szólt rá semmit, csupán inderkedve mosolygott a szemembe.

- Bizony van is ezen mit nevetni! - durcásan hátat fordítottam neki. Átmentem a nagyházba. Fiatalság boldogság, mert magamban úgy számítottam, hogy majdis utánam kocog, majdis megvigasztalgat a gazda. Nohát várhattam rá. Nem jött bé bizony az a pogány! De még inkább elfacsarodott a szívem, amikor a nagy lódobogásra az ablakon kilestem. Elfacsarodott a szívem, sőt még sírva is fakadtam. A gazdám lova dobogott. Az én fiatal gazdám badáros hátlován éppen akkor lovagolt ki a kapun. Sírva fakadtam bizony én. Bánatomban,

² A hajdu asszonyok a férjüket gazdának, gazdámnak, is szokták nevezni.

mérgemben a bőrös puha kanapéra dőltem. Addig szityegtem ott, hogy elnyomott az álom. Csak akkor kezdtem ébredezni, amikor a homlokomat megsimította valaki. A gazdám volt az.

- Édes anyjukom! Kedves kis galambom! - mint csak a lépesméz, édes volt a szava. Hízeleghetsz pogány, - gondoltam magamban. Még inkább lecsuktam a szememet. Még inkább összecsucsorítottam a szájamat... - Hennye, pedig hoztam ám valamit! - súgta a fülemben cselesen az a huncut ember. Nyiladozni kezdett szemem. Valami megsuhant a kezében. Fölpattant a szemem, az örömsikoly fölszakította számát:

- Mit hoztál?

- Ezt ni! - imhol orcámhoz simította marcelin selyem-fejkendőmet, nevetett a betyár, - ám csók ennek az ára.

- Én pedig már nem szegem szavamat, mondám én, tartsa meg hát kelmed. Használja el nyakbavaló kendőnek, mondám én.

- És a csókot? - közbevetőleg én tudakoltam Dobó nénitől.

- Hennye, hennye! Maga hamis!... Nohát, nem panaszkodhata a csók mián sem az én kedves gazdám. - Dobó néni keskeny, szép öreg arcán a boldog mosolytól, a boldog emlékektől elsímultak a ráncok. Kötekvőleg tikk-takkolt az öreg óra. Jókedvében a talpas szelid lámpa is föllángolt és pillanatig mintha ismét az a liliumkék szemű fiatal menyecske varázsolódott volna elém, aki a dorogi földön, a búzagalászok között elveszítette marcelini selyem-fejkendőjét?

Az utolsó nóta.

Körté Dávidot csak túrték a bandában, pedig nem utolsó cigány volt. Kucsuk Vilmos első primás helyére is odaállhatott volna Dávidka, ha a természet nyomorék cigánynak nem teremti. Szakajtókosárnyi púp dudorodott a hátán. Horpadt melle is herdécselt. Az egyik lábára is bicegett Dávidka... Node annál nagyobbra nőtt villogós tekintetű feje. Nem... Nem! Banda elé nem illett az ilyen púpos cigány. Ez a dicsőség az olyan cigányt illeti, minő Kucsuk Vilmos volt. Kerekfejű, göndörhaju, sötétkékszemű, széles vállu cigány volt Vilmos. Gavallérosan hajladozott a dereka. Midőn kövér állához szorította a hegedűt, nyúlánk kezében kacagott a szárazfa! Uras volt még a ruházata is. Hanem azért került olyan bolondos úr, aki a púpos Dávidkát parancsolta maga elé:

- Húzzad, Dávid! A fülembe húzd!
- Méket?... Tekintetes uram.
- Dávidkám, hej! hogy: - kékeres a szőlőlevél...

Dávid húzta! Szeme is könnybe lábadt, úgy húzta a cigány.

- Dávidkám, igyál!... Dávidka ivott... majd az átduhajkodott éjszaka után, a kerítések mentén neki-nekilódult a hideg sárnak. Nagybátyja, a böngőhordozó vén cigány részegen ténfergett utána. Jajongott az öreg Dudi.

- Jáj, te zöldség... Összetöröd a hegedűdet.

- Inkább a böngőre ügyeljen kend! - csuklandozott Dávidka s még a sárból is magasra tartotta hegedűjét. Ez a szerszám volt legkedvesebbik vagyona. Mikor az utcagyerekek sárral dobálták, akkor is ezt a szerszámot óvta.

- Zöldség! Hol a sárkefe, zöldség? - a fickók csúfondárosan kurjogatták utána.

Dávidka esetlenül lógatta nagy fejét...

*

Némelykor, midőn vidám nótát hangoltak, ekkor is köhécselt Dávid. Hiába döfölte a pikulás, Dávid köhögött, a púpjá is reszketett belé... Kállay Bálint jó mulatós úr volt, hanem azért mindig Dávidkával húzatta az igazánda bús magyar nótákat. Ilyenkor tűnt ki, micsoda varázslatos hangok rejtöztek a Dávidka hegedűjében. Egyszer barnaszemű cigánylányt is megigézett a nótájával. Barnaszemű cigánylány is azokért a nótákért szerette meg a púpos kis cigányt. Azonban a szerelem balzsamos csókjától sem gyógyult meg Dávidka, sőt utóvégre a bandából is kimaradt, midőn már az eperfáról is pergendeztek, hulldogáltak a sárgapiros levelek. Dávidka arcán is ilyen hervatag piros szín gyuladozott ki, mint tűnő viszfénye az életnapjának.

Ereje fogytával naphosszant az eperfa alatt üldögélt a beteg cigány és őszi alkonyatkor maga bús kedvére hegedülgetett... A közönyös járókelők neszezve állottak meg az utcán, olyan megkapó volt a hegedű mélységes bűgása, zűgása.

... Hegedült, hegedült a púpos cigány... Nesztelenül ereszkedett alá a daruszürke szárnyu alkonyat. Felhők torlódtak.

Sárga falevél csapódott a Dávidka reszketős kezére. Összerezcent a cigány. Fejét fölemelte. Égő szemmel neszelte a homályt; mert hangokat hallott! De micsoda hangok voltak ezek? És a kerítésnél különös árnyalak suhant el... Talán ez szólította volna azon a csodálatos hangon? Megborzongott a beteg cigány teste. Megnyikkant a hegedűhúrja. Földreejtette a vonót...

Zsibbadozva emelkedett föl... Mintha nyomon követték volna? Hangok búgtak bódult feje körül. Sötét madarak csapkodtak feléje. Selyemlágy szárnyak simultak lázas forró arcához... Dávidka fölbukott a pitvarajtó küszöbén.

- Anyám! - fölherdült a cigány.

- Mi az! Fiam, mi bajod? - A vén cigányasszony és a barnaszemű fiatal mátka karjokra emelték Dávidot.

A férfinép már a fogadóban muzsikált. A sutban még vicsogtak a rajkók... Az omlatag dunyha alatt is hánykódott a cigány.

- Anyám! S te barnaszemű fiatal cigányasszony, kedvesem, ma halok meg...

- Fiam...

- Galambom, ne beszélj ilyent!

Dávidka tápászkodni kezdett. Mátkája derékon ölelte. Anyja riadtan kérdezte a fiút:

- Fiam! Hová?

Kerekre nyílt a cigány szeme. A szoba sarkában olyan mélységes sötétség borongott... Lázás szavak szakadoztak ajkáról.

- Ott... Kint az eperfa alatt, midőn hegedültem... Hallottátok?... Én láttam is! Az utcai kerítésnél suhant el... - Dávid! Dávid! nevemen szólított. Kicsoda volt ez? Hová tűnt el? Miért hívott engemet? S azok a madarak is a pitvarajtónál? Hallottátok?... Meghalok. Ma halok meg.

Anyja és mátkája babonás félelemmel hallgatták a beteg cigányt. Dávid fáradtan dőlt vissza párnájára s elszenderült a cigány. Midőn mély álmából fölébredt, éjszakai szél rezgette a papirossal raggatott kis ablakot. Fölsóhajtott a cigány: - Az ablakot... Az ablakot nyissátok ki!

A pislogó méceses táncoló árnyékokat imbolygatott a falon... Dávidka beteg tüdejébe balzsamként szüremlett az éjszakai édes levegő. Széltől tépett levelek, hervadt virágok, hulló harmat illatától volt terhes ez a levegő. Dávidka hegedűjét kérte. Azok után a szilaj bús magyar nóták után vágyakodott, amelyekkel sokat ríkatta a részeg urakat is... Ámde keze nem bírta a vonót. Száraz ujjai bágyadtan pengették, lázasan tépdesték a húrokat. Oly idegenszerűleg nyikogtak, pattogtak, búgtak azok a húrok, hogy a rajkók ijedten bújtak összebb a sutban.

Most megint mi volt ez? Mi történt?...

Csak egy húr szakadt ketté! És a beteg cigány boglyas nagy feje hátrahanyatlott.

Anyja, a vén cigányasszony báván nézte fiát! Sűgva mondta a barnaszemű mátkának:

- Zsóka! Nézd... Mosolyog!

... Valójára aznap éjszaka halt meg Dávidka, midőn daruszürke szárnyu őszi alkonyatkor hangokat hallott.

Nánási halottak.

Horváth Mihály temetőcsősz a Kovács kántor szikárságáról szokta mondani:

- Olyan agártestű volt úkigyelme, talán még a lilek is a testibe száradt?... Bár hiszen kántornál nem is a testi kövérség az irányadó.

- Hogy érti ezt, bátyám?...

Ez a kopasz, sárga koponyájú, vén temetőcsősz már sok száz padmalyos nyugvóhelyet ásogatott az ősökhöz tért hajduknak. Most a kínált dohányzacskóból hálásan tömködté pipáját. Csiholt is. Égő tapló, tüzet fogott dohány illata terjengett a levegőben. Elégülten vigyorgott az öreg csősz. Néhány foga hegyesen mereszkedett ki az inyéből.

- Mert nem is másként igaz ez - uram. A főhadnagyot, szenátorokat, kurátorát, papját szemfőre is válogatja a hajdu, nehogy pipaszurkáló inakkal csúfolják a dicső hajdunemzetséget. Hanem a kántor más.

- Miért?

- Lám, a nánási földön is ősidőtől agárlíptü, szikár diáki emberek a kántorok. Galambom, magatok itélkeztek. Midőn a bársonnyal bevont, porcellántfejű szögekkel rakott koporsót kiteszik a gyászház udvarára, fekete fejkendő sirató nők, sodort bajszu atyafiak állongják körül a koporsót. Galambom, magatok itéljétek meg, miként illenek a bársonyos koporsónál fejtül, fülmile hangu iskolás gyermekek közéjébe kántornak az olyan nevető vörös arcú, kövér ember, aminő például Dobos rektor uram is?...

- Miért, bátyám?

- Csak lípésről-lípésre, uram. Nízzük a komákat és azt a sok darázdereku komámasszonyt, kiknek lippenős selyempillája alól harmatos virágként bomladozik az üde szempár... Micsoda szomorú gyülekezet ez a fekete pomparuhában! Mégis, ha a komák ezt a nevető vörös ábrázatot koporsóvégtől látják, Halálországának ez egyszerű lelkeken borongó árnyai is rózsásra pirulnának, midőn Dobos rektor csintalan nótákhoz szokott borizü hangját megrecsegteti. Persze, ilyesmire nem figyel az úrféle... Mindenkinek az a sok névnap, kézfogó, lakodalom, keresztelő, disznótor, szüreti vigalom, körbál ötlük eszébe, melyeken ugyanez a vörös kövér rektor koma: „Ej, haj! Sohse halunk meg!” kurjantással buzdította virradatig tartó táncra a komákat, komaasszonyokat, kiknek a kópzeletiben így Dobos rektor húsos ábrázatának látására még Halálország eme nyitott kapujánál is a múlt vigalmak, a holnap, holnapután, meg azután következő barátkozások derűs kipei tünedeznek elő...

- Mond valamit kigyelmed.

- Galambom, azirt hagyjátok helyben a nánási hajduk választását, midőn a száradt ábrázatu diákokat válogatják kántornak... Mint nádkés a hangjok. Nem halálosan, de fájdalmasan metszegeti a bánatos hajdukebleket. Agárlíptének is hasznát látja a kántor. Távol esnek egymástól az alsó- és felsőtemetők. Kövér ember ezt a talpalást, a különféle időjárásnak kitett szabadban való inekelgetést nem birná sokáig. Előbb lába rokkanna meg. Azután melle herdülne föl...

- Horváth bátyám, én erre nem is gondoltam.

- Meghiszem azt... Pedig csak látni kell azt a keskeny ábrázatu kántort, midőn rázendíti a halottas éneket. Bezzeg, kövér könnyü perdül a komák bajuszára. Táncraszer karcsu komaasszonyék agyát sem csiklandozzák hejhujázások! Ez egyszerű lelkek előtt is teljes komor

fenségében tárul ki a sejtelmes Halálország, ahová - imhol! már Nyakas komát is viszik a halottas kocsi fogott táncos paripák. Nyakas komának sajátnevelésű paripái.

- Ejnye...

- És még egy utolsó zökkenés a sárga homokig ásott hajdusírnál. Galambom, ne filtsétek a koporsót. A padmalyban nem nyomják azt a dübörgős göröngyök... Élesen sívít a kántor úr hangja. Az ínekesfiúk torkából zokogón repdes a búcsúszó. Koma, sohse szígyenld perge-dező, kövér könnyüidet. Ti pedig zokogó komaasszonyok engedjétek át sziveteket, lelketeket a fájdalom hegyes nyilának. Ezekből az érzésekből fakadnak a vigasz, megnyugvás, a majdani találkozáshoz fűzött reménység virágszájai... Az ösmeretlen útra ez a hit az egyetlen ídes vigasztalónk és vezetőnk, melynek búsongós dalait Kovács kántor úrék inekelgetik a távozó hajduknak. Ám, szíp is a temető.

- Csakhogy meg kell szokni.

- Jó lílek könnyen megszokja. Hisz, a mi temetőnkben is ezrével virágzik az ákácfa és az anyatermészet vadvirágokból terít csodatarka, illatos palástot a sírhalomra. Midőn pedig virág hervadt, levél száradt, következik a tél. Varjak, éhes varjak lézengenek a lombtarolt zúzos ágakon. Hópihék szállinganak -

- Hahó, Mihály bácsi! Kovács kántor úrral hanyadán leszünk?

- Sohse töprengjen úrecsém. Vígezetül úkigyelme is az én felügyeletem alá került... De már ekkor nagyon elöregedett Kovács kántor úr. Orcája még víkonyabbra nyúlt. Fehér szakáll borult mellére. Télen nehéz báránybőrsüveggel oltalmazta fejét. Hiában lípegetett oly fürgén, mert a Halál az egyik télen öreg Kovács kántor urat is utóírta. Mégis csak volt lelke a szikkadt testü öregnek, mert minekutána kiköhögte lelkét, meghalt. A szomszédbeli vín komaasszonyok mosták meg. Fehér szakállát is kifisülgették. A pedrót sem sajnálták bajuszától. Ünnepi fekete atillában, zsinóros nadrágban, újabbik csizmájában terítették ki az öreg kántort. Zúgtak-búgtak a harangok. A hasonlólag metszős hangu, nádszáltermetű fiatal orgonista kántor legszomorúbb ínekeit inekelte, nemcsak a diákgyerekek, de még a tanító urak is segítették néki...

- Ez már igazán szép pompa volt.

- Még mennyire! A diófakoporsóba fektetett öreg Kovács kántor úr felhők felé iparkodó lelke is jól hallhatta ezt a sívító, éles íneket: - halld meg lílek, mert néked beszílek... Mondom, hallotta is. Felhők közötti gyalogútjáról szánakvón tekintett utódjára, a fiatal orgonista kántorra, midőn a fiatalembernek megbicsaklott hangja. A hópihék is kavarogni kezdettek... Bezzeg, a boldogult egyenlő szárazsággal, egyenlő szelidséggel búcsúztatgatta el bár az ifju, bár öreg hajdu felekezetit, valamennyit. Ez a hópihe is bizonyosan az öreg kántor úr fehér szakálláról hullongott, midőn fejét rázdogálta, mondani óhajtván:

- Hej, kántram! Ecsém! Mi dolog ez? A jó pap sírhat a gyülekezetével, de a jó kántor sohasem sír, inkább rikátja fekete ruhás felekezetét.

- Érdekes...

- Már én nyitvatartom szememet... Mindjárt a főút mellé temették Kovács kántor urat. A csőszházlakból - holdas íjszakán - tisztán ellátok odáig... Estszálltig az új hantot is betakarta a hó. Vesző jó lílek, nyugodjék! - magamban így gondolkoztam. Midőn pedig családom is lenyugodott, magam is a sutba huzódtam. Bundástól a boglyakemence mellé. Jóizü szender bocsátkozott szememre... De mi volt ez? Puffant valami. Ütődíst éreztem. Riadtan tápászkoztam föl. Hát a kandur ugrott rám a kemencetorokról. Nyirvákolt a macska. Nyakon malkoltam. Bizonyosan félredologra kívánczozik, mondtam magamban. Na, mindegy! Mondok: a

pitvarba dobom a macskát, hát lekecmeledtem a sutból. Indultam az ajtó felé. Ezenközben az ablakhoz villogtam, melyen különös rezgő fénypántlika libegett be és hangokat is hallottam, mint midőn vad, magányos rít ségen fagyottlevelű nádszálakat tördel a szél és bele-bele-fütyörészget a törött nádszálba? Vagy nímely íjszakán, láthatatlan madarak vándorlásakor, a felhők sötét berkéből zajgulnak ilyen zsidbasztó zengések? Fájdalmasan gyönyörű hangok. Emberi fül nem is érti. Borzong tőle... Mostan a temetőből is ilyen zengés verődött felém. Markom menten kiterpedt. Nosza, a kandur is elugrott. Az ablaknál többször megdörzsöltem vln szememet. Hegyes szárnyu szél csapkodta a zúzos galyakat. Havat szagatott a sírhalmokról. A foszlányos fehér alakzatok mind egy irányban, a Kovács kántor úr sírja felé sodródtak. És egyre hallottam azt a lílekrezdító zengést. Mi vólt ez?

- Álom. Káprázat, bátyám! Szélvész viharzott a havon. Szélvész csapkodta a fákat.

- Persze! Az urak mindent magyarázgatnak. Okát-fokát keresgetik mindennek... Pedig én már csak ösmerem a temetőt. Nyári estéken - midőn Virág tehenemet legeltetem - íjfélekig heveríszek pázsitos öreg sírhantokon. Még ilyen zajdulást sohasem tapasztaltam a vln temetőben.

- Ugyan, mit tapasztalt, bátyám? Hisz kelmed értelmes ember.

- Jártam is níhány diáki iskolát. Most meg temetőcsősz vagyok és higyje el, nem hófoszlányok voltak azok. Nem a zúzos galyakat zúgatta, zengette a szél, midőn Kovács kántor úr először íjszakázott kint a temetőben; hanem a kántor által kiínekelt halottak keltek föl. Azok a reszketős fejű hajduvínék, akik a templomban - az öreg kántor úr boszúságára - annyiszor félrekanyargatták az íneket. Azok a korcsmákban duhaj, fokosos, hosszú bajuszu komák is, kik szent zsoltárok helyett inkább betyáros nótát ínekeltek. Még a lippenős szempillájú, pici topánkás hajdu menyecskék is, kik - lakodalmi szilaj táncban - ölelő férfikarba engedték selyempruszlikos derekukat. Pártás hajadon lányok. Gyermeknípség fehér tömege. Hajdu halottak száza, ezrei ínekeltek egy utolsó dalt, miközben Kovács kántor ur diófakoporsójára - a sirpadmalytorokbul - szemecskésen pergendezett a homok. Hihi! Az a fekete földdel elegyes kövér homok, amely minekünk aranynál becsesebb, aranynál is elébbvalóbb.

Árva Máró Miklós.

Azám, a Kolák, még a Márók is híres nemzetség valának odaelő. És a Kékiek!... Lovonjáró nemzetség volt ez mindnyája. Némely nap négy paripát is összefogtak a futókocsiba. Hová réztokos kardjokat ajánlották, nem volt kétséges a viadal. Szilajcsapásu hajdukard csörgött-pörgött abban a rezes-tokban. És ládd! Ma meg a nemes Kékiek is napszámra járnak. Nem a kardmarkolattól, kapanyéltől, kaszanyéltől töredezett föl a hajduvitézek ivadékának tenyere... Miközben rendekre dült a hajnali harmattól fűrésztött illatos fű, ama kaszás ember lelkét is meglepte a mélaság harmatja. Révedezve tekintett szét a libucjárta érpardon. Fenkövel fenegette kaszáját, ami alkalmas idő volt a sajtó derék egyengetésére, de kurtaszóváltásra is. Napszámrajáró hajdukománk a messziről kéklő Nagyfeketehalom felé suhintott kaszája sugárfényes hegyével. Büszkén említette a hájrahizott botos ispánnak:

- Uram! Amaz is ott Kéki föld volt. Az volt az...

A vörösnyaku botos ispán nevette a hajdut.

- Márton gazda, nekem mondja ezt?

Hajdu kománk szilajdacosan rándított vastag szemöldökén.

- Nemis a lovad farához beszéltem szomszéd.

A kövér ispán pihegve mászott a talyigára. Oldalba ütötte a pejkit és vigyorilag szólott a morcos hajdura:

- Nono, Márton gazda! Hisz tudhatná kend, hogy nem adok semmit a vóltra...

A többi kaszás komák nevétek a napszámra járó nemes hajdut, akinek ilyenkor még inkább sajtó hóllyagtört kevély markát a goromba kaszanyél.

*

Daru madár szólaljtatós őszi éjszakán hallatszott ez a beszélgetés. Az öreg ház tornácfáján már hervadozott a vadszőlőlevél. A borulat sötétjében egyedül a mi asztali lámpánk pislogott. Borzongató szellőket csapdosott az éjszaka. Öreg Máró Miklós hajdu komoran rázta szegletes nagy fejét. Mint vén daru, rekedtesen búgott hangja:

- Úrecsém! Azért ne is dicsíriék, nekem bizony ne is dicsíriék ezt a mai nagy magyar szabadságot. Vagy talán vakok magok? Teljesen megvakult ez a mai magyarság?

- Ejnye, ejnye! Öreg ember létére hogy mondhat ilyent?

- Pedig hóltomig mondom. Mert csak az Istentől vert vak nem látja, milyen nagyra nyílt nímelyik embernek a szeme? A betévő falatot is kiszedik kezünkéből. Semmibe nízik azt, kinek elődei a földet szerezték. Pedig azoknak a csontjától a barázda is termékenyebb. Látott már ilyen csontot?

- Láttam.

- Ugy-e, vastag koponyák ezek? A tedeji templomnál, a testhalmoknál, no meg a zeleméri csonka toronynál is található ilyen koponyák... Becsülésreméltók ezek a csontok. Még azok is, akik e földporhanyító csontok velőiből származának.

- Meg is becsülik őket.

- Hogy értsem? - Miklós hajdu a pilléktől körülrajzott lámpás gyér világánál gyanakvólag fürkészte orcámat.

- Hallgassa csak! Odafent. A sötét felhők között. Ez a zúgás, bugás, rikoltozás? Bizonyosan a boszorkányok nyergelték meg a seprűt? Hallja? Most zajlanak a tokaji Kopasz-hegyre.

- Ejnye, tekintetes úrecsém! Bolonddá tart engem? Hisz' itt az ősz! Vándormadarak húznak. Azoknak a zajgásától erednek ezek az őszi titkos hangok.

- Lássá, öregem, a törzsökös magyar embernek is ennyi a becsülete. Midőn ősi vagyonából, tisztességekéből kiforgatták, az árvahodott magyar ember is szabadon vándorolhat tovább szülőföldjéről. Ami a jóságos kegyelmű kormányt illeti... Öregem! Vén pajtás! Hallotta híroket a fiemei nevezetes, tengerjáró Cunnard-hajóknak?

- Ühm.

- Bár ömget! Akár hömget kigyelmed. Ezekről a hajókról is kitetszik, micsoda szerfölött becsülik a mai törzsökös magyart. A jóságos kegyelmű kormány ügynököket rendelt, hajójáratokat szerzett, hogy a hazájából kimart magyart lehető jutányosan és gyorsan szállítsák a tengerentúli Amerikába. Ó, podgyászat sem felejtí itthon a kivándorló magyar. Elherdált vagyonának utolsó fillérei a zsebben csörögnek. Reménységével sincs különben. Halavány felesége, a rongyolt gyermekek, miként a végzet árnyai követik az idegenbe. Azért ne is panaszolja kigyelmed, hogy minálunk nem becsülik a népet! Hogy minálunk nem gondoskodnak a népről.

Miklós hajdu ütődötten pislogott felém:

- Furcsa beszíd ez, uram!

- Furcsa? Hm. Talán inkább szomorú? Mert igaz is.

- Igazság?... Ha csak igazság kell az úrnak, az én belső zsebemben is hányódik némely erős, igaz írás. Mert csupán annak a rítiföldnek az esete sem tiszta sor. A kevély egyház és a kapzsi város hasznára ennél a földosztásnál is néhány ezer holdig rövidítették meg az igazi hajduhazafiakat... Már pirosörves gubát is csináltattunk Takaró Pál szüccsel. A sértődött hajduhazafiak részéről ebben a gubában szándékoztam föl király úrnkhoz Bécsbe. Ámde az előljáróság erőszakja ettől is elgáncsolt minket. Pedig olyan gubát nem látott még a király. Másrészt az igazság is csak igazság mindenütt, bárlan Hajdunánásra nem mindég mondhatnám. Bölcsőjébe fojtották a mi igazságunkat. Pedig imhol manap árendások szívják a mi városrítünk zsírját, holott az igaz hajdu ivadék idegen határban zsellérkedik. Igazság ez, uram?

- Hm.

- Ugy-i, most meg már úrecsémnek höm?... Höm! bizony höm! Mert manap, mint lopott jószágot, dugdosni kell az igazságot...

*

Darumadár szólaljtatós őszi éjszakán szemrevettem az öreg hajdut. A tornác alá csapongó széltől lihogott az ablakba állított lámpás lángja...

Szegény öreg hajdu, de meg is koptál! Midőn csizmádat néztem, micsoda szegényszínű volt ez a csizma. A szárazságtól szinte töredezett. Hájjal, avasszalonnafelsővel ritkán dörzsölték ezt a csizmát. Bizony a nadrágon is voltak foltok. Számos foltok. Erős foltok. Alapos foltok. Semmiképpen sem mesteri foltok. A vitézek unokája varrosgatta ezeket a foltokat is. Bőrkuksmájáról is foszladozott a szőr. Bajszát torzsosra nyírta. Ráncos, vén arcából fürge, okos szempár hunyorgott felém. Koccintottunk. Miklós hajdu sóhajtott:

- Nehéz az ílet.

- Mindnyájunknak.

- Nekem különösebben. Ha az a házacskám, kertescském nem volna, végről én is az árokpartra kerülnék. Így legalább kertescskémbe terem némi paszuly, kolompír, tengeri s egyéb más zöldség. Kaptárainban is vígan duruzsolnak a míhek. Padlásomon falkástól físzkel a galamb. Gazdájától egyik sem kír ez enni. Odaelő a magamfajta szegény ember sem fogyasztott panaszos kenyeret. Például itt vagyok én is, annyi ragadt rám az iskolában, hogy már sok ügyes-bajos parasztot egyenes útra huztam a kátyúból. Ha pedig kontraktus kell, kontraktust írok. Nálamnál értelmesebben Csohány nótárius úr sem írja a testamentumot. Értem a törvényit. A telekkönyvet is úgy forgatom, mint jó oskolásgyermek az ábécét. Mindamellett az a sok tyukász ügyvéd úr irigyli a kenyeremet, holott darab avasszalonna, kendermagos tyúk, öt-hat tojás, szütyő buzácska, kotyogós üvegnyi szilvórium, néhány kírges garas még nem Dárius-kincsek. Azoknak a tekintetes uraknak egyetlen kártyaosztáshoz sem volna elég az én egész havi cüllődésem sáfárkodása. Mégis üldöznek, mint zúgírót. Hát mi az? Az a zúgírászat, midőn jótanáccsal segíték gyarlóbb felebarátomon? Vagy talán már másnak nincsen is józan belátása, csupán a prókátornak? Igen ám, de annak nem fizetség a kendermagos tyúk, sem az avasszalonna. Bűrire, vagyonára ácsingózik a parasztnak. Nekik ez is szabad?

- Hej, a korszellem! A korszerű berendezkedések. Alkalmazkodnunk kell.

- Értem, uram, értem ezt a korszellemet. A csizmadia, asztalos, lakatos, szabó, gubacsapó, meg a többi mestercéheket törölték, mert nem tartották korhoz illőnek, hogy valóban tanult mesterek csinálják a csizmát, bekecset, bölcsőt, lakatot és a többi helmi-holmit. Ellenben az ügyvédi céh, hivatalnoki céh korszerű berendezkedések. Bezzeg én hiában gondolkozom józanul. Hiában gyűjtöttem hasznos tapasztalatokat, képességeimet nem használhatom. Títlenségre kárhozzatnak. Miért? Mert szegénységem miatt nem mászhattam végig a tudákos diplomagyártó céhiskolákat. Ez a korszellem? Ez az igazságos berendezkedés? Engemet bíró elé állítanak, még ha jól végeztem is avatatlan paraszti felebarátom ügyit. Azokat pedig bíróilag jutalmazták, ha veszedelembe sodorták is az ügyefogyott parasztot. Szamarak, némelykor lelketlen fosztogatók, akik csak a parasztnyúzásban kiválóak. Miért? Mert őket nyakunkra szabadította a diploma. Ez igazság? Ez már helyeselhető? Uram, hát Amerikában is ilyen a világ?

- Amerikában?... Öreg pajtásom, ott már szabó is volt köztársasági elnök. Csizmadiából is kerekedett főbíró. Hanem azután ott mindenkitől megkövetelik, hogy becsületesen, alaposan, a kívánalmaknak megfelelően végezze vállalt hivatalát.

- Ejnye! Tekintetes úrecsém, ezekről tájékoztassa az ügyvéd urakat, meg azt a pávalíptü királyi járásbíró. Tudom, kinevetik. Még talán azt is ráfogják: zugírás?

- Pedig ez így igaz. Nem is csodálom, hahogy az a kivándorolt szegény magyar sem kívánczik haza Amerikából. Itthon állandó akadályverseny az élete.

- Mán pedig én meg azmondó vagyok, sem kincsért, sem nyomoruság miatt nem hagynám itt szülőházamat, holott pedig rígentébb a bíróság is másvalamicsodás volt minálunk, midőn mi hajduk magunk választottuk a törvénytívő bíráinkat. Azok aztán tudták is, kinek a családfája milyen figyelmet érdemel. Bezzeg, manap! Nem is folytatom. Jójszakát, úrecsém.

*

A nánási királyi bíró ismét színe elé parancsolta nemes Máró Miklós uramat. Megint valami zugírászati ügyletecske felől érkezett hozzája jelentés. Miklós, természetesen, nem ügyelt a szép hívásra. A járásbíró meg, természetesen, zsandárokat küldött a makacs hajdu kurkászására. Eme zsandárok Böszörményben akadtak az öregre. Miklós hajdunak kerültek ilyen fordulásai. A zsandárok valahol a régi kerületi ház tájékán bukkantak rá.

- Mit akarnak tőlem? - tudakolta Miklós.

- Azt majd megtudja kend otthon! Gyerünk a királyi járásbíró úr elé.

Nemes Máró Miklós magát nem érezte bűnösnek. Szeredásában is ott zörgött a címeres levele. Lelkéből fölháborodott a vén ember.

- Tyüh, a Héródesét kendnek! Úgy tudja meg kend, hogy nemes ember vagyok én. Ösmerem a törvényt is. Egyenesjáratu emberrel nem szabad így bánni.

A káplár az öregre förmedt:

- Sohse papoljon kend. Gyerünk atyafi.

- Felőlem mehetnek kendtek, bár pokol Indiába is... Ha dolgomat vígeztem, majd hazamegyek én is; hiszen nem vagyok én csavargó.

A zsandárkáplár nem teketóriázott tovább. Vasat rakott a Máró Miklós kezére és azután úgy hajkurászták hazafelé. Poros országúton. Zsandárlovak előtt. Öreg Máró Miklósnak mellére esett daruszürke vén feje. Csetlett-botlott a lába. Kopott tarisznyájában néhány erős, régi írás mellett címeres levele is ott nyiszorgott... Midőn Nánásra értek, a sok nép a pénteknap hetipiacon kurját kiáltott. A jobbérzésű hazafiak sajnálkozva nézték Márót. Mások vihogták, csúfolták, leginkább a jövevények hada.

Nemes Máró Miklós uram a kérdéses ügy intézése után így feddette a királyi bírót:

- Uram, nem érdemeltem ezt a csúfot. Megszolgálom! - Köszönés nélkül ment ki az öreg ember és azután addig keresett, addig kutatott, hogy különféle vádakot foglalt írásba. Be-panaszolta a királyi bírót. Azonban elutasították, sőt most már a királyi bíró vádolta be Máró Miklós uramat és a hivatalbeli személy rágalmozása miatt börtönre ítélték. De, nem ám státus fogságba, amilyen a kállói nemesi börtön volt az emeleten, hanem a tolvajok, csirkefogók, rablók rendjébe... Miklós hajdu ekkor dobta a lábába erős írásait, címeres nemesi levelét.

- A moly emísszen meg! Ha ilyen kevés a becsületetek.

Ez a hitevesztett árva öreg ember el is pusztul. Hiszen várják a tömlöctartók... Midőn utólszor láttam, nyakgörbülve botorkált az utcán.

- Hová, öregem?

Rámemelte hunyorgató apró szemét. Úgy lehet föl sem ösmert? Alig hallhatón hummogta:

- A temetőbe, uram.